

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jaroslav Kříž

Cestovatel Čeněk Paclt (1813–1887)

**– první Čech na pěti kontinentech z pohledu
historické antropologie**

Traveler Čeněk Paclt (1813–1887)

**– the first Czech that has ever been to all five
continents in respect to historical anthropology**

Praha 2013

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Poděkování:

Tímto bych chtěl poděkovat všem, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. Vedoucímu diplomové práce Prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc., za jeho trpělivou spolupráci a velmi cenné připomínky. Mimořádný dík patří Mgr. Alžbětě Kulíškové a Mgr. Davidu Markovi za jejich ochotu při poskytování informací a materiálů v Muzeu Českého ráje v Turnově. Závěrem bych chtěl poděkovat své rodině a přítelkyni za neustálou podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Turnově dne 21. prosince 2012

.....

Jméno autora

Abstrakt

Diplomová práce analyzuje život českého cestovatele Čenka Paclt (1813–1887) pocházející z města Turnova. Čeněk Paclt patří k nejznámějším českým cestovatelům a je to také první Čech, který prokazatelně procestoval všech pět obydlených kontinentů a zanechal o tom písemné svědectví. Stěžejní část práce se zaměřuje na jeho životní osud a popisuje jeho cestovatelská dobrodružství, která prožil na pěti kontinentech. Jako jeden z hlavních metodologických přístupů je využívána historická antropologie, která se zaměřuje na konkrétního jedince v dějinách. Sekundárně je zpracována i Pacltova osobnost a jeho náhled na domorodé obyvatelstvo, jež na svých cestách potkal, a opomenut není ani Pacltův vztah k rodnému městu. Dále je také v práci zmíněno cestovatelské zázemí v českých zemích v 19. století.

Klíčová slova

Čeněk Paclt, český cestovatel, Turnov, Severní Amerika, Jižní Afrika

Abstract

This dissertation analyzes the life of Czech traveler Čeněk Paclt (1813 – 1887), who was born in the town of Turnov. Čeněk Paclt belongs to the most famous Czech travelers. He is also the first Czech, who has provably traveled through all five inhabited continents and has left written evidence about his journeys. Fundamental part of this thesis is focusing on his life and describes his adventures, which he had come across on the five continents. The thesis is written in historical, and employs historical anthropology, which focuses on a single individual in the course of human events, as one of the main methodological approaches. Secondly, this thesis elaborates Paclt's personality and his view on aboriginal cultures, which he encountered during his travels, and Paclt's relationship towards his hometown is also mentioned. Furthermore, the dissertation touches upon traveling background in Czech nation during 19th century.

Keywords

Čeněk Paclt, Czech traveler, Turnov, North America, South Africa

Obsah

Úvod.....	8
1. Historická antropologie.....	12
1.1. Vznik a vývoj historické antropologie	12
1.2. Historická antropologie v českém prostředí	14
1.3. Cestovatel jako experiment aneb uvedení do děje	16
2. Cestovatelství.....	18
2.1. České cestovatelství	19
2.2. České novodobé cestovatelství	20
2.2.1. Dům U Halánků	21
2.2.2. Cestopisy, přednášky a výstavy	22
3. Cestovatel Čeněk Paclt.....	27
3.1. Mládí	28
3.2. První cesty	28
3.3. Odchod do Ameriky	29
3.3.1. Vstup do armády USA	30
3.3.2. Mexicko-americká válka 1846–1848.....	31
3.3.3. Stále v armádě – floridské dobrodružství.....	34
3.3.4. Cesty po východním pobřeží	36
3.3.5. Návrat do rodného města.....	37
3.3.6. Druhá cesta do Ameriky.....	38
3.3.7. Na skok do Brazílie a odjezd do Austrálie	40
3.4. Australská etapa	41
3.4.1. Cesty po jižní Austrálii.....	42
3.4.2. Na skok do Asie a návrat do Austrálie	44

3.4.3.	Za australským zlatem.....	45
3.4.4.	Návrat do vlasti roku 1863	47
3.4.5.	Znovu v Austrálii	47
3.4.6.	Na Novém Zélandě a návrat do vlasti	49
3.5.	Život v Turnově a Praze	50
3.5.1.	Berlínský pobyt	52
3.6.	Odchod do Afriky	53
3.6.1.	Cesta k řece Vaal.....	54
3.6.2.	Za řekou Vaal.....	55
3.6.3.	V diamantových polích Kimberley	57
3.6.4.	Vztah Pacлта s Emilem Holubem	58
3.6.5.	Období „ticha“ 1875–1880.....	61
3.6.6.	Anglický zatykač na Pacлта.....	62
3.6.7.	Život u řeky Vaal	63
3.6.8.	Znovu na cestách.....	64
3.6.9.	Úmrtí Čeňka Pacлта	66
4.	Osobnost Čeňka Pacлта	67
4.1.	Vnímání domorodých etnik a pohled na kolonizaci	70
4.2.	Pacлтаovo vlastenectví.....	77
5.	Cestovatelovo rodné město	80
5.1.	Pacлтаův rodný dům a pamětní deska.....	81
5.2.	Rozhledna Kopanina – Pacлтаova rozhledna	83
	Závěr.....	87
	Seznam pramenů a literatury	89
	Obrazová příloha	94

Seznam zkratek:

ad.	a další
atd.	a tak dále
čp.	číslo popisné
dr.	doktor
HA	historická antropologie
KČT	Klub českých turistů
např.	například
n. m.	nad mořem
tzv.	takzvaně, takzvaný
USA	Spojené státy americké (The United States of America)

Úvod

V každé historické etapě lidé cestovali. Přesouvali se kvůli obživě, za obchodními kontakty nebo jen chtěli získat zkušenosti s odlišnou kulturou. Cestování v současné době je opravdu jednoduchá záležitost. Člověk si může vybrat z několika dopravních prostředků a není problém navštívit všechny kontinenty ve velmi krátkém časovém úseku. Lidé devatenáctého století to ale měli s cestováním o mnoho těžší. Automobilová a letecká doprava ještě totiž nebyla provozována a vlaková se teprve pomalu rozvíjela. Jediná lodní přeprava znamenala řešení, jak se dostat na jiný kontinent. Člověk se tedy v tomto období musel většinou spolehnout na zvířecí pomoc nebo na své vlastní nohy.

Cílem diplomové práce je analyzovat život českého cestovatele, dobrodruha a zlatokopa Čenka Paclta, jenž jako první Čech prokazatelně procestoval všech pět obydlených kontinentů a zanechal o tom písemné svědectví. Toto téma jsem si zvolil proto, abych připomenul českého cestovatele a vlastence 19. století, neboť se mi zdá, že v dnešní době tento turnovský rodák upadá v zapomnění. Dalším motivem této práce je právě láska k rodnému městu, protože též jako Čeněk Paclt pocházím z Turnova. Jedná se tedy o regionální téma, které má značný přesah do dějin českého cestovatelství 19. století.

Diplomovou práci jsem rozdělil do pěti kapitol, jejichž součástí jsou podkapitoly, které dané téma blíže specifikují. V první části jsem nastínil teoretické otázky zaměřené na metodické stanovisko k cestovatelskému tématu. Jako jeden z hlavních metodologických přístupů je využívána historická disciplína – historická antropologie, jež se zaměřuje na konkrétního jedince v dějinách. Zkoumá jeho postoje, jednání, pocity a i způsob myšlení, který se snaží interpretovat v rámci dobového způsobu vnímání. Rozebral jsem vznik a vývoj této metody a upřesnil jsem její využívání v českém vědeckém prostředí. Nejdůležitější část této kapitoly je vymezení, jak využít historickou antropologii u povolání cestovatele.

Druhá část pojednává o cestovatelské tematice. Zde jsem se zaměřil na vznik českého novodobého cestovatelství. Tento proces probíhal v druhé polovině 19. století a vyústil ke konci tohoto století, kdy se dá už mluvit o profesionalizaci cestovatelství. Pro dobový kontext je důležité si uvědomit, že právě i cestovatelé pomáhali utvářet českou společnost.

Třetí část se již týká analýzy života turnovského cestovatele Čenka Paclta. Tato kapitola je zpracována chronologicky, aby orientace v textu byla přehledná a nevytrhávala

jednotlivá fakta Pacltova života mimo časové zařazení. Nejdříve je tedy zmíněno jeho mládí a první cesty po Evropě. Poté odchod za moře a vstup do americké armády. Z amerického kontinentu vycestoval do Austrálie a navštívil i Asii. V těchto končinách se Paclt živil jako zlatokop. Procestoval i Nový Zéland a později se vrátil do Čech. Plánoval ve své rodné zemi zůstat, ale nakonec z politických důvodů a touhy poznávat nové kraje se vydal na africký kontinent. Z tohoto světadílu se již nevrátil. Kromě zmíněných cest a dobrodružství není také opomenut Pacltův vztah k slavnému českému cestovateli Emilu Holubovi, kterého poznal právě v Africe.

Ve čtvrté kapitole hodnotím Pacltovu osobnost. Vycházím z odborné literatury a archivního materiálu a k tomu přikládám vlastní závěry. Osobnost je zkoumána z několika úhlů, např. jakou měl povahu, co si myslel o politice, jak se projevoval na veřejnosti, jak jej vnímala společnost atd. V této kapitole ještě popisuji Pacltovo vnímání domorodých kultur a jeho postoj ke kolonizaci těchto národů. V závěru této části analyzuji vlastenectví turnovského cestovatele.

Poslední část pojednává o rodném městě Čeňka Paclta. Zde jsem poukázal na památky, které připomínají turnovského dobrodruha. Jedná se o pamětní desku nacházející se na místě, kde dříve stál rodný dům Paclta. Dále nesmím opomenout pozůstalost po Čeňku Pacltovi, jež je uložena v Muzeu Českého ráje v Turnově a také zmiňuji rozhlednu Kopaninu, neboť ta nese pojmenování Pacltova rozhledna.

Diplomová práce reaguje na několik základních otázek. První z nich se týká analýzy dobrodružných cest českého cestovatele po světě. Tento detailní rozbor zahraničních výprav po pěti kontinentech se sice zaměřuje na zásadní okamžiky v Pacltově životě, ale jsou i zmíněny méně důležité události či třeba návraty do Čech a krátkodobé pobyty zde. Dále bych chtěl popsat osobnost Čeňka Paclta. Zaměřím se na Pacltův vztah k domorodému obyvatelstvu a jeho pohled na koloniální politiku. Jednou z posledních otázek je analýza jeho vlastenecké touhy a poté také zhodnocení Paclta jako významné osobnosti na Turnovsku.

Ke zpracování tématu jsem využíval převážně archivní materiály a odbornou literaturu, jež se zaměřuje na cestovatelský obor. Pozůstalost Čeňka Paclta je uložena v Muzeu Českého ráje v Turnově. Ta obsahuje 109 inventárních čísel. Jedná se hlavně o korespondenci odeslanou a přijatou, fotografie, novinové výstřižky, korespondenci jiných osob a i několik specifických dokumentů. Nejpočetněji je zastoupena korespondence odeslaná, která obsahuje 53 položek. Dopisy byly nejčastěji adresované Jaroslavu Svobodovi, Karlu Fričovi, Konstantinu Schusterovi či Ottovi Pinkasovi. Korespondenci jiných osob tvoří

jedenáct dopisů a korespondenci přijatou jen pouhé dva dopisy. Pozůstalost dále obsahuje několik fotografií cestovatele Paclta a také mnoho novinových výstřižků z konce 19. a začátku 20. století, jež se zmiňují o turnovském dobrodruhu. V tomto fondu se ještě nachází několik specifických dokumentů, jako jsou např. různé mapy (Madagaskar, jižní Afrika), návrh na pamětní desku, vzorky vlny z ovce australské, čínský text či vylišovaná rostlina z jižní Afriky.

Odborná literatura k cestovatelství není rozsáhlá. Základními publikacemi pro mě byly knihy – Vladimír Rozhoň: *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Michael Borovička: *Velké dějiny zemí Koruny české – Cestovatelství* a Josef Kinský: *Čeští cestovatelé*. Dále bylo k tomuto tématu využito několik dílčích prací a odborných článků. Pro analýzu Pacltových cest byl stěžejním materiálem jeho cestopis. Záhy po Pacltově smrti sesbíral dostupné informace a dopisové záznamy turnovský rodák Jaroslav Svoboda, který to poté zredigoval a nechal vydat u mladoboleslavského nakladatele Karla Vačleny roku 1888 pod názvem *Čenka Paclta cesty po světě – Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*. Již po třech letech vyšlo druhé vydání. Roku 1954 byla tato kniha znovu vydána. Toto vydání ale bylo lehce upraveno, neboť došlo ke zkrácení některých pasáží a byla provedena jazyková a stylistická úprava. Ve třetí a čtvrté kapitole se mimo jiné opírám právě o první a třetí vydání této knihy, jež popisuje Pacltovy cesty po světě. Informace v odbornější literatuře o cestovateli Čenku Pacltovi není mnoho. Většina literatury byla sepsána v první polovině 20. století a jedná se převážně o novinové články, které ale v podstatě jen citují knihu Jaroslava Svobody. V polovině 20. století byla Pacltova osobnost připomenuta v beletristických knihách¹. Ve 20. století, až na několik výjimek, vycházely publikace jen s nepatrnými informacemi o Pacltovi a většinou jen shrnovaly cesty po světě turnovského dobrodruha. Další použité prameny a literatura k tomuto tématu jsou vypsány na konci diplomové práce. Na závěr své práce přikládám obrazovou přílohu týkající se Paclta a jeho cest po světě či rodného okolí.

Diplomová práce *Cestovatel Čeněk Paclt (1813–1817) – první Čech na pěti kontinentech z pohledu historické antropologie* tedy připomíná turnovského dobrodruha a snaží se jej uchopit odlišným přístupem, než jak to bylo typické v minulých pracích. Paclt byl výjimečná osoba, dle mého úsudku, a to jak v dobovém kontextu, tak i mezi cestovateli,

---

¹ Jedná se o knihy: KNOB, Jan: *Kámen ze všech nejkrásnější*, Brno 1946; ŠAJNER, Donát: *Zpívající digger*, Praha 1950 a URBAN, A. Jaroslav: *Přítel domorodců*, Praha 1954. Šajnerův dobrodružný román byl mezi československou mládeží velmi oblíben a vyšel v několika vydáních.

a proto se k němu tak musí i přistupovat. Hodnota této práce spočívá v tom, že přináší nový pohled na českého cestovatele Čenka Pachta se zaměřením na jeho osobnost a vztah k rodnému městu.

1. Historická antropologie

Historická antropologie (HA) je poměrně mladá vědní disciplína, která se ale v českém odborném prostředí již v 90. let 20. století etablovala. Nejčastěji bývá využívána v humanitních oborech historiky a antropology, ale také i např. sociology. S etnologii má jednu zásadní společnou věc a tím je zájem o člověka.

Nejdůležitějším kladem historické antropologie je určitý koncept, díky kterému vnímá každého člověka jako aktéra dějin. Staví konkrétní osobu s jejím jednáním, myšlením a i utrpením do středu historické analýzy. Koncept této metody se přitom podstatně odlišuje od konstrukce člověka ve filozofické antropologii, jež se ptá po podstatě, po obecně platných rysech lidství v dějinách. Historická antropologie se oproti tomu zaměřuje na mnohostrannou kulturně-sociální podmíněnost jednotlivce v proměnách času a na jeho zvláštnost a svébytnost lidského jednání, což vylučuje jednotný a uzavřený dějinný obraz člověka.²

1.1. Vznik a vývoj historické antropologie

V posledním čtvrtstoletí se v dějepisectví pod heslem návratu člověka do dějin začíná více prosazovat mikrohistorický směr bádání a s ním související historická antropologie. Jedná se o přístup, jenž se vymezuje metodám sociálních dějin (F. Braudel, E. Labrousse) 40.–60. let 20. století, které směřovaly ke studiu kvantitativně uchopitelných skutečností, spoléhaly na prvotní význam ekonomických charakteristik a přenášely moderní sociokulturní členění společnosti do starších dob bez ohledu na někdejší prožitky lidí studované doby. Historicko-antropologický proud se zrodil i také z potřeby duchovní kvality. Termínu „historická antropologie“ či „*Anthropological History*“ se však často užívá nejednotně. Takto označované směřování dějepisu se mnohdy do určité míry překrývá s tím, co je nazýváno jako „dějiny každodennosti“, nebo s tím, co se prosazuje pod názvem „*New Cultural History*“, či s genderovými studii. V poslední době často dochází ke ztotožňování historické antropologie s mikrohistorií. Historická antropologie je tedy oborem, jenž nemá předmět

---

² DÜLMEN, Richard van: *Historická antropologie – vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002, s. 11.

svého studia a jeho metody jasně formulované. Obsah a povahu HA je proto nutné vymezovat v souvislosti s obecnějšími paradigmatickými proměnami v historických vědách, do kterých samozřejmě spadá, sice jen okrajově, i etnologie.³

Le Goff ale poukazuje, že historická antropologie, jež vznikla ze setkání etnologie s historií, je ve skutečnosti spíš znovuoobjevením starého než zcela novým fenoménem. Náleží totiž k tradici jistého pojetí dějin, jehož otcem je nepochybně již Herodotos a ve Francii se projevuje v 16. století u Pasquiera, La Popeliniéra či Bodina, v 18. století v nejvýznamnějších historických dílech osvícenství. Vývoj pokračuje v duchu zakladatelů *Annales*, na průsečíku tří hlavních os, které historikům určili Marc Bloch a Lucien Febvre, totiž hospodářských a společenských dějin, dějin mentalit a interdisciplinárního studia. Toto dějinné pojetí bylo ovlivněno klasickými historickými děly Marca Blocha, Fernanda Braudela a Norberta Eliase.⁴ Od makro-historického výzkumu se tedy ve značné míře přešlo k mikrohistorii, zejména v posledních dvou či třech desetiletích, pod vlivem New Cultural History propagující návrat k historickému aktérovi.⁵

K nejdůležitějším antropologům, které historikové nejpečlivěji studovali, patří Marcel Mauss, jenž psal o darech, Edward Evans-Pritchard, který studoval čarodějnictví, Mary Douglasová, zabývající se čistotou, a Clifford Geertz, zkoumající Bali. Když byl Claude Lévi Strauss v 60. a 70. letech na vrcholu své slávy, lákal řadu historiků jeho strukturalistický přístup, ale často došli k názoru, že je velmi obtížné si tento princip osvojit.⁶ Antropolog Geertz inspiroval asi nejvíce kulturní historiky. Jeho „interpretativní teorie kultury“ klade důraz na význam a na to, co sám označil jako „zhuštěný popis“. Geertz definuje kulturu za „historicky přenášenou strukturu významů vtělených do symbolů, za systém zděděných pojmů vyjádřených symbolickými formami, jejichž prostřednictvím lidé komunikují, vnímají a rozvíjejí znalosti o životě a postoje k němu“.⁷ Např. vliv Geertzova díla na kulturní historiky je možné doložit (zejména ve Spojených státech) knihou Roberta Darntona *The Great Cat Massacre* (1984). Jedná se o soubor esejů, který vznikl z činnosti antropologického a historického semináře na Univerzitě v Princetonu. Darnton definoval, po vzoru antropologů

---

³ NEŠPOR, R. Zdeněk – HORSKÝ, Jan: *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*, in: Kuděj, č. 1, roč. 6, Příbram 2004, s. 61.

⁴ LE GOFF, Jacques: *Paměť a dějiny*, Praha 2007, s. 207.

⁵ HORSKÝ, Jan: *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, Praha 2009, s. 179.

⁶ BURKE, Peter: *Co je to kulturní historie?*, Praha 2011, s. 49.

⁷ Tamtéž, s. 52.

a etnologů, úkol kulturního historika jako „zachování jinakosti“ a zejména podle Geertze podotkl, že člověk může číst rituál nebo město, stejně jako může číst lidový příběh.⁸

Řada předních světových historiků druhé poloviny 20. století se od sociálního zaměření historie obrátila k antropologii. Zájem o lidovou kulturu učinil antropologii pro historiky relevantnější. Mezi nejdůležitější osobnosti zmiňme např. Emmanuel Le Roy Ladurie a Daniel Roche ve Francii, Natalie Davisová a Lynn Huntová v USA, Carlo Ginzburg v Itálii, Hans Medick a Richard van Dülmen v Německu.⁹

Historická antropologie se tedy vyvinula z interdisciplinárního diskurzu na přelomu 70. a 80. let 20. století, kdy můžeme hovořit o tzv. znovuoobjevení konkrétního člověka a to za pomoci velkého množství informací zprostředkovaných dějinami institucí a struktur a dále se jednalo o porozumění myšlení a jednání lidí, včetně lidových vrstev.¹⁰

1.2. Historická antropologie v českém prostředí

Do českého akademického prostředí termín HA začal pronikat na počátku devadesátých let 20. století a to v podstatě dvojí cestou. Za prvé díky kontaktům některých českých kulturních a sociálních historiků s německými badateli, především Richard van Dülmen či Michael Mitterauer, jež měli velmi blízko k novějšímu, „mikrohistorickému“ pojetí tohoto přístupu. Jan Horský, který na tyto badatele navázal, vymezil historickou antropologii jako soubor různorodých vědeckých přístupů k historickému materiálu, primárně akcentujících analýzu „emické“ perspektivy („z úhlu pohledu aktéra“) a využívaných hlavně při studiu raně novověkých témat typu lidové zbožnosti, zakoušení sociální autority, prožívání demografických jevů či genderových charakteristik. Za druhé se v českém prostředí uplatnilo i starší pojetí HA, kterou „kodifikoval“ Marschall Sahlins a na něho velmi významně navazoval Edward P. Thompson. V českém prostředí si toto západní pojetí historické antropologie tzv. „prvního typu“ našlo odezvu hlavně v etnografii a folkloristice. HA v tomto smyslu znamenala především výzkumnou a výkladovou orientaci na nadindividuální makrostruktury, jejichž prostřednictvím má být analyzován místně (předmět zájmu etnologie) a časově (předmět zájmu historie) odlišný „subjekt (materiál)“, lidské myšlení, cítění

---

⁸ Tamtéž, s. 53–54.

⁹ BURKE, Peter: *Co je to kulturní historie?*, Praha 2011, s. 56–57.

¹⁰ Dülmen, c. d., s. 89.

a jednání. Takovou antropologii, propagovanou Josefem Wolfem, můžeme považovat za jakousi sociální pansofii.¹¹

Nejedná se ale přitom o české specifikum, protože historickou antropologii jako propojení historiografie, antropologie (etnologie) a sociologie propaguje Jacques Le Goff ve francouzském prostředí.¹² V českém prostředí dochází k propojování obou recepcí HA, přitom zastánci jednoho či druhého teoretického a metodického přístupu přehlíží fakt, že jsou to principy vzájemně různorodé.¹³

Česká vědecká obec přijala tedy z mezinárodního měřítka dva druhy historické antropologie. Starší typ znamenal v podstatě „sociologizaci“ historiografie, což stálo na kvantitativních sociologických metodách a kvalitativních „mentalit“ jako základních interpretačních rámcích historického bádání, k němuž docházelo v návaznosti na školu *Annales* a metodicky příbuzné směry dějepisného výzkumu. Klíčovým metodickým přístupem tohoto typu je aplikace interpretačního holismu, strukturalismem a strukturálním funkcionalismem formovaný důraz na velké dějinné či kulturní celky, epochy a třeba trvání institucí. V současné historiografii je tento princip marginalizovaný a někdy i ostrakizovaný. Jeho zaměření se přibližuje k sociologii, sociální antropologii a dalším společenským vědám. Novější typ HA usiluje o „antropologizaci“ historie ve smyslu Clifforda Geertze. Jedná se hlavně o akcentování „emického“ rozumění a historické individuality v pluralitním světě relativně volných symbolických univerz. Toto vedlo spíše k mikrohistorickému přístupu, ke zdůraznění sociální heterogenity, disperze, vzájemných distancí a maladaptací, stejně jako k pokusům o jejich porozumění prostřednictvím průniku k dobovému zakoušení a prožívání.¹⁴ Mezi nejpřednější české badatele, kteří se hlásí k historické antropologii, jmenujme alespoň tyto: Jan Horský, Zdeněk Nešpor, Pavel Himl, Daniela Tinková a Martin Nodl.

---

¹¹ NEŠPOR, R. Zdeněk: *Dvojí život historické antropologie – interdisciplinární (ne)porozumění mezi historií, sociologií a sociálními antropologií*, in: *Dějiny–teorie–kritika = History–Theory–Criticism*, č. 1, roč. 2, Praha 2005, s. 98–99.

¹² Nešpor – Horský, c. d., s. 62.

¹³ Nešpor, c. d., s. 99.

¹⁴ Tamtéž, s. 103–104.

1.3. Cestovatel jako experiment aneb uvedení do děje

Peter Burke říká, že „cestopisy patří mezi nejvýmluvnější prameny kulturní historie“¹⁵. Výrazem „cestopisy“ má na mysli poznámky a deníky, jež si psali cestovatelé (obvykle v navštívených zemích), nebo řady dopisů, v nichž se líčily jejich dojmy a postřehy neznámé kultury. Historikové, když zkoumají tyto prameny, se dostávají stejně jako ostatní čtenáři do pokušení představit si sebe sama na pisatelově místě, dívat se jeho očima, poslouchat jeho ušima, a hlavně vnímat vzdálenou kulturu, jaká opravdu mohla být. Burke ovšem upozorňuje, že se cestovatelé ve výpovědích rozcházejí a je poměrně snadné postavit jeden popis proti jinému. Další potíž spočívá v rétorickém aspektu jejich popisů, zejména kvůli místu, které v nich zaujímají fráze a schémata. Tyto texty nejsou sice o nic víc spontánními a objektivními popisy nových zkušeností než jsou třeba autobiografie naprosto spontánními a objektivními záznamy individuálních životů. Přinejmenším některá z těchto líčení byla psána s myšlenkou na pozdější zveřejnění a většina dodržuje určité literární konvence. V některých cestopisech objevíme předsudky autorů ve smyslu hlásajících názory, jež vytvořili ještě před tím, než opustili svou zemi, přitom je lhostejno, zda na základě konverzace nebo četby.¹⁶

Souhlasím s Burkeovým tvrzením ohledně významu cestopisné literatury a nejen proto jsem si zvolil cestovatele jako konkrétní osobnost, na kterou zaměřím historickou analýzu za pomoci metody historické antropologie. Cestovatel představuje zajímavou postavu pro bádání, neboť na svých cestách často poznává pozoruhodné kraje a zajisté různorodou kulturu, což jsou právě ty nejvíce zajímavé aspekty na vědeckém historicko-antropologickém zkoumání. Studium pramenné základny (dochované cestovatelovy pozůstalosti) se pokusím interpretovat jedince v dějinném procesu, abych mohl pochopit jeho jednání, myšlení a popsat i jeho utrpení.

Tuto historickou disciplínu jsem si tedy zvolil, abych lépe pochopil a hlavně interpretoval osobnost konkrétního jedince ve víru dějin. V této práci se jedná o českého cestovatele Čenka Pacлта, který žil v 19. století. Metoda HA se podle Richarda van Dülmena příliš pro toto historické období nehodí. Doporučuje ji totiž využívat v raném novověku a to především ze dvou důvodů. „Tím prvním je příhodná hustota pramenů, jež badateli umožňuje v úplnosti prostudovat potřebný výsek materiálu, aniž by ztratil celkový přehled, což v novějších dějinách kvůli velkému rozsahu pramenné základny není vždy možné. Za druhé se raný novověk jeví jako zvláště poučné období, protože se v něm tradiční vývoj a moderní

---

¹⁵ BURKE, Peter: *Variety kulturních dějin*, Brno 2006, s. 101.

¹⁶ Tamtéž, s. 101.

trendy kříží natolik, že se nelze dobrat jednoznačných výsledků.“¹⁷ Právě ale u tohoto tématu si nemyslím, že je to špatně zvolená metoda, protože pramenná základna k cestovatelské tematice není tolik široká, a tak badatel neztrácí celkový přehled. Dále je dobré upozornit, že každý z badatelů hlásící se k této perspektivě si totiž v jejím základu představuje něco trochu jiného, jak tvrdí Nešpor.¹⁸

Primárně chci použít metody, jež reprezentuje německý historik Dülmen, ale již časové zařazení této práce je tak trochu „experimentální“, ale zčásti jsem jej odůvodnil. Podobně bych takto mohl pojednat i o využití historické antropologie na cestovatelskou profesi. Toto „řemeslo“ není vůbec typické pro raný novověk a během 19. století si tato činnost teprve hledala své místo ve společenské hierarchii v českých zemích. Proto bych tuto profesi umístil tzv. na okraj společnosti¹⁹, neboť se teprve etabluje ve společenské sféře. K tomu ještě cestovatel Čeněk Paclt (1813–1887) bývá odbornou obcí nazýván spíše dobrodruhem či zlatokopem, což ještě více podporuje moji domněnku ohledně řemesla (zaměstnání). Věřím, že metodu historické antropologie jsem zvolil pro toto téma správně a za pomoci jí lépe pochopím osobnost turnovského rodáka.

---

¹⁷ Dülmen, c. d., s. 51.

¹⁸ Nešpor, c. d., s. 89.

¹⁹ Richard van Dülmen napsal knihu *Bezectní lidé*, jež se zaměřuje na „lidi na okraji společnosti“. Beru jeho metodologické uchopení společnosti v potaz a aplikuji ho na první polovinu 19. století. V této době se totiž narodil Čeněk Paclt a také již začal cestovat po Evropě. Domnívám se, že v tomto období ještě nemůžeme mluvit o cestovatelství jako o seriózní profesi, proto to „nadneseně“ přirovnávám k řemeslům, jež jsou podle Dülmena na okraji společnosti v raně novověké Evropě.

2. Cestovatelství

Cestování je s lidstvem spojeno od jeho zrodu, potažmo s každým národem již od úsvitu jeho dějin. Kdyby totiž člověk necestoval, tak by nemohl obývat celou planetu a nikdy by nepoznal všechny krásy země. Nemůžeme ale slučovat cestování s cestovatelstvím, neboť oba pojmy se od sebe významově liší. Cestování chápeme pouze jako přesun osob. Důvody přepravy mohou být různé (migrace, náboženské poutě, turismus ad.).

Cestovatelství je sice postaveno na stejném základním principu jako cestování, jenže musí být provozováno člověkem – cestovatelem, který vykonává cesty za poznáním a má snahu své nabyté zážitky předat svému bližšímu okolí. Borovička definuje cestovatele takto: „Cestovatel je člověk, jenž navštíví cizí krajiny s úmyslem vrátit se a jako součást svého úkolu, který může být primárně jiný, vydat o svých zkušenostech a poznatcích písemné či obrazové svědectví – tedy v podstatě cestopis nebo cestopisný deník. V 19. století k těmto prostředkům přibývají i fotografie, přednášky, sbírky či výstavy, ve 20. století filmy a na přelomu 20. a 21. století také textové a obrazové „reportáže“ na internetu.“²⁰

Snaha prozkoumávat a navštěvovat neznámé krajiny je s lidskou civilizací spojena již od dávných dob. Historikové za prvního objevitele (nejstaršího doloženého cestovatele) považují Egyptana Harkhufa, jenž žil kolem roku 2300 před Kr. a uskutečnil několik výprav proti proudu Nilu. Pronikl do země Jam, která se nacházela na historickém území Núbie, což je dnes stát Súdán.²¹

Vývoj světa byl vždy ovlivňován cestovatelskou činností. Tento aspekt provází každou historickou etapu. Například středověkému období připišme objevení Ameriky a třeba ranému novověku zase objev Austrálie. Cestování jde ruku v ruce s pokroky ve vědě. A to hlavně v dopravě. Cestovatelství 19. století je tímto faktem nejvíce ovlivněno, neboť v době průmyslové revoluce dochází k technologickému rozvoji v dopravě. K největšímu „boomu“ došlo v železniční (kolejové) dopravě. Nové technologie umožnily spojit vzdálená území a hlavně urychlily cestování. Proto i díky nim dorazili mnozí cestovatelé ke svému vytyčenému cíli. Mezi světovými jmény cestovatelství se občas objeví české jméno, což dokazuje, že i naši předci se zapojili do procesu objevování ještě nepoznaného světa.

---

²⁰ BOROVIČKA, Michael: *Velké dějiny zemí Koruny české – Cestovatelství*, Praha 2010, s. 16–17.

²¹ MARTÍNKOVI, Miloslav a Jiří: *Kdo byl kdo – světoví cestovatelé a mořeplavci*, Praha 2003, s. 12.

2.1. České cestovatelství

Touha poznávat cizí kraje je v obyvatelích české kotliny zakořeněna už od nepaměti. Nelze přesně říci, kdy začínají vlastní cesty Čechů za hranice českých zemí a kdy došlo k poznávání světa z vlastní české zkušenosti. Cesty do ciziny měly různý charakter, převážně se jednalo o cesty za obchodem, řemeslem či studiem.²² Dále to byly náboženské poutě, cesty s poselstvími nebo válečnické výjezdy. Borovička tvrdí, že v době raného českého státu šlo hlavně o důvody politické a správní, neboť česká knížata cestovala na říšské sněmy, ke dvorům panovníků Svaté říše římské či na korunovace do Říma. Například roku 845 putovalo čtrnáct českých knížat do Řezna, aby zde přijalo křest.²³

Borovička v publikaci *Cestovatelství* zmiňuje sv. Vojtěcha (956–997) jako první doloženou osobu českého původu, která poznala při svých cestách značnou část Evropy. Navštívil mimo jiné nynější území Německa, Itálie, Francie a Polska. Vojtěchovy cesty po „Starém světě“ se dají totiž poměrně lehce rekonstruovat. Nemůžeme ale sv. Vojtěcha považovat za typického představitele cestovatelství, protože své výpravy vykonával převážně z náboženských důvodů a hlavně o svých cestách neseptal cestopisné pojednání. Měli bychom jej spíše označovat místo cestovatele poutníkem nebo misionářem. První historicky doložený cestovatel českého původu, podle akceptovatelné teorie ohledně českých kořenů, je tedy až Odorik z Pordenone (česky Oldřich; asi 1286–1333), jenž navštívil značnou část Asie. Z jeho popisů cizí kultury dokonce čerpal anonymní autor slavného Mandevillova cestopisu.

Ve středověku a i v raném novověku je často velmi těžké přesně určit, jestli se vždy jedná přímo o osobu cestovatele. V těchto dobách se cizina navštěvovala hlavně z náboženských, správních a ekonomických důvodů, proto si musíme uvědomit, že pro většinu tzv. cestovatelů byla vidina poznání neznámé krajiny pouze sekundárním cílem. Toto pojetí se ale mění v 19. století, kdy již můžeme mluvit o utváření českého novodobého cestovatelství. Dále si ještě musíme uvědomit, že již v těchto dobách se hojně obchodovalo mezi zeměmi nebo například určitými regiony. Obchodníci a obdobná povolání jsou sice stále na cestách, ale také je samozřejmě nemůžeme považovat za cestovatele. Tyto osoby musíme objektivně zahrnout do dějin cestování než cestovatelství.

---

²² KUNSKÝ, Josef: *Čeští cestovatelé I.*, Praha 1961, s. 15.

²³ Borovička, c. d., s. 17–18.

2.2. České novodobé cestovatelství

Devatenácté století bývá historiky charakterizováno jako tzv. dlouhé století (nejčastější periodizace je začleňována do doby 1789–1914), jež přineslo velmi rozhodující změnu v industrializaci (průmyslová revoluce spojená s technickým pokrokem), ale i zásadní proměnu společnosti na politické, společenské a kulturní rovině v podstatě na celém území Evropy. V českých zemích v této době probíhalo národní obrození (1775–1848), které napomohlo k proměně české společnosti. Čeští cestovatelé k tomuto faktu významně nepřispěli, ale jejich působení v druhé polovině 19. století už naprosto výrazně ovlivňovalo českou společnost.

Dějiny českého cestovatelství sahají až do středověkého období, ale až druhá polovina 19. století přinesla kvantitativní i kvalitativní nárůst v této oblasti. Určitě to také mělo souvislost s emancipací české společnosti, se všeobecným rozvojem poznání a i s rostoucí sebedůvěrou občanů. Díky cestovatelskému zprostředkování informací můžeme mluvit o formování pohledu na zámoří v českém povědomí.²⁴

V čem ale hledat hlavní příčiny toho, že došlo k takovému rozvoji ohledně cestovatelské tematiky v 19. století (hlavně tedy v druhé polovině) v českých zemích? Domnívám se, že oproti minulosti již docházelo k zahraničním cestám, kde byl primární úkol popsat cizí krajiny a odlišnou kulturu, což nebylo tolik tradiční ve středověkém období i v raném novověku. Dále to i sekundárně souviselo s technickým rozvojem v dopravě a také se snahou probádat ještě poslední nezapované oblasti na zeměkouli. Do dějin českého cestovatelství se výrazně zapsala osobnost Vojty Náprstka. Náprstek totiž ve svém domě *U Halánků* vytvořil kulturní centrum, jež mělo zásadní podíl na vznik cestovatelského zázemí v Praze v druhé polovině 19. století. A i tento fakt pomohl tomu, že se v tomto období objevují cestovatelé – profesionálové, což jsou osobnosti, jež této „profesí“ (cestovatelskému poslání) zasvětily značnou část svého života. Mezi nejvýznamnější cestovatele, kteří ovlivňovali českou společnost v této době, můžeme alespoň jmenovat tyto osobnosti: Čeněk Paclt, Josef Wünsch, Josef Kořenský, Emil Holub, Enrique Stanko Vráz, Jan Welzl, Alois Musil a Alberto Vojtěch Frič.

---

²⁴ ROZHONĚ, Vladimír: *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha 2005, s. 13.

2.2.1. Dům U Halánků

Mecenášství na poli cestovatelském bylo naprosto nový jev při vzniku občanské společnosti. Realizovaly se spolky a zakládaly se soukromé instituce, které pomáhaly cestovatelům v jejich činnosti, a to nejen finančně. V Praze na Betlémském náměstí stojí dům, který nese již mnoho let pojmenování *U Halánků*. Dnes je v této budově *Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur*, které je součástí Národního muzea. Historický význam domu *U Halánků* vtiskla ale rodina Náprstků, která z budovy vinopalny a rodinného pivovaru vybudovala kulturní a společenské centrum, jež se stalo zájemem i pro mnoho českých cestovatelů. Ti si odsud odnášeli nejen morální povzbuzení, ale i mnohokrát obdrželi hmotnou podporu pro své badatelské výzkumy. Proto sem posílali zprávy, dopisy a etnografické sběry ze svých cest. Po návratu do vlasti se tu cestovatelé setkávali s přáteli a nacházeli zde kontakty při organizování přednášek či vydávání cestopisů.²⁵

Vojta Náprstek (1826–1894) nebyl zeměpisec ani přírodovědec, nicméně v dějinách českého cestovatelství sehrál velmi důležitou roli. Jako dvaadvacetiletý student se zúčastnil březnové revoluce ve Vídni, kde také studoval. Byl na něho vydán zatykač a Náprstek se raději rozhodl opustit vlast.²⁶ Odplul do Ameriky se slečnou, kterou rodina odmítala, proto si musel vypůjčit potřebné finance od svých přátel. Tato cesta zásadně změnila Náprstkův život.²⁷ Následoval desetiletý nucený pobyt ve Spojených státech amerických, během něhož poznal odlišný politický systém a jiné poměry ve společnosti. Začal vydávat noviny a pořádat kulturní akce, také se zajímal o politiku a o ženské emancipační hnutí. Neměli bychom ani opomenout, že si povšiml i původních obyvatel v USA a od kmene Dakotů si přivezl různé indiánské předměty, které se pak staly základem etnografické sbírky.²⁸ Tyto všechny americké zkušenosti zúročil po svém návratu do Prahy v roce 1858, neboť se ihned nadšeně pustil do nesčetných společenských aktivit. Díky jeho neúnavné aktivitě a organizačním schopnostem se velmi záhy stal jeho rodinný dům jedním z center pražského kulturního, společenského i politického dění, kolem něž se soustřeďovaly nejvýznamnější osobnosti doby.²⁹ Kromě mladých Vojtových přátel prof. Jana Krejčího, bratrů Lamblů, Pavla Švandy, Bedřicha Peška a bratrů Václava a Karla Tiefrunků přicházeli za Náprstkem do jeho domu

---

²⁵ Borovička, c. d., s. 394.

²⁶ ŠOLLE, Zdeněk: *Vojta Náprstek a jeho doba*, Praha 1994, s. 82–83.

²⁷ Tamtéž, s. 83–85.

²⁸ Rozhoň, c. d., s. 244.

²⁹ Tamtéž, s. 244.

František Palacký, J. E. Purkyně, F. Brauner, F. L. Rieger, Jan Palacký, Václav Hanka, Antonín Frič, ale také i Božena Němcová, K. J. Erben, Vítězslav Hálek, Jan Neruda, J. R. Vilímk a mnozí další čeští spisovatelé, herci, novináři, podnikatelé a politikové.³⁰

Náprstek také prosadil založení průmyslového muzea. České muzeum nemělo volné prostory, a tak Náprstek umístil exponáty ve svém domě. Postupně se ale struktura sbírek měnila, až dala základ dnešnímu národopisnému muzeu. K tomu pomohli i v nemalé míře cestovatelé. Náprstek podporoval feministické hnutí vedoucí k rovnoprávnosti žen a roku 1865 založil Americký klub dam, který sídlil v domě *U Halánků*, kde se konaly různé přednášky a společenské akce. Přednášeli tu i mnozí cestovatelé, jež se vrátili ze svých cest, např. Emil Holub, Otakar Feistmantel, Pavel Durdík, Antonín Stecker, Enrique Stanko Vráz, Josef Wunsch a Josef Kořenský.³¹

Bez nadsázky můžeme o Náprskově činnosti říct, že suploval v naší zemi to, co v jiných státech zajišťovaly celé instituce a vědecké ústavy. Nevyvinutý vědecký zeměpis u nás v té době způsobil, že české cestovatelství vlastně organizoval laik nebo přesněji veliký nadšenec. Podstatné však je, že se někdo takový našel a byl schopen toto organizovat, podporovat a zajišťovat. Založením průmyslového muzea a podpora českých cestovatelů jsou jen části z obrovské šíře Náprstkových aktivit. Nemůžeme také opomenout jeho knihovnu, která v době jeho smrti čítala více než šedesát tisíc svazků a jejíž bohatý fond byl využíván orientalisty, cestovateli a i mnohými spisovateli.³²

2.2.2. Cestopisy, přednášky a výstavy

Kdyby cestovatelé pouze cestovali a se svými zážitky, zkušenostmi, dobrodružstvími a poznatky poté neseznamovali společnost, určitě by většina cest a objevů upadla v zapomnění. Právě až ono zprostředkování mohlo rozšiřovat obzory i částečně ovlivňovat pohled na jiné země, odlišné kultury a národy, a touto činností se cestovatelé podíleli na formování veřejného mínění. Cestovatelé měli tři základní možnosti, jak veřejnost seznámit se svými cestami a objevy v 19. století. V první řadě to byla literární činnost – zejména cestopisy, neboť ty oproti příspěvkům v tisku měly trvalejší hodnotu a velmi často oslovily

---

³⁰ Šolle, c. d., s. 139.

³¹ Borovička, c. d., s. 397.

³² Rozhoň, c. d., s. 246.

několik generací čtenářů. Velice oblíbené byly přednášky a veřejná vystoupení, zvláště když prezentující měl dar řeči a uměl poutavě vyprávět své zážitky z neznámých a dalekých krajin. Třetí možností byly výstavy, ale z důvodu náročné organizace tyto akce pořádalo pouze několik osob.³³

Cestopisný žánr má mezi literárními kategoriemi zvláštní postavení. Nejspíše by měl zaujímat postavení někde mezi tvorbou vědeckou (nebo spíš populárně-vědeckou) a uměleckou. Na tento žánr jsou kladeny zcela vysoké požadavky, neboť v ideálním případě by měl vlastně být stejně faktograficky spolehlivý jako umělecky zdařilý. K důležitým požadavkům tohoto žánru ještě připadá autorovo vnímání svých subjektivních pocitů vyvolaných poznatky a zážitky z cestování, jež musí opatrně popsat, aby totiž neodsunul do pozadí faktografii díla, ale zároveň by autor měl dbát i na to, že toto potlačení svých osobních pocitů musí být citlivé a vyvážené, neboť to nesmí snižovat kvalitu cestopisného díla.³⁴ V období renesance a raného baroka měl cestopisný žánr relativně významné postavení z pohledu dějin české literatury, ale později se téměř vytratil. V devatenáctém století se znovu dostává na výsluní a dochází k tzv. zrození moderního cestopisu. Značná část knih tohoto typu nepíší již jenom skuteční cestovatelé, ale často to jsou i cestující literáti (např. spisovatelé, básníci, novináři) či jiní umělci.³⁵ Za první moderní český cestopis se považuje dílo cestovatele Emila Holuba *Sedm let v jižní Africe*, které vyšlo v roce 1880.³⁶

Proč jsou cestopisy tak oblíbené? Určitě není nezajímavá informace, že cestopisná literatura představuje žánr oblíbený všemi generacemi všech staletí. Je tomu zřejmě proto, že si v cestopise každý může najít to své: zeměpisec, historik, národopisec, astronom atd. – čili odborníci několika oborů, ale s nimi si přijdou na své i čtenáři dávající přednost uměleckému ztvárnění literatury faktu, jímž bezesporu dobrá cestopisná literatura opravdu je. Na své si přijdou totiž i ti, kteří sami necestovali, ač zájem o poznání neznámých krajin mají, ale především všichni ti, jímž nechybí ona vzácnost snít, utíkat do světa fantazie, která podmiňuje

---

³³ ROZHON, Vladimír: *Zámoří v povědomí české společnosti*, in: Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století, (edd. K. Bláhová – V. Petrbock), Praha 2008, s. 38.

³⁴ TICHÁ, Zdeňka: *Jak starí Čechové poznávali svět – Výbor ze starších cestopisů 14.-17. století*, Praha 1986, s. 13.

³⁵ Borovička, c. d., s. 551.

³⁶ Tamtéž, s. 556.

veškerou tvorbu uměleckou i vědeckou a pomáhá občas překonat i nejednu těžkou životní etapu.³⁷

Velká část společnosti druhé poloviny 19. století dychtila po všem, co vybočovalo z běžného rámce každodenního koloběhu, takže cestovatelské přednášky se těšily všeobecné oblibě. Už z toho důvodu, že těchto akcí nebylo mnoho. Cestovatelské osobnosti posluchačům nabízely vedle dobrodružství a exotiky i něco z poznání, tudíž něco nového. A pokud se vědělo, že ten který cestovatel má dar řeči a umí publikum zaujmout, tak neměl nikdy o posluchače nouzi.³⁸ Pro samotné cestovatele skýtala přednášková činnost hned několik výhod. Kromě možnosti rychlého předávání informací, osobní prezentace a zvyšování vlastní popularity, znamenal výnos z veřejných vystoupení vítaný zdroj finančních prostředků, pro některé dokonce hlavní.³⁹

První, kdo z českých významných cestovatelů 19. století začal s přednáškami pro širokou veřejnost, byl Emil Holub, a to s neobyčejnou intenzitou, neboť v letech 1879–1881 absolvoval na 120 přednášek. Holub se s několika přestávkami věnoval velmi intenzivně přednáškám až do konce života a i v pozdější době, kdy výnosy z přednáškové činnosti byly vlastně jeho jedinými příjmy a vystupoval i přes stupňující se zdravotní potíže, byla jeho vystoupení vždy společenskou událostí. Emil Holub měl dar oslovit téměř každého. Vzdělance zaujal odborným výkladem a šíří svého bádání a široké vrstvy dobrodružným líčením zážitků a popisem neznámých krajů, přičemž dokázal být patřičně dramatický a vtipný. Až do roku 1894, kdy poprvé přednášel Enrique Stanko Vráz, byl Holub jediným cestovatelem, jenž intenzivně přednášel (ostatní cestovatelé tak činili spíše sporadicky). V tomto období se ale Vráz začal zkušenějšímu cestovateli vyrovnávat v přednáškové činnosti a mezi lidmi byla jeho vystoupení velmi oblíbená. Velice důležitá byla exkluzivita jejich vystoupení. Holub ani Vráz vlastně neměli konkurenci. Emil Holub přednášel výhradně o jižní Africe a Enrique Stanko Vráz se zaměřoval převážně na Jižní Ameriku, i když nevynechal ani severní Afriku a Dálný Východ. Vrázovi nečekaně vyvstala konkurence, když se v roce 1902 ze své první jihoamerické cesty vrátil sotva dvacetiletý Alberto Vojtěch Frič. První Fričovy přednášky mu sice k penězům nepomohly, prostředky na další cestu si nakonec

---

³⁷ TICHÁ, Zdeňka: *Jak starí Čechové poznávali svět – Výbor ze starších cestopisů 14.-17. století*, Praha 1986, s. 7.

³⁸ Rozhoň, c. d., s. 97.

³⁹ ROZHOŇ, Vladimír: *Zámoří v povědomí české společnosti*, in: Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století, (edd. K. Bláhová – V. Petrbok), Praha 2008, s. 38.

musel zajistit jinak, ale brzy se nezkušený mladík představil jako skvělý vypravěč. Mohl nabídnout množství vlastních zážitků, dokázal totiž zaujmout posluchače a také byl na první pohled nepřehlédnutelnou osobností (jeho dvoumetrová postava šla jistě těžko přehlédnout).⁴⁰

Vystupovat před veřejností není lehké, ani pro ty, kteří mají v sobě jistou dávku exhibicionismu a k tomu dař řeči či osobní charisma. Takových osob bylo velmi málo i mezi cestovateli. Každý cestovatel je trochu odlišný, ale např. Holuba, Vráze a Friče spojuje mimo jiné ona schopnost zaujmout publikum – a kdyby nic jiného, tak už tato skutečnost pro informovanost společnosti a popularizaci cest a dalekých krajů znamenala neobyčejně mnoho.⁴¹

Uspořádat výstavu nebývá vůbec jednoduchá záležitost. Přesto se mezi cestovateli našli jedinci, jež tyto akce zrealizovali a prezentovali na nich výsledky své badatelské a sběratelské činnosti. Během listopadu 1874 uspořádal neúnavný organizátor Vojta Náprstek výstavu na africké téma ze sběrů zaslaných Emilem Holubem na Staroměstské radnici. V dějinách českého cestovatelství má cestovatel Holub několik prvenství a to i ohledně výstavní činnosti. Po svém návratu z Afriky uspořádal rozsáhlou expozici především přírodnin a etnografických předmětů v Praze roku 1879 a následující rok ve Vídni. Obě výstavy měly úspěch a cestovateli přinesly i nemalý finanční profit.⁴² Holub po návratu z druhé jihoafrické expedice uspořádal v roce 1891 rozsáhlou výstavu, jejíž jedinečná, do té doby nevídaná koncepce předčila svou dobu. Expozice byla instalována ve Vídni ve velkých prostorách Rotundy v Prátru a 16. května slavnostně zahájena. Otevřena zůstala do konce října a za dobu jejího trvání ji navštívilo přes 175 tisíc platících návštěvníků. Následující rok byla výstava přemístěna do prostor Průmyslového paláce a bývalé Umělecké a Retrospektivní budovy v Praze. Zde africkou expozici navštívilo dokonce více než 188 tisíc platících návštěvníků, ale i tak byla výstava ztrátová, neboť jen na přepravu exponátů z Vídně bylo zapotřebí čtyř vlaků – celkem bylo naloženo sedmdesát dva vagónů.⁴³

Holub nebyl samozřejmě jediný český cestovatel, který vystavoval své sbírky, ale musíme si uvědomit, že s jeho jihoafrickou expozicí nelze srovnávat žádný jiný projekt toho druhu. Otakar Feistmantel uspořádal výstavu svých indických sběrů v Praze roku 1884. Enrique Stanko Vráz vystavoval živá zvířata, jež s sebou přivezl z Jižní Ameriky v roce 1894.

---

⁴⁰ Tamtéž, s. 39–43.

⁴¹ Tamtéž, s. 44.

⁴² ROZHON, Vladimír: *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha 2005, s. 130–131.

⁴³ Tamtéž, s. 131–135.

O dva roky dříve uspořádal Vojta Náprstek expozici amerických exponátů, které mu zaslal Vráz. Alberto Vojtěch Frič má na svém kontě také jednu výstavu. Když se vrátil ze své první výpravy, tak uspořádal v srpnu roku 1902 v pražském obchodním domě „U Nováků“ ve Vodičkově ulici skromnou prezentaci, čítající pouhých sto třicet pět položek. I přesto tato malá expozice vzbudila pozornost.⁴⁴

Fričova výstava byla zřejmě poslední akcí tohoto druhu, jež se v Praze uskutečnila. Z hlediska dalšího vývoje ztrácely totiž soukromé výstavy na významu. S počínajícím novým stoletím ubývalo cestovatelů, jakým byl Emil Holub, kteří na svých badatelských cestách sbírali v podstatě vše, co objevili. Tento způsob sběru měl své opodstatnění v počátcích vědeckého cestovatelství, ale s rozvojem jednotlivých vědeckých disciplín a specializovaných ústavů již docházelo k systematickému a organizovanému získávání sbírkových předmětů. Po Evropě a i v Čechách postupně přibývalo muzeí, kde bylo možné sbírky vystavovat a zároveň je dále zkoumat. Většině etnografickým institucí k jejich sbírkovým exponátům napomohli svými příspěvky novodobí cestovatelé.⁴⁵

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 138–139.

⁴⁵ ROZHONĚ, Vladimír: *Zámoří v povědomí české společnosti*, in: *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století*, (edd. K. Bláhová – V. Petrbok), Praha 2008, s. 46–47.

3. Cestovatel Čeněk Paclt

Turnovský cestovatel Čeněk Paclt, jenž doložitelně procestoval všech pět obydlených kontinentů a zanechal o tom písemná svědectví, prožil opravdu netradiční a hodně dobrodružný život. Jeho životní osudy jsou v podstatě ojedinělé a naprosto výjimečné, ať už máme na mysli dobrodružné cesty po světě, různá povolání, jež během svého pozoruhodného života vystřídal, tak i příběhy z rodné země. Mezi českými cestovateli 19. století má významné postavení, ale dnes bývá dosti opomíjen, a to nejen laickou veřejností.

Obrázek č. 1   Portrét cestovatele Čenka Paclta.⁴⁶

---

⁴⁶ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Paclta, kar. 103, jedna z fotografií turnovského cestovatele Čenka Paclta.

3.1. Mládí

Čeněk Paclt se narodil 14. července 1813 v Turnově v domě čp. 137 na turnovském náměstí. Pro jednačtyřicetiletého Josefa a o dva roky mladší Františku to byl již třetí syn. Paclt byl pokřtěn jménem Vincencius, za kmotry mu šli turnovský purkmistr František Wickenhäuser a sousedka Kateřina Žáková.⁴⁷ Čeněkův otec vedl obchod s drahokamy. Tuto živnost později převzal nejstarší syn Antonín, který se narodil roku 1802. Prostřední syn František, narozen 1812, si vybral církevní dráhu.⁴⁸ Čeněk si s bratrem Františkem velmi dobře rozuměl, jak dokazuje jejich korespondence a cestovatelovy cestopisné poznámky.

O Pacltově mládí se mnoho informací nedochovalo. „Sám vzpomínal mladých let svých jen nerad a s pocitem jakési trpkosti. I v hovorech soukromých a přátelských dotkl se svého dětství jen málokdy.“⁴⁹ Zmiňme alespoň jeho názor na základní školu. O turnovském základním vzdělání se Čeněk Paclt příliš hezky nevyjádřil: „Vzdělání, jehož se mi tam dostalo, bylo velmi chatrné. Školy tenkrát vůbec ještě za mnoho nestály. Naučili jsme se na nich jen trochu čísti, psát a počítat, o zeměpise, dějepisu, kreslení, silozpytu⁵⁰ a přírodopisu nečinilo se tehdaž ani zmínky. Nejvíce času bylo vynakládáno na vyučování katechismu a biblické dějepřevě. Při tom ani mimochodem jsme ničeho nezvěděli o dějinách vlasti české, o hrdinných činech slavných našich předků, o Husovi, Žižkovi a Prokopech. Tak vyšel jsem ze školy nedoučen, s vědomostmi kusými a nedostatečnými.“⁵¹ Poté se v Jičíně vyučil řemeslu mydlářskému.

3.2. První cesty

První cestovatelské pokusy Čeněka Paclta byly spojeny s tovaryšskou činností. Po vyučení mydlářskému řemeslu obdržel totiž „cestovní knížku“, jež mu povolovala cestovat po

---

⁴⁷ SMOČKOVÁ, Monika: *Vzpomínka na Čeněka Paclta, světoběžníka z Turnova (1813-1887)*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší, Semily 2007, s. 25.

⁴⁸ Tamtéž, s. 34.

⁴⁹ SVOBODA, Jaroslav: *Čeněka Paclta cesty po světě – Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zeelandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888, s. 371.

⁵⁰ Dobový název pro fyziku.

⁵¹ PACLT, Čeněk: *Jak jsem hledal zlato a diamanty*, Praha 1947, s. 7.

Čechách, Moravě a Rakousku.⁵² Tyto cesty na zkušenou již prozrazují Pacltovu touhu poznávat nové kraje a odlišnou kulturu.

Paclt chtěl poznat kus světa a zkusit se uživit mydlařinou, proto se vydal do Uher. V Maďarsku se mu ale nevedlo moc dobře. Odešel tedy do Vídně, kde brousil opály. Tuto činnost ovládal již od svého dětství, protože jeho otec vlastnil obchod s drahými kameny, tak se této dovednosti přiučil. V letech 1840–1842 se zdržoval ve Vídni. Pracoval v závodě klenotníka Benkowitze, kde si vydělal pěkný peníz. Na radu staršího bratra Antonína se vydal do Varšavy. Zde začal prodávat kamínky, jež mu zasílali z Turnova. Čeňkovi se ale vůbec nedařilo. Za necelé dva roky obchodování přišel o všechny své úspory, které si přivezl z Vídně. Ještě ke všemu se nepohodl se svým bratrem Antonínem.⁵³ Paclt přemýšlel co dál. Nakonec se rozhodl, že opustí Evropu a zkusí štěstí v „Novém světě“, o kterém tolik slyšel. To mu bylo již třiatřicet let.

3.3. Odchod do Ameriky

Paclt tedy z ekonomických důvodů opustil „starý“ kontinent. V září roku 1846 nastoupil v Antverpách na loď s názvem „Thomas Bennett“, jež plula do New Yorku. Mezi cestujícími na lodi bylo mnoho Irů a Němců, přesněji Bavorů a Bádeňanů a k tomu pouze jediný Čech, což byl samozřejmě turnovský rodák Paclt.⁵⁴ Není to ani tolik překvapivé, neboť česká emigrace do Spojených států amerických má významný počátek až po roce 1848. Podle úředních záznamů odešlo z Čech a Moravy v letech 1850–1900 do USA přes 210 tisíc osob.⁵⁵ Loď tedy vyplula z Antverp 26. září a na palubě se nacházelo třiašedesát mužů, dvaadvacet žen, dvanáct dětí a dále třicet šest kusů dobytka.⁵⁶

Na lodi Paclt strávil 31 dní. Cestu popsals jako „radostné cestování“. Plavba byla totiž velmi bouřlivá, tak se cestující nemohli na palubě ukázat. V podpalubí nebyl dýchatelný vzduch a člověk pouze slyšel nárek žen a dětí, vzlykání nemocných a k tomu všemu zde bylo hrozné horko. Čeněk Paclt ale cestu přečkal ve zdraví a již třicátého dne uviděl na vlastní oči

---

⁵² Tamtéž, s. 7.

⁵³ Svoboda, c. d., s. 372.

⁵⁴ Tamtéž, s. 9.

⁵⁵ ŠATAVA, Leoš: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, Praha 1989, s. 81.

⁵⁶ VESELÝ, Josef: *Kterak, aneb, (první) půlkopa, tj. plná třicítka míst a příběhů z české, moravské a slezské minulosti, a to slavné i neslavné*, Praha 2005, s. 228.

New York. Zátoku před městem popsal takto: „Velikolepý, uchvacující jest pohled na zdejší krajinu, jež tu udivenému zraku znenáhla se rozevírá. Vpravo na návrší strmí pevnost Hamilton jako strážce neohrožený, zamezující nepřátelským lodím přístup do zátoky; po levé straně pak s břehu Sandy–Hook vítá maják přívětivou září svou zhmožděného cestovatele po přestálých útrapách. Odtud moře se úží a v místech, kde průplav jest nejužším, rozkládá se po obou stranách břehu druhá pevnost Fort Laffayette, dvě to kulaté věže, kolem děly obrněné a pod vodou silným řetězem spojené, aby průplav v čas války nepřátelským lodím zůstal uzavřen. Dále se zátoka zase rozšiřuje v rozkošné břehy s uměle spořádanými zahradami, nádhernými parky a letohrady yorských milionářů.“⁵⁷

New York udělal na Paclta velký dojem, ale jeho nadšení nevydrželo dlouho. Tak jako každý přistěhovalec se musel mít na pozoru před tlupami zlodějů (nejčastěji skupinky Němců a Irů). Ti nadšeně pozdravovali „krajany z Evropy“, doprovázeli je po městě a pak je na vhodném místě přepadli a oloupili, někdy i dokonce zavraždili.⁵⁸ Krádeži se bohužel Paclt nevyhnul. I tento moment možná uspil jeho odchod z New Yorku směr New Orleans. Dále to byl fakt, že nemohl najít práci, neboť jak sám píše: „Několik dní potloukal jsem se městem bez práce, nemoha se tu žádného zaměstnání dopídit. V takových poměrech nic mne zde více netěšilo, a proto jsem si umínil, že se odtud pustím dále na cestu.“⁵⁹ Neuběhl ani týden a Paclt opět stál na přístavním molu a parníkem „Phoenix“ odplul směrem k New Orleans.

3.3.1. Vstup do armády USA

Čeněk Paclt tedy směřoval za snad lepší pracovní příležitostí do New Orleans, ale tam nedoplul. Poblíž Bahamských ostrovů totiž vypukl na palubě parníku oheň. Naštěstí loď byla v blízkosti jednoho ostrova, kde ji zahlédlo několik rybářů. Ti okamžitě připluli na člunech pomoci parníku. Dokonce v tuto dobu plula na blízku loď americké armády, válečná fregata „Providentia“, která se také přičinila při záchranných akcích. Cestující i posádka parníku byli zachráněni, a dokonce i velká část převážených zásob se stihla vynosit z hořící lodi. Zachráněný turnovský rodák pozoroval již z bezpečí poslední sekundy parníku „Phoenix“, než se nad ním uzavřely vlny.

---

⁵⁷ Svoboda, c. d., s. 9–10.

⁵⁸ OPATRŇÝ, Josef: *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci – 500 let Ameriky*, Praha 1992, s. 150.

⁵⁹ Svoboda, c. d., s. 11.

Paclt nastoupil právě na vojenský člun a díky tomu potkal trojici Němců, kteří sloužili v americké armádě a hned mu radili, ať také vstoupí jako dobrovolník. Paclt se dlouho nerozmýšlel, a protože neměl jiné závazky, tak uposlechl jejich výzvu. O prohlídce u lodního lékaře Paclt jenom stručně poznamenal: „Lékař se na mne podíval a místo prohlížení napsal cedulku, že jest „*all right*“.“⁶⁰ Paclt poté složil přísahu kapitánovi a podepsal pětiletou smlouvu. Neuplynula ani hodina od záchranu z hořícího parníku a Paclt se rázem stal dělostřelcem v americké armádě.

3.3.2. Mexicko-americká válka 1846–1848

Spojené státy americké byly v této době ve válce s Mexikem o území Texasu. Texas původně patřil Mexiku, ale ten se vzbouřil proti diktatuře mexického prezidenta Santa Anny a vybojoval nezávislost a později i přistoupil k Unii. Západní hranice Texasu se stala hlavním důvodem pro vznik mexicko-americké války, neboť oba státy se nemohly dohodnout, kde přesně povedou hranice mezi Texasem a Mexikem.⁶¹

Čeněk Paclt se dostal s americkou armádou do mexického přístavu Tampico, odkud odjížděly denně posily do Veracruz. Tady vytvořil na jaře 1847 generál Winfield Scott předpolí, z kterého Američané nastoupili k útoku do vnitrozemí. Zatlačovali ustupující oddíly mexického prezidenta Santa Anny dále do vnitrozemí. Občas docházelo k drobným srážkám. Americké vojsko v nich zpravidla utrpělo menší ztráty než při náhlých přepadech partyzánských jednotek.⁶² Paclt se tedy dostal do Veracruz. Nedaleko města bylo vojenské ležení, jež neslo jméno „Washingtoncamp“.⁶³ Tam ale dlouho nepobyl a brzy vyrazil s americkou armádou směrem do mexického vnitrozemí proti oddílům Santa Anny. Mexičané hájili průsmyk Cerro Gordo na cestě k hlavnímu městu Mexika, byli však donuceni k ústupu a Američané je dále pronásledovali přes města Pueblo a San Martin.⁶⁴ Za tímto městem se stala Pacltovi kuriózní příhoda. Šel hledat vodu s vojákem německé národnosti. Při procházení neznámou krajinou, která oba velmi okouzila, byli přepadeni mexickou guerillou.

---

⁶⁰ Opatrný, c. d., s. 150.

⁶¹ Kuský, c. d., s. 365.

⁶² Opatrný, c. d., s. 150.

⁶³ Svoboda, c. d., s. 14.

⁶⁴ Kuský, c. d., s. 366.

Situaci popsal Paclt takto: „V tom zaduní dusot koní, a než se nadějeme, přiřzene se k nám celý houf jezdců, kteří nás v okamžiku obklopili, míříce po nás svými karabinami. Dva jezdci skočí hbitě s koně, hodí nám kolem krku laso, jaké každý mexický jezdec s sebou nosí, a vedou nás s mnohými výhružkami před důstojníka. Tento velí nejprve jezdcům, aby nám z kapes všechny věci vybrali. Měl jsem tehdy jen dva šilinky při sobě, pak průvodní list a v něm složené psaní, svědčící mému bratrovi, toho času knězi na Tejně u Rovenska, s anglickou adresou: „*Priest, Bohemia*“⁶⁵. Společník můj Ball neměl peněz, jen dýmku s podobiznou Ronga, známého kněze z pruského Slezska.“⁶⁶ Vůdce guerilly pak oba americké vojáky vyslýchal. Když zjistil, že ani jeden nepochází z Ameriky a oba jsou katolíci, tak je místo oběšení nechal druhý den propustit. Tento příběh je příkladem, že i ve válce existují určitá pravidla. Také to poukazuje na kavalírství vůdce skupiny mexických vojáků, jenž se nenechal unést válečnou krvelačností a naopak díky náboženskému vnímání a její symbolice ušetřil dva lidské životy. Paclt a Ball měli opravdu štěstí, že narazili na takového vstřícného vojáka mexické armády.

Americká armáda pokračovala dále do vnitrozemí směrem k Mexiku. Paclt byl nadšen pozoruhodnou krajinou, jež je cestou obklopovala, a takto ji popsal: „Rozsáhlé údolí leželo před námi v bujném zelení s krásnými palmami a s houfy ptactva barev nejpestřejších. Po levé straně trčela hora Popokatepetl, uprostřed věčným sněhem pokrytá a k temenu holá. V dáli leskl se povrch jezera Chalka [Chalca] a za ním, po pravé straně silnice, šířilo se druhé jezero Tezkuko [Texcoco], v němž se již odrážely stíny mlhou zakrytého města, sídla to slavných Montezumů [Aztéků] a nyní cíle našich vroucích tužeb.“⁶⁷ 19. srpna 1847 dobyli Američané pevnost Contreras a díky tomu měli volnou cestu až k městu Mexiko. Kolem hlavního města bylo několik pevností, které Američané dobyli. V jedné bitvě byl Paclt raněn kusem železa do ruky, ale jednalo se pouze o lehkou ránu, tak se velmi brzy uzdravil. Na ruce mu ale zůstala na celý život nehezka památka, jež mu připomínala válečné zkušenosti.

Scottova armáda překonala hradby hlavního města v průběhu noci ze 13. na 14. září 1847. Do města se dostal i Čeněk Paclt, jenž později vzpomínal: „Vojáci a obyvatelé mexičtí, roztroušení jsouce všude po domech, stříleli odevšad okny a z plochých střech po nás tak, že nebylo možné do žádné ulice vniknouti a jí se zmocniti. Přece však podařilo se některým

---

⁶⁵ Český překlad: Kněz, Čechy.

⁶⁶ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 27.

⁶⁷ Svoboda, c. d., s. 19.

z našich vojnův, že zdi u některých domů v přízemí prorazili a tím způsobem dovnitř se prodrali. Tu hned na vysoký dům jeden vytažena houfnice a z ní pak stříleno kolem po těch domech. Z kterého domu padla rána, ten propadl drancování.“⁶⁸ Střed města pak popsal Paclt těmito slovy: „Náměstí mexické je veliký dlážděný čtverhran. Jednu stranu, kde jindy stával palác Montezumů, zaujímá dům vládní, s druhé pak strany vypíná se velkolepý chrám s věží až k vrcholku zlacenou a s ním sousedí palác arcibiskupský. Město samo honosí se nádhernými budovami, má svou universitu, asi sto chrámů a padesát klášterů (dříve jich bývalo asi sto), mimo mnohé jiné ústavy všeužitečné. Všecka umění a řemesla, ano i zápasy nalézají zde své protektory. Město je střediskem obchodu, k čemuž se také polohou svou uprostřed obou přístavů, Veracruz a Acapulca, výborně hodí. Znamenati tu také ještě mnoho zbytků vzdělanosti původních obyvatelů Aztéků, zejména zříceniny chrámů a jiných obrovských staveb s arabeskami a hieroglyfy. I silnice, které dosavad spojují město s ostatními osadami, jsou ještě zbytky pohanské a svědčí nejvýmluvněji o tom, na jak vysokém stupni vzdělanosti Aztékové tehdaž stáli.“⁶⁹ Paclt se později účastnil úspěšných vojenských výprav do měst Orizaby a Córdoby a to na jaře 1848. Mír byl již v této době pouze otázkou času. K podpisu mírové smlouvy sice došlo již 2. února 1848 v Guadalupe Hidalgo, ale americká armáda opustila hlavní město Mexika až 12. června 1848.⁷⁰ Mexiko na základě smlouvy ztratilo obrovskou část svého území, zahrnující kromě již dříve odděleného Texasu také budoucí Arizonu, Nové Mexiko, Kalifornii, Nevadu a Utah a část Colorada, Oklahomy, Wyomingu a Kansasu za náhradu patnácti milionů dolarů.⁷¹ Po skončení mexicko-americké války se Paclt s vojskem vrátil do USA, přesněji do New Yorku.

Čeněk Paclt poznal díky účasti ve válečném konfliktu mexicko-americkém značnou část území Mexika. Kromě vojenských bitev, při kterých zažil mnohá nebezpečná dobrodružství, mohl také obdivovat pozoruhodnou krajinu a historická místa, jež navštívil a ve svém cestopise je popisuje. Povolání vojáka mu poskytlo netradiční pohled na mexickou a samozřejmě americkou kulturu. Paclt si také určitě musel uvědomit i značnou hospodářskou a sociální rozdílnost obou zemí. Po dvou letech v Americe měl již mnoho zkušeností, ale jeho

---

⁶⁸ Opatrný, c. d., s. 150.

⁶⁹ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 33–34.

⁷⁰ OPATRŇÝ, Josef: *Stát osamělé hvězdy a mexicko-americká válka*, Praha 2002, s. 350.

⁷¹ Tamtéž, s. 345–346.

cestovatelská touha se ještě neuspokojila, a proto zůstal dále na území Spojených států amerických.

3.3.3. Stále v armádě – floridské dobrodružství

Pacltovi ještě zbývalo odsloužit tři roky v armádě. V New Yorku se rozhodl, že by rád poznal Floridu. Dohodl se tedy s velitelem pluku Schmidtem, jenž uměl dobře německy, o jeho zařazení do desáté setniny. Mezi vojáky měla tato setnina označení jako „K“ a měla přijít posádkou na Floridu. Schmidt mu ochotně vyhověl. Paclt tak cestoval do St. Augustine místo Baltimoru.

V St. Augustine armáda trávila několik měsíců bez řádného pracovního zatížení, pouze občas prováděla vojenská cvičení. Vojáci si určitě nestěžovali, neboť měli dobrou stravu a hlavně střechu nad hlavou. Na toto totiž nebyla většina zvyklá z mexicko-americké války. Paclt popsal faunu a floru Floridy následovně: „Jedlové lesy střídaly se s vysokými palmami a háje citronové a pomerančové naplňovaly vzduch libou vůní; nad námi poletovala hejna všelikého ptactva, ve vodách hemžilo se množství ryb a želv, a časem plovat aligátor. Po březích potulovala se stáda hovězího dobytka, místy stála chatrč listím palmovým pokrytá a kolem ní poskakovaly slepice a černí vepři.“⁷²

V květnu připluli k pevnosti floridští osadníci a žádali kapitána, aby zakročil proti indiánskému útoku. Jednalo se o kmen Seminolů, který měl předešlé noci vyplnit a zapálit jejich příbytky a dokonce jednoho z osadníků zabít. Kapitán okamžitě poslal dvacet mužů na lodi, aby jeli stížnost vyšetřit. Mezi nimi se ocitl Paclt. Když dorazili na místo události, tak našli pouze mrtvé tělo. Indiáni nebyli zde a ani v blízkém okolí. Druhý den pohřbili mrtvého osadníka a celá jednotka vyplula výše po řece. Pátrali zde celých dvacet dní bez výsledku. Vrátili se tedy zpátky do pevnosti v St. Augustine. Kde se kapitánovi donesla zpráva, že v okolí Tampy, městečka na západním břehu Floridy, pobili čtyři Seminolové celou rodinu. Podobných zpráv přibývalo, a tak se vláda rozhodla pro vojenskou výpravu proti celému indiánskému kmeni. Kromě pochytní Seminolů měli ještě vojáci za úkol vymýtit velkou část lesa (od Indiánské řeky na východní straně až do Tampy na západě). Setnina s Pacltem byla poslána k řece „St. Juan River“, aby zde položila prám přes vodu a samozřejmě vymýtila část lesa (10 anglických mil⁷³). Na určené místo putovali 14 dní.

---

⁷² Svoboda, c. d., s. 32.

⁷³ Jedna anglická míle je zhruba 1,6 km.

Cesta to byla velmi náročná, neboť vedla přes mnoho močálů, v nichž se vojáci museli brodit a všude naráželi na neprostupné houštiny. Pacltova setnina sice měla rozkaz pochyťat Seminoly, ale v této oblasti na žádné nenarazila. Brzy uhodila nesmírná horka a začala řádit mezi vojáky zimnice. Proto byl vydán rozkaz, aby se všechny setniny vrátily z lesů k moři, kde je mírnější podnebí. Došlo k ukončení výpravy, jež neměla z vojenského hlediska podstatný výsledek.⁷⁴

Později vojáci zjistili, jak to ve skutečnosti bylo s květnovým přepadením, kde byl zabít jeden osadník. Paclt si to takto zaznamenal: „Několik Indiánů bylo společně na lovu a jeden z nich střílel po srně; srna raněná běžela ještě několik kroků a padla pak na poli jednoho sedláka osadníka, který tam právě s otrokem svým pracoval. Indiáni žádali srnu, než majetník pole obořil se na ně a uchopiv se karabáče počal je mrskati. Na pokřik přiběhl sedlákův soused s ručnicí a namířil hned na jednoho z Indiánů, jehož se však chybil. Indián ve vzteku přiskočí k němu a uhodí tak silně do hlavy, že sedlák mrtev k zemi se svalil. Hned na to utekli Indiáni, neboť se báli, že více bělochů přijde a oni špatně pochodí. Běloši zpozorovavše brzo na to vraždu, zapálili stavení obou osadníků, aby tím i ostatní sousedy proti Indiánům ještě více popudili a shluknuvše se pak odpluli do St. Augustina, křivě tam udávající, že Indiáni vraždí a pálí.“⁷⁵

Po předčasně ukončené vojenské výpravě neměli vojáci mnoho práce, proto se vláda rozhodla poslat značnou část mužů do Charlestonu, kde pomohou dostavit tvrz Sumter. Jednalo se pouze o vojíny, kteří byli vyučeni řemeslu potřebnému při stavbě pevnosti. Paclt se tam dostal v podstatě omylem, neboť při nástupu do vojenské služby mu zapsali do listin vyučené řemeslo kameník, protože povolání „brusič kamenů“ neznali. Čeněk Paclt si ale nestěžoval, naopak šel tam velmi rád. Změna práce mu jistě prospěla a alespoň mohl navštívit další zajímavý stát USA, Jižní Karolínu. V okolí přístavního města Charlestonu se nacházely tři tvrze: Moultrie, Sumter a Pigney. Pacltova setnina byla ubytována v Pigney. U pevnosti Moultrie se nalézal hrob indiánského vůdce Osceoly, jenž se ve vězení oběsil. Pět měsíců zde Paclt pracoval a poté se dohodl na ukončení vojenské služby. Za pětiletou službu obdržel několik set dolarů a i poukázku na 160 akrů volné federální půdy, kterou si ale musel nechat potvrdit ve Washingtonu. Za vojenskou službu obdržel také americké občanství. V této době ještě netušil, jak pro něho tento fakt bude jednou velmi příznivý a například zachrání Pacлта

---

⁷⁴ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 39–42.

⁷⁵ Svoboda, c. d., s. 34–35.

od rakouského vězení. Turnovský světoběžník se sice prezentoval jako hrdý český vlastenec, ale na Americe miloval volnost a svobodné právo projevu, na což nebyl ze svého rodného kraje zvyklý. Proto se domnívám, že občanství přijal s určitou pokorou, radostí a i hrdostí.

3.3.4. Cesty po východním pobřeží

Paclt se tedy vydal do Washingtonu, aby nepřišel o svá práva na neobsazenou půdu kdekoli v USA. Cestoval parníkem a vlakem, u něhož vyzdvihoval „pověstnou americkou rychlost“, a přes Wilmington, kolem Halifaxu a Petersburgu dorazil do Richmondu, hlavního města a obchodního centra ve Virginii. Urazil vzdálenost přes 230 anglických mil, ale dlouho se v Richmondu nezdržoval a dále směřovat k hlavnímu městu Unie. Projel Fredericksburgh a Alexandrii až dospěl do Washingtonu, o němž psal s velkým nadšením⁷⁶: „Na místech, kde nyní rozloženo je nádherné město, stálo ještě před šedesáti lety několik bídých chatrčí. Po indiánsku říkali té osadě Conococheague. Když lid americký pod vůdcovstvím věhlasného Washingtona dobojoval se volnosti a samostatnosti, bylo tu založeno r. 1790 hlavní město mladé republiky. Washington [je] nejen ohniskem politického života, ale i důležitým střediskem obchodním. Na všechny strany rozbíhají se železné dráhy a po řece Potomaku mohou plouti i veliké koráby. Jsa výtvozem nynějšího století, má v každém ohledě vzezření novověké, moderní. Ulice jsou vesměs pravidelné, široké a přímé; kde jaké větší prostranství, tam zřízen je rozkošný park. Navrší na konci města korunuje národní dům Unie, jež zvu Kapítolem. Občan americký pozírá naň s úctou a hrdostí.“⁷⁷

Paclt navštívil Kapitol a Bílý dům a byl z těchto staveb naprosto okouzlen. Kopuli Kapitolu srovnával s bazilikou sv. Petra v Římě⁷⁸. Obdivoval malby, jež představují vlasteneckou historii USA. Bílý dům nebyl tolik honosný a skvostný podle Paclta, ale i tak ho vnímal jako velmi krásnou reprezentativní budovu. Prošel si park v okolí, kde se mu zalíbil Jacksonův pomník, jenž představuje generála Andrewa Jacksona, který porazil Angličany u New Orleans roku 1815. Paclta ale vůbec nezaujal Washingtonův pomník. Ten byl teprve ve výstavbě a podoba čtyřhranného jehlanu mu nepřišla vkusná.

Paclt začínal přemýšlet o návratu domů. Znovu by rád zahlédl rodný Turnov. Nakonec se rozhodl, že ještě před návratem do vlasti navštíví přední americká města. Nedaleko od

---

⁷⁶ Opatrný, c. d., s. 159.

⁷⁷ Svoboda, c. d., s. 37–38.

⁷⁸ V Římě Čeněk Paclt nikdy nebyl, ale symbol Vatikánu jistě znal z maleb či obrázků.

Washingtonu je město Georgetown, tak i tam se podíval. Poté vyrazil do vzdálenějšího Baltimoru. Zde ho nejvíce zaujal přístav, kde mohlo kotvit až dva tisíce lodí. Turnovský cestovatel pokračoval dále přes řeku Susquehannu, jež teče od severu do zálivu Chesapeake, poté se Paclt ocitl v krajích Pensylvánie. „Na všech místech, kudy mě cesta vedla, bylo viděti čilý život a blahobyť. Lid zdejší zachoval posud starý prostý mrav a srdce sdílné. Kamkoli pocestný vstoupí, všude se mu dostane vlídného pohoštění.“⁷⁹ Dostal se pak do Filadelfie, kde ho nejvíce zaujala, jako velkého vlastence a milovníka historie, Independence Hall, kde zasedal kongres, než se přestěhoval do Washingtonu. Paclt navštívil dále Trenton a New York. Přemýšlel, že odjede do Evropy, ale nakonec ještě zatoužil spatřit proslulé Niagarské vodopády. Koupil si lístek na parník, který se plavil po řece Hudson do Albany. Poté cestoval přes Buffalo do Niagary. Od vodopádů se ubíral cestou k Bostonu, odkud chtěl plout lodí do Evropy, jenže tam právě žádná nesměřovala.

3.3.5. Návrat do rodného města

Paclt se proto vrátil do New Yorku, kde prodal zápis na pozemek a 12. února 1853 vstoupil na loď „Patrick Henry“ a již za 19 dní stanul na evropské půdě v Londýně. Paclt využil pobytu v britské metropoli k tomu, aby si mohl prohlédnout historické památky. Největší dojem na něho udělalo Westminsterské opatství a kostel sv. Štěpána. Paclt ve vzpomínce na Londýn napsal: „I v Toweru je nač se dívat. Nejvíce tu poutá pozornost bývalé státní vězení a arsenál se vzácnými sbírkami nejrozmanitějších zbraní. Také neopomenul jsem vystoupit na věž svatopavelského chrámu, odkudž lze přehlédnout Londýn. S úžasem zřel jsem na tu ohromnou spoustu budov, jež se prostírá na všechny strany, kam oko dožírá.“⁸⁰

Z Londýna odplul do francouzského přístavu Le Havre. Plavba trvala 22 hodin. Poté navštívil Paříž, kde byl přes velikonoční svátky. Potom se již vydal na cestu do Turnova přes Nancy, Štrasburk, Karlsruhe, Heidelberg, Darmstadt, Frankfurt, Eisenach, Výmarn, Lipsko, Drážďany a Žitavu. V Lipsku tehdy bylo mnoho Turnovanů, kteří přišli na trhy obchodovat s drahokamy. Pro Čeňka Paclta to bylo opravdu milé setkání a již příjemné uvítání domoviny, i když do jeho rodného města bylo ještě relativně daleko.

---

⁷⁹ Svoboda, c. d., s. 39.

⁸⁰ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 43.

3.3.6. Druhá cesta do Ameriky

V Turnově pobyl Paclt pouhých pět měsíců a už jej omrzela stereotypní život. Ačkoliv mohl zůstat v rodném kraji a spolupracovat se svými bratry, o příčině svého úmyslu napsal: „touha po světě, která nedopřávala mi nikde poklidu, zase ve mně procitla a moci neodolatelnou pudila mne z domova.“ 16. září 1853 docestoval tedy z Turnova přes Drážďany do Brém a lodí „Hansa“ vyplul 1. listopadu podruhé k americkému kontinentu.⁸¹

Plavba trvala 19 dní, ale byla velmi nepokojná, neboť „nejedna bouře cloumala naším korábem tak laškovně, že nám z toho naskakovala husí kůže.“⁸² Nakonec loď přestala bouře bez nehody a Paclt se po 8 měsících ocitá zase v New Yorku. Uvědomoval si, že si bude muset hledat práci, ale ještě předtím chtěl navštívit své přátele a poradit se s nimi. Vyrazil do West Pointu a poté do Cincinnati, které nazýval „královnou západu“. Jako snad každý Evropan obdivoval bouřlivý rozvoj americké společnosti. „Téměř veškerá města americká budí úžas rychlým svým vzrůstem, jenž podivnou tvoří protivu ku zdoluhavému rozvoji měst evropských. V té příčině vyniká i Cincinnati. Tu, kde ještě před sedmdesáti neomezeným se cítil divoch americký, vyskytli se od roku 1788 první evropští kolonisté. Počátkem nynějšího století měla jejich osada sotva tisíc obyvatelů. Za několik desítek let zmohutněla na rozsáhlé výstavné město, v němž obývá více než devadesát tisíc lidí.“ V Cincinnati pobyl nějaký čas, ale pak se rozhodl vrátit na východní pobřeží, neboť jeho přátelé neměli pro něho práci. Ve Washingtonu potkal dva známé z mexického tažení, německé emigranty, a ti ho zasvětili do jejich připravovaného projektu. Koupili v osadě Fallchurch ve Virginii usedlost a začali s Čěnkem Pacltem pěstovat brambory, zeleninu, ovoce (jablka, meruňky a broskve) a kukuřici.⁸³ Domek koupili za 800 dolarů a pozemek měl rozlohu 40 akrů. Také tu chovali dobytek a drůbež. Paclt jezdil s hospodářskými výrobky na trh do Washingtonu, jenž byl vzdálen necelých 12 km. Nežilo se jim špatně, ale po dvou letech hospodaření tento klidný a idylický život přestal Čěnka bavit.⁸⁴ Nebyl by to právě cestovatel Paclt, kdyby zůstal dlouho na jednom místě. Jedním z udávaných důvodů jeho odchodu byla lenost německých

---

⁸¹ Kinský, c. d., s. 366.

⁸² Svoboda, c. d., s. 43.

⁸³ Opatrný, c. d., s. 161.

⁸⁴ Svoboda, c. d., s. 44.

společníků, ale fakt, že strávil většinu svého života na cestách, udává pravou příčinu jeho dezerce od polí a zahrady.

Rozhodl se, že se pojede podívat do Savannah, kde měli bydlet tři jeho dobří známí. Převážně pěšky procestoval značnou část severovýchodu Unie. Navštívil Alexandrii, Mont Vernon, tady si prohlédl Washingtonův statek a hrob, který se mu jevil málo udržovaný. Dále prošel Richmondem, Halifaxem a Wilmingtonem. Světoběžník Paclt chodil často pěšky, když neměl na spěch a také mnohokrát přespával mimo civilizaci v lesích. Jednou se mu takové přespání stalo málem osudné. „Za ranního jitra probudiv se, vzchopím se čile a chystám se k odchodu. Vtom ucítím v noze jakési bodnutí, ale nedbám toho a statně si vykračuji dále. Zakrátko však cítím prudkou bolest. Usednu a prohlížím nohu. Byla oteklá tou měrou, že ani nebylo možnou zout botu. Rozříznu ji a vidím, že je noha všecka zarudlá. Zároveň poznal jsem i příčinu: v botě byl rozšlápnutý štír. Pro bolest nemohl jsem dále. Dva dny přeležel jsem v lese hoje ránu. Třetí den, když bolest polevovala, dovlekl jsem se do Kingville, nejbližší železniční stanice, odkudž jsem jel do Augusty a dále do Savannah. Za několik dní přestala bolest sama sebou.“⁸⁵

V Savannah se Paclt se svými přáteli nepotkal. Obdržel smutnou zprávu, protože oba Němci již před rokem zemřeli na žlutou zimnici. Dobrodruh Maďar odjel do Evropy a sloužil ve francouzské armádě na Krymu. Paclt se rozhodl zde zůstat a pronajal si pozemek pro zahradničení, kde pěstoval řepu, zelí, rajská jablíčka, melouny, špenát a okurky. V hospodářství se mu dařilo velmi dobře, neboť podnebí je tu dosti teplé, takže všechno rychle rostlo. O Savannah napsal, že je to město dosti „úhledné“. „Ulice jsou většinou nedlážděné, neboť je tu nouze o kámen; zato jsou vysázeny pěknými alejemi. Obyvatelstvo je dílem německé, dílem anglické. Uprostřed na velikém náměstí je tržnice. O trzích bývalo tu vždy živo. Nejhluchněji bývalo v sobotu. V tržnici byl po celý den shon a lomož a vřava ta trvala dlouho do noci. Pro pohodlí kupujících i prodávajících vařili tu kávu, polévky i jiné pokrmy.“⁸⁶ V Savannah Paclt žil několik měsíců klidně a spokojeně, než ho zachvátila zimnice. Nemohl se jí zbavit, zkoušel ledasco. Poté mu poradil lékař, aby se odstěhoval, že mu snad změna podnebí pomůže. Paclt už dříve přemýšlel, že změnu své působiště. Nejvíce ho lákala Brazílie kvůli nalezištím diamantů, safírů a rubínů.

---

⁸⁵ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 47.

⁸⁶ Tamtéž, s. 48.

3.3.7. Na skok do Brazílie a odjezd do Austrálie

Brzy Paclta potkalo štěstí a mohl odplout portugalskou lodí přímo ze Savannah. Cílem její cesty bylo Rio de Janeiro. Plavba trvala dlouho dobu, než se loď ocitla za rovníkem ve vodách jižní polokoule, ale zimnice Paclta stále neopouštěla. Příjezd turnovský cestovatel popisuje těmito slovy: „Dojeli jsme šťastně do čarokrásné zátoky hlavního města brazilského. Pohlíží-li kdo na Rio de Janeiro s lodě, má před sebou obraz krásy úchvatné. Při hladině vodní malebně je rozloženo město a pásma horská podivných tvarů tvoří nádherné pozadí. Vystoupiv na zemi, hleděl jsem napřed a hlavně poučit se o hledání drahokamů. Ale k nemalému zděšení ujišťovali mě se všech stran, že jednotlivci podniku takového odvážit se nelze; byl by to pokus nesmyslný a marný.“⁸⁷ Zklamáný Paclt vyhledal tedy první loď směřující na sever a vrátil se do New Yorku. Rio de Janeiro na Čeňka Paclta neudělalo vůbec dobrý dojem, kromě již zmiňovaného pohledu na zátoku. Ulice byly podle Paclta nepravidelné a hodně špinavé. Ani budovy se mu nelíbily. „I sama císařská rezidence jest stavení dosti bídné. Živo je tu neobyčejně. Lidé bílí, černí i hnědí proudí po ulicích ve zmateném shonu. Černoši vlekoucí břímě, vřeštící prodavači, tlupy povykujících lodníků, zástupy vojáků pěších i na koních, zevlující prochazeči, vše v neladné směsici, že pozorovateli se naskytne každým okamžikem nový výjev.“⁸⁸

Paclt se vrátil do New Yorku. Zašel za pověstným francouzským lékařem, protože ho zimnice stále trápila. Ale ani ten mu nepomohl a pouze doporučil odstěhovat se mimo kontinent. Paclt se rozhodl pro cestu do Austrálie. Za 100 dolarů si koupil lístek do druhé třídy na parníku „Marie Banks“ a prvního května 1857 vyplul na širé moře. Do Spojených států se již nikdy nevrátil. O Americe už mohl číst pouze v novinách. Ale za ta léta, co zde pobýval, poznal velkou část této země a zažil mnoho dobrodružství. Získání těchto zkušeností určitě nelitoval.

Do Spojených států amerických se sice Paclt již po roce 1857 nepodíval, ale ještě v šedesátých letech napsal dopis s názvem „Bratři Čechové“ adresovaný rodákům turnovským, v němž radil budoucím cestujícím (migrantům) při cestě lodí do USA a zmiňoval i americké poměry. Z dopisu jsem vybral část, ve které Paclt informuje o vytvoření

---

⁸⁷ Svoboda, c. d., s. 47.

⁸⁸ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 49.

imigračního střediska v Castle Garden, jež zahájilo svou činnost v roce 1855⁸⁹: „W New-Yorku Magistrát zřídil před několika lety takový ústav, aby přetrhli těm německým loupežnickým doupatům jejich nakládání s vystěhovalci německými a jich okrádání, totiž aby vystěhovalci nebyli nuceni do těch zlodějských peleší jít, který nechtěj, dali k tomu účelu veliké kulaté stavení u vody, který se Castel Garden nazývá, které bylo postavený za pevnůstku přístavní, kdyby nepřítel měl do Města plavat, tak by stalo hromada Kanonů, odkud by mu bránily přístup, že ale New=York má teď čtyry pevnosti v zátoku, nemá žádné nebezpečenství, tak to stavení se užívalo pro rozličné komedianty, a před několikama roky to obrátili, kde ta loupež Němec Němce vysokého stupně dosáhla pro vystěhovalce německé, a teď se rozumí, když Tages bote a Bohemia českou zem za ryzí německou vyhlášou, takže pro Čecha gest ten Castel garden také, tak bych radil mým krajanům, aby třeba peníze měli do německé hospody nešli, tam v tom Castelgarden můžou spát, nebo každý sebou postel veze, můžou si tam vařit, a sou od policie chránění, že tam z těch zlodějů k nim žádněj nesmí, nebo policie tam pořád pozoruje, aby se nic neukradlo.“⁹⁰ I z této krátké ukázky je znovu cítit Pacltův odpor vůči newyorským Němcům, se kterými neměl dobré zkušenosti.

3.4. Australská etapa

Plavba z New Yorku k australským břehům trvala 117 dní. Paclt při nástupu na loď stále trpěl zimnicí. Ta ho sužovala velmi dlouho a pominula až v Indickém oceánu. Paclt prokázal, že kromě cestovatelského ducha má i „srdce“ bojovníka v boji se zákeřnými nemocemi. Ke konci srpna se dostal do jižní Austrálie, odkud se dopravil malým parníkem po řece Yarra-Yarra do Melbourne. Dobrodružná plavba z New Yorku do hlavního města státu Victorie trvala čtyři měsíce.

Paclt zajímavě popsal Melbourne: „Má mnoho velkolepých a nákladných staveb hlavně v Elisabethstreetu, nejživější to ulici celého města, v níž se na sta kupeckých závodů nalézá. Zejména pak banky melbournské honosí se výstavností s nádherou nevidanou. První

---

⁸⁹ STÍSKAL, Jiří: *Průkopníci emigrace z českých zemí do mexicko amerického pohraničí v polovině 19. století*, in: Acta Facultatis Philosophicae Historica 8, Ostrava 2000, s. 148. Stískal datuje dopis „Bratři Čechové“ rokem 1867. S tím se ale neztotožňuji, protože dopis není datovaný a ani jsem v tomto písemném pramenu neobjevil důkazy, jež by vedly k určení letopočtu, proto ponechávám pouhé označení „dopis z šedesátých let“.

⁹⁰ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Paclta, kar. 38 – dopis bez datace s názvem Bratři Čechové, popis událostí a poměrů v Americe (po r. 1850), s. 7–8.

mezi nimi jest banka „Victoria“, kde jsem poprvé v živobytí spatřil ryzí zlato do velikých kusů slité a v hranici asi tak srovnané, jako se cihly u nás na hromadu skládají. Každá taková cihla vážila 50 liber. Mimo četné ústavy dobročinné a vzdělávací má Melbourne také universitu a drahocennou zahradu botanickou. Téhož času počato též se stavbou nové pošty, která slibuje býti budovou monumentální. Město jest silně obydleno, a to lidmi všech barev a plemen; každý národ, každá země poslala sem své dobrodruhy.“⁹¹ Paclt hledal ve městě práci, ale nikde neuspěl. Usedlíky okomentoval dosti nevybíravě, možná i proto, že s několika Iry měl později špatné zkušenosti. „Osadníci zdejší skoro vesměs Irové – potomci to dřívějších deportovanců – jsou lidé dosti zámožní, avšak suroví a nevzdělaní. Do škol nikdy nechodili, světa nepoznali a kdo není Irem, je považován u nich za Němce, jehož stejně nenávidějí jako Angličana.“⁹² Paclt se pak dohodl s několika cizinci, jež znal již z lodi, že zkusí štěstí na zlatých polích eastlemainských, která se nachází několik mil severně od Melbourne.

Skupinu tvořilo pět osob: tři Němci, Polák a samozřejmě Paclt. „Středoevropská“ parta dobrodruhů putovala za špatného počasí několik dnů, než dorazila k první zlatokopecké kopanině. Na eastlemainských polích se však už jen paběrkovalo. Převažovali zde Číňané, kteří nebyli u ostatních diggerů⁹³ oblíbení. Pacltova skupina se zmenšila o jednoho člena, jenž zde zůstal pracovat u německého ševce. Ostatní pokračovali cestou až do Castlemainu, kde se zlato těžilo ze štěrků dobývaných šachtami. Pokusili se tedy o těžbu, ale pro neznalost dolování toho moc nezískali, a Pacltovi společníci se proto velmi brzy vrátili do Melbourne.⁹⁴

3.4.1. Cesty po jižní Austrálii

Paclt se rozhodl proniknout do neznámého vnitrozemí. Kvůli velmi špatnému počasí se ještě zastavil na několik dnů ve městě Ballarat, kde potkal přátelského Švéda, jež ho nechal přespat v kuchyni v hotelu „U prince Alberta“. Paclt na tom nebyl nejlépe po finanční stránce a všechny hospody a hotely byly pro něho drahé. Poté se pustil pěšky na jih do oblasti, kde byla dříve bohatá naleziště zlata. Odtud se obrátil na západ do Portlandu na jižním pobřeží.

---

⁹¹ Svoboda, c. d., s. 51.

⁹² Tamtéž, s. 52.

⁹³ Digger = zlatokop.

⁹⁴ Kuský, c. d., s. 366–367.

Cestou se blíže seznámil s domorodým kmenem Minera, připojil se k nim a táhl s nimi kus cesty směrem k Portlandu. Když se od nich oddělil, pokračoval stále západním směrem. Počasí mu nepřálo, neboť pořád pršelo. Paclt putoval již dlouhý čas, ubývaly mu síly a neměl už žádné jídlo. Naštěstí brzy narazil na ovčáckou stanici, kde se mohl vyspat pod střechou a hlavně se najedl dobrého jídla. Zde se také dozvěděl, jakým způsobem byly australské štace (stanice) zřízeny. „Jak známo, má Austrálie málo půdy orné; země jest z veliké části hornatá a hory vesměs lesy porostlé. Po lesích a po horách nalézají se výborné pastviny. Když Anglicko první osady zde zakládalo, rozděleny pastviny tyto mezi zámožné osadníky v tom poměru, jak mnoho svého dobytka mohl který zde chovati. Z těchto pozemků platí zdejší „squatterové“ jen velmi malou daň, jsou však za to povinni poskytnouti zdarma potraviny a přístřeší příbylým sem cestovatelům, pak rozličné potraviny (jako: maso, mouku, čaj, cukr) povždy míti v zásobě a prodávati všecko zboží na libru v takové ceně, jako je sami v centu byli koupili. Mimo jiné ještě povinnosti musí tací osadníci cesty přes své pozemky v dobrém stavu udržovati a každého dne z večera asi půl hodiny na lesní roh dávatí znamení, aby cestující na blízko po hlase našli cestu k stanici. To vše jsou výhody, jež dovede nejlépe oceniti zkušený cestovatel sám. Štace ovčácké jsou ústavem tak důležitým, že kdyby jich nebylo, cestovatel sebe srdnatější tak daleké cesty ani odvážiti by se nemohl. Jsouc ony téměř jediným útlukem a mnohdy jedinou spásou jeho v širopustých pouštích australských. V celé Austrálii jest 3000 takových štací. Jsou to obyčejné boudy z prken, jen místy z kamene sroubené, v nichž přebývají pouze ti, co nad ovci, hovězími a koňským dobyttem dozor mají.“⁹⁵

Čeněk Paclt cestoval dále australskou divočinou a narazil na osadu Hochkirch nedaleko města Hamilton. Jak název naznačuje, jednalo se o německou vesnici. Zde zjistil, že cesta do Portlandu není průchozí. Je zanesena vodou a blátem, dokonce ani koně by tam neprojeli. Zůstal tedy v osadě Hochkirch a doufal, že najde práci. Stýkal se s rodinou truhláře Denerta, kterému postavil nový komín. Přebýval u rodiny Hachových, jež pocházeli z Darmstadtu, v jejichž společnosti zažil Paclt mnoho dobrých chvil. Velmi brzy se nepohodl s pastorem osady, jenž neuznával jiného náboženství, než je luteránské. Katolík Paclt popsal vesnické uspořádání následovně: „Pastor [Schermann] jest takřka neobmezeným vládcem v celé osadě a hledí všemožně nadvládu svou udržeti. Jest tu jaksi zásadou, že do svazku osadníků nemůže přijat býti nikdo, kdo buď již není luteránem, aneb kdo se jím státi

---

⁹⁵ Svoboda, c. d., s. 65–66.

nezaváže. Vyznavači jiné víry v osadě se netrpí. Při tom všem jest pastor vychytralá liška a hledí přísnou kázní a pobožnůstkářstvím své osadníky v nevědomosti udržeti. Mimo bibli a zpěvník nenajdeš v celém Hochkirchu žádné knihy, i noviny jsou přísně zakázány. Osadníci každého měsíce chodí k přijímání a pastor pilně k tomu hledí, aby povinnosti této nikdo nezanedbal. Zvláště svědomitě se zde světí svátky zasvěcené, a těch tu mají tucet do roka. Tanec, zpěv a hudba jsou zde neznámými hosty, a ani při svatbách se tu s nimi nesetkáš. Ovšem nekoná to nikdo upřímně, každý jest při tom pokrytcem a podvodníkem. Za to pastor při tom dobře jede.“⁹⁶ Podle Pacltova popisu to vypadá, že se pastor Schermann snažil vytvořit německo-luteránskou „utopii“.

Paclt nejdříve pracoval u Hacha a Denerta v hospodářství a pomáhal při jejich řemesle. Později získal práci na silnici, jež se tu začala stavět. Ve volném čase rád chodil na hony. „Ve zdejší krajině je zejména mnoho klokanů rozličné barvy a velikosti. Jedni jsou vysocí asi jako náš králík a obyvatelé je nazývají „kangarurat“. Jiní jsou velikosti naší kozy a srny a největší mají 6 až 7 stop výšky, když se postaví na zadní nohy. Tito poslední bývají zvláště nebezpeční, jsou-li raněni a pronásledováni.“⁹⁷ Paclt si nejvíce pochutnal v Austrálii právě na klokaních řízkách a také měl velmi rád pečené vačice. Když nastávalo příznivější počasí, tak se připravil na další cestu. Vydal se k horám Mount William a Mount Ararat a odtud ke zlatým dolům portlandským.

3.4.2. Na skok do Asie a návrat do Austrálie

Paclt dorazil do Portlandu, ale zde už byly doly z veliké části vyčerpány. V této době se hodně mluvilo o nálezech zlata ve východní Indii. Anglické noviny o tom neustále psaly, a tak v krátké době každý mluvil jen o indickém Eldorádu. Paclt se rozhodl, že zkusí zlatokopecké štěstí v Asii. Vrátil se do Melbourne a říjnu 1859 vyplul do Kalkaty. Plavba trvala 28 dní a stála pouhých šest liber šterlinků.

V Indii zjistil, že anglické noviny lhaly. Slibované indické Eldorádo se tedy nekonalo. Paclt se po asijské půdě potloukal dva týdny, ale nelíbilo se mu tady. Kolem sebe viděl pouze bídu. Své pocity vypsál následovně: „Přišli jsme z deště pod okap. Země nás pod nohama

---

⁹⁶ Tamtéž, s. 69.

⁹⁷ PACLT, Čeněk: *Jak jsem hledal zlato a diamanty*, Praha 1947, s. 25.

pálila, neměli jsme tu stání.“⁹⁸ Americkou lodí odplul z Kalkaty přes Singapur do Hongkongu. „Jest to neveliký skalnatý ostrov při zátocě Kantonské. Roku 1842 postoupili jej Číňané Angličanům“⁹⁹, kteří na severním pobřeží založili město s pohodlným a bezpečným přístavem.“¹⁰⁰ Můžeme pouze litovat toho, že Paclt nepopsal asijská města, jež navštívil. I když Singapur a Hongkong poznal nejspíše jen v okolí přístavů. Část Asie, kterou Čeněk Paclt procestoval, se mu nelíbila a možná i proto již nikdy nenavštívil tento světadíl. Do Austrálie se vrátil v dubnu 1860.

3.4.3. Za australským zlatem

Paclt připlul do Adelaide a pustil se napříč státem Victoria k horským zlatým polím na Snow Riveru v Novém Jižním Walesu.¹⁰¹ Cestou navštívil Albury, odkud vedl telegraf až do Sydney a také silnice, jež spojovala Melbourne a právě Sydney. Uviděl Australské Alpy a nemohl uvěřit svého zraku, neboť si myslel, že sníh v Austrálii je pouze pověst. Na místo určení dorazil až za dva měsíce. Byla to totiž trasa velmi náročná, hlavně horské úseky. Usadil se ve stanovém městě Kiandra. Ve stanech se nacházely i hospody a pekárny. Kolem pak stály diggerské boudy nejrozmanitějších tvarů, v nichž plápolaly všude vysoké ohně, protože venku byl toho času velký mráz.¹⁰²

Paclt zkusil své zlatokopecké štěstí, ale zlato stále nenacházel. Už po třech dnech začínal mít zdravotní problémy, neboť mu omrzly nohy. Paclt raději opustil tuto mrazivou krajinu. Brzy narazil na ovčáckou stanici, kde se na čas usadil. Nejdříve zde lil lojové svíčky, pak začal pracovat v kuchyni v nově vzniklé hospodě. Paclt vyrobil pec, v níž pekl chléb, který mu záviděli i pekaři v městečku Cooma. Po čase se ukázalo, že Paclt ovládá dobře kuchařské umění a hospoda získala v okolí velmi slušnou pověst.¹⁰³ V lednu 1861 se vydal se skupinou diggerů na cestu do Lampingflatu, kde se otevíraly nové doly. Koupil si mladého koně – ponyho a vyrazil v partě dobrodruhů vstříc dalším australským dobrodružstvím.

---

⁹⁸ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 69.

⁹⁹ Britové vlastnili Hongkong až do roku 1997, kdy byl 30. června oficiálně vrácen Číně.

¹⁰⁰ Svoboda, c. d., s. 74.

¹⁰¹ ROZHON, Vladimír: *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha 2005, s. 49.

¹⁰² Svoboda, c. d., s. 75–77.

¹⁰³ Svoboda, c. d., s. 78–81.

Cestou diggeři prošli města Yass, Binalong a místo v Lampingflatu se utábořili ve Spring Creek. Zde si vyhlédli jedno místo a zkusili dolovat. Když šel Paclt koupit povolení na dolování, potkal vrchního komisaře Clouta, kterého poznal na Chalkerově ovčácké stanici. Komisař byl tímto setkáním překvapen a povolení Čeňkovi udělil dokonce zdarma. Našli pár uncí zlata, ale štěstí je opustilo, neboť jednoho dne voda náhle zaplavila Pacltovu šachtu, když se tam vyskytoval, takže se jen o vlasek zachránil před utopením. Změnili lokalitu a zkusili štěstí v opuštěném dolu, ale po krátkém čase se rozhodli i toto místo opustit, tak ho prodali. Později toho litovali, protože v hloubce 32 stop se objevilo zlato. Paclt opustil společníky a sám se vydal do Bathurstu.¹⁰⁴

Paclt cestou potkal svého známého komisaře Clouta, který mu doporučil, aby šel do Lachlanu, kde byla objevena zlatá žíla. Český dobrodruh ho poslechl a za 12 dní tam také dorazil. Zde se v šachtách pracovalo většinou ve skupině, tak i Paclt se dohodl s dalšími 7 kolegy. Pracoval s Němci, Kanadany, Francouzi a Švýcarem. V této době se roznesla zpráva o nálezů zlata a do šesti týdnů bylo zde přes šedesát tisíc lidí.¹⁰⁵ Paclt tu pracoval přes půl roku a zažil tu náhlý vzestup výnosu rýžovišť, na nichž vyrostlo město Forbes. Se společníky vydolovali relativně dost zlata, tak Čeňk Paclt začal přemýšlet o návratu do vlasti. Odjel proto v srpnu 1862 dostavíkem přes Orange, Bathurst do Penrithu a odtud pak vlakem do Sydney.¹⁰⁶ Město Sydney popsal turnovský cestovatel těmito slovy: „Sydney leží po pravé straně Botánské zátoky (Botany Bay), po levé pak straně rozkládá se po návrší město Woolloomooloo. Poloha města jest překrásná a nic nelahodí oku více jako pohled na chobot botánský. Již zdáli viděti maják, který nočního času blížící se lodi světlem svým k pozornosti pobádá. Hlavní ulice mají směr od severu na jih, od východu na západ jsou ulice nerovné a běží všude do kopce a s kopce. Nejhlavnější mezi nimi jsou Pittstreet a Georgestreet, které pro jejich délku sotva přehlédneš; tu nalézají se nejskvostnější závody a obchod v této části města jest nejživější. Ještě nádhernější jsou budovy veřejné, zvláště zdejší government. K okrase města přispívají také: botanická zahrada, universita, několik velikolepých chrámů, výstavné kasárny, konečně pevnůstka Macquarie. Ráz města jest naskrze anglický, a kdyby nás nemátl někdy strom orangový a pisangový [pomerančovník a banánovník], stojící

---

¹⁰⁴ PACLT, Čeňk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 80–85.

¹⁰⁵ Svoboda, c. d., s. 95–97.

¹⁰⁶ Kinský, c. d., s. 367.

v některém nádvoří, anebo ta hejna zelených papoušků, skoro bychom myslili, že se nacházíme v samém Londýně.“¹⁰⁷

3.4.4. Návrat do vlasti roku 1863

V Sydney nastoupil Čeněk Paclt na plachetní loď „White Star“, která plula do Londýna. Lístek stál 35 liber a vypluli 21. září 1862. Kousek od Nového Zélandu stihla loď bouře. Vlny se převalovaly přes zábradlí a zaplavovaly celou palubu, proto kapitán nechal vyhodit na 800 tun nákladu, nejvíc vlny a loje, čímž plavidlu podstatně ulehčil. V polovině ledna 1863 přistali v hlavním městě Velké Británie. Poté se Paclt odebral přes Paříž do svého rodného města, Turnova.¹⁰⁸

Paclt se usadil v Rovensku pod Troskami. V nedalekém Týně kaplanoval jeho bratr František, s nímž měl velmi dobrý vztah. Žil tu samotářsky, jak mu bylo vlastní, nejraději se toulal krajinou a přespával v lesích. S oblibou navštěvoval okolí zříceniny hradu Valdštejn. Ve své světnici v Rovensku dlouho nevydržel. Jen občas se v přátelském kroužku v Turnově dal do vyprávění svých dobrodružných příběhů a jeho znamenitá paměť doplňovala to málo, co napsal domů ve svých dopisech. Přemýšlel v této době i o koupi usedlosti, ale jednotvárnost venkova jeho neklidné povaze nestačila.¹⁰⁹ V rodném kraji pobyl něco málo přes rok a již se znovu vypravil do světa.

3.4.5. Znovu v Austrálii

Čeněk Paclt opustil svůj rodný Turnov 13. srpna 1864 a vydal se na druhou cestu do Austrálie. Cestoval přes Berlín a Hamburk do Londýna, odkud odplul v září 1864 lodí „Nourmahal“ do Sydney. Počasí nebylo ideální a největší bouře je zastihla v okolí Kapverdských ostrovů. Plavba trvala čtyři měsíce.

Paclt v Sydney nakoupil zásoby potravin, koně, zbraně proti banditům a v lednu 1865 vyrazil na severozápad přes planiny Liverpool Plains na horním toku Darling. Cestou mu vysílením zahynul kůň, neboť v tomto období byla v Austrálii nesnesitelná vedra. Pokračoval

---

¹⁰⁷ Svoboda, c. d., s. 102.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 102–103.

¹⁰⁹ Kinský, c. d., s. 368.

pěšky dál až do oblasti těžby zlata v Leybornu. Zdejší zlatá pole ale byly již dosti vytěžené, proto zamířil do města Ipswich a pak dále parníkem po řece Bremer River do hlavního města státu Queensland Brisbane.¹¹⁰ O Brisbane Paclt napsal: „Město Brisbane, před málo lety jen z několika chudobných chatrčí se skládající, jest nyní městem velmi úhledným. Leží na splavné řece téhož jména a má výborný přístav. Záliv mořský zve se moretonský. Moře korálové není tak nebezpečným, jak se vůbec dříve myslelo. Novějšími výzkumy vyšlo najevo, že má po celé své déli jen asi deset nebezpečných míst.“¹¹¹

Paclt zůstal v Brisbane tři dny a poté odplul parní lodí „Boomerang“ do Rockhamptonu. Plavba trvala čtyři dny. Odtud se vydal přes krajinu Peak Downs podél řeky Fitzroy a poté podél jejího přítoku Dawsonu. Dostal se do města Clermont, založeného na nalezištích zlata, který byl tehdy poslední policejní stanicí na severu. Z Clermontu pokračoval cestou na sever k řece Belyando, kde byl přepaden domorodci, raněn bumerangy a omráčen ranami do hlavy, přičemž přišel o několik zubů, a okraden. Pomoc Pacltovi poskytl projíždějící dobytkař. Bumerang¹¹², jímž byl skoro zabit, si vzal na památku s sebou.¹¹³

Paclt usoudil, že severní oblast Austrálie není vhodná k dobývání zlata, tak se uchýlil k přístavu Port Denison. Poté plánoval odplout do Sydney, ale cestou se setkal s dvěma německými diggery a s nimi zamířil k jihu. Pátrali po zlatě, ale vůbec se jim nedařilo. Jednou dokonce shořel Pacltovi stan, tak přišel o mnoho svých věcí. Pracovali v Leichardově distriktu, jenž nesl pojmenování po zmizelém německém cestovateli. 16. července 1865 Pacltova skupina potkala i výpravu, která německého cestovatele hledala, ale úkol nesplnila. Když pak jim později domorodci spálili tábor, opustili tuto oblast a odešli zpět do Clermontu. Jejich parta diggerů se rozdělila. Paclt onemocněl kurdějemí, když nemoc polevila, tak s jedním kolegou odcestoval do Rockhamptonu, odkud se koncem srpna plavili do Sydney.¹¹⁴

---

¹¹⁰ Rozhoň, c. d., s. 46.

¹¹¹ Svoboda, c. d., s. 113.

¹¹² Dotyčný předmět se dodnes nachází v pozůstalosti Čenka Paclta v Muzeu Českého ráje v Turnově, in. č. H 20 – bumerang australský.

¹¹³ Kinský, c. d., s. 368.

¹¹⁴ Svoboda, c. d., s. 121–128.

3.4.6. Na Novém Zélandě a návrat do vlasti

Paclt ze Sydney zamířil na Nový Zéland. 2. října 1865 vyplul lodí „Paterson“ k západnímu pobřeží jižního ostrova. Cestující se skládali pouze z australských zlatokopů. Nacházelo se jich na palubě kolem čtyř set, převážně to byli Irové. Když se jeden den vyčasilo, tak již z dálky mohli vidět nádherné zélandské hory. Zakotvili v blízkosti malého města Hokitiky a odtud se pak Paclt vydal za zlatem do hor k řece Waimire. Zde se vyskytovalo na stovky diggerů. Zlato se rýžovalo a dobývalo v malém množství. K největším útrapám zlatokopů zde bylo nesmírné přemnožení krys. Paclt se dokonce stal očitým svědkem strašlivé události. Zažil totiž, jak krysy okousaly za živa nemocného člověka, který byl upoután na lůžko a nemohl se ani krysám bránit.¹¹⁵

Turnovský cestovatel se po dvou měsících rozhodl jít na sever. Navštívil město Nelson, jež obývalo na 5000 osob. Paclt si poznamenal, že tu bylo velmi příjemné podnebí, nebe jasné a půda velmi úrodná, proto se také Nelsonu říká „zahrada“ Nového Zélandu. Město je tvořeno úhlednými domy, dvěma mosty a železnicí. V okolí žijí Maorové, to jsou původní obyvatelé ostrova. Dále poznal město Dunedin, které se nachází v jihovýchodní části ostrova. Paclt poznal značnou část jižního ostrova Nového Zélandu, a proto se přesunul na severní ostrov do města Auckland. „Ostrov severní má rozkošné podnebí, úrodnou půdu, hojnost vody, tak že se zde nejen ovocné stromy, obilí všeho druhu a zemčata daří, ale místy i pomoranče uzrávají. Lesy jsou prosty nebezpečných zvířat i škodlivých rostlin a půda slibuje přistěhovalcům skvělou budoucnost. Uvnitř ostrova soustředění jsou tuzemci, kteří zde orbu, chov bravu a skotu, pak pobřežní plavbu pilně pěstují.“¹¹⁶

Právě v době Pacltova příjezdu probíhala ještě válka mezi Maory a Angličany, proto nemohl český dobrodruh cestovat podle svých představ. Navštívil pouze města Opotiki a Taranaki, ve kterých bydleli hlavně Angličané a již usedlí Maorové. Nebyl nadšený z viditelných stop válečných, tak se brzy rozhodl k návratu do vlasti. Na konci února 1866 odplul plachetní lodí z Taranaki do Sydney. Již 3. března se vracel do Evropy. Plavba vedla Tichým oceánem kolem Jižní Ameriky a poté napříč Atlantickým oceánem až do Londýna. 29. března obepluli mys Horn, 10. května se nacházeli na rovníku a už 4. června dosáhli Azorských ostrovů. V Londýně vystoupil Paclt 13. června 1866.¹¹⁷ Poté se už po evropské

---

¹¹⁵ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 114–118.

¹¹⁶ Svoboda, c. d., s. 143–144.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 144–146.

trase ubíral k rodnému městu. Čechy byly v této době okupovány pruskými vojsky, která zde sváděla boje v prusko-rakouské válce. Paclt toto střetnutí pojmenoval „válka Němců s Němci“¹¹⁸.

3.5. Život v Turnově a Praze

Vrátil se do Turnova, ale Pacltovy první dojmy nebyly zrovna příznivé. Již v Londýně mu totiž přišel dopis od turnovského obchodníka Šlechty se smutnou zprávou o úmrtí jeho staršího bratra Františka. „Jest to snad poslední moje cesta k domovu, nejsmutnější v mém životě. Až potom opustím Turnov, nevrátím se více“, píše Paclt v dopise¹¹⁹ z 15. června 1866 z Londýna do Turnova. Rodiče Čenka také nežili a nejstarší bratr Antonín zemřel před dvěma roky. K tomu všemu Čechy okupovala pruská vojska, což bylo Pacltovi proti mysli.¹²⁰

Paclt bydlel v Turnově u klempíře Blažka v ulici Hruštické v domě čp. 59. Zde hodně četl české knihy, mezi nimi hlavně dějiny Františka Palackého. Po večerech zavítal do hostince či do místnosti „Čtenářské besedy“, kde rád s přáteli probíral politické události. Za pruské okupace pobyl i nějaký čas v Praze. Okupaci českého území snášel Paclt velmi těžce. Dostal se i do několika konfliktů s pruskými vojáky, dokonce jednou byl zavřen na noc do vězení, když v pivovarské zahradě ve Vodičkově ulici v Praze neudržel svoji pravdomluvnost před několika Prušáky. Z této letargie jej alespoň vytáhly různé oslavy – posvícení, náboženské poutě či veřejné národní manifestace. Při slavnostech bylo v Pacltově bytě zvláště živo a veselo, neboť přijímal návštěvy a atmosféru doplňoval jeho hudební hrací stroj. Každého návštěvníka pohostil čajem a zákuskem, nejčastěji pekl koláče. V těchto časech neodcházel od Čenka ani žebrák s prázdnou.¹²¹

Poslední Štědrý večer v Turnově prožil Paclt ve společnosti svých přátel na konci roku 1867. Do své malé přízemní světničky pozval několik přátel a hostů. Těm připravil kulinářské hody, neboť Paclt byl velmi dobrý kuchař i pekař a vždy rád vzpomínal na svoje kuchařské zaměstnání v australské hospůdce. Připravil pro hosty rybí polévku, kapry s knedlíky a jako

---

¹¹⁸ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 123.

¹¹⁹ Dopis se v pozůstalosti Čenka Pacлта nenachází. Nezachoval se jako mnoho dalších dopisů zaslaných turnovským cestovatelem, ale Jaroslav Svoboda jej cituje na s. 383.

¹²⁰ Svoboda, c. d., s. 383–385.

¹²¹ Svoboda, c. d., s. 385–389.

dezert jahelník. Po večeři všichni usedli k čaji a Paclt jim vyprávěl své dobrodružné příběhy ze čtyř světadílů. „Pozdě v noci, jak bylo jeho zvykem, i po tomto Štědrém večeru vyšel ze spícího již Turnova a ubíral se sám hruboskalskými lesy a zasněženým krajem k Rovensku a oklikami po bílých stráních Podkozákovských vrátil se k ránu zpět do města. Takový byl poslední Štědrý večer Č. Pacлта v rodném Turnově a předposlední ve vlasti.“¹²²

V listopadu 1868 se Paclt odstěhoval z Turnova do Prahy. Zatoužil znovu po jiném prostředí. Změny evidentně potřeboval ke svému životu. Pacltovi nejspíše přestala vyhovovat jednotvárnost maloměsta, tak proto se rozhodl pro naši metropoli. Usadil se ve Vršovicích v domě čp. 89, hostinec „U české koruny“, poblíž ulic Husova a Palackého. Pronajal si podkrovní světnici a svoji rezidenci s vtipem nazýval „Palais Digger“. Z bytu měl pěkný výhled na nuselské údolí, Michle a Vyšehrad. Ve Vršovicích si Paclt získal mnoho přátel, kteří velmi rádi poslouchali jeho příběhy z dalekých krajin. Hospody, jež navštěvoval, byly vždy plny vděčného posluchačstva. Jedině vršovický farář Urban ho neměl rád a neustále proti němu brojil.¹²³

Již 9. listopadu 1868 psal Paclt svému příteli do Turnova: „Bydlím tedy ve Vršovicích. Skoro každého dne docházím do Prahy navštívit svých přátel. Včera v neděli chtěl jsem pozdravit Bílou Horu, ale přátelé mi to odradili, ujistivše mne, že nikoho tam nebude mimo vojsko a policajty. Také jsem byl upozorněn, abych měl bedlivý pozor na sebe, neboť na komisařství vyšehradském byla již po mně poptávka, musím se tudíž chránit, abych se nedostal těm pánům do klepet. Poznávám, že trudné naše poměry politické nezmění se tak brzo, jak bych přál si toho já a se mnou zajisté každý upřímný Čech a vlastenec. Nebude-li do jara jinak, odeberu se do Afriky mezi gorily – tam snad bude mi volněji než zde...“.¹²⁴ Paclt byl ale jinak v Praze velmi spokojen. Získal nové přátelé. Mezi těmi byli hlavně Otta Pinkas a Karel Frič, s nimiž udržoval přátelské styky až do své smrti. Občas Paclt vyrazil i na „krátkou“ vycházku do Chrudimi. Nejraději ale chodil na pivo k „Primasovům“, kde pak bavil společnost svými zážitky ze světa. Jenže Paclt si neuvědomoval, že u okolních stolů nemusí sedět pouze dobří lidé. Nakonec osudná událost se stala právě v jeho oblíbené

---

¹²² Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 99 – novinový výstřižek: K. Kinský – Poslední Štědrý večer, in: Pojizerské listy 24. 12. 1937.

¹²³ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 62 – novinový výstřižek: F. Maišaidr – Kde v Praze cestovatel Paclt bydlel.

¹²⁴ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 11–12.

hospůdce. 19. března 1869 český světoběžník kritizoval hlasitě tehdejší politické poměry a někdo z hostů jej udal. Druhý den to začala vyšetřovat policie, která provedla mnoho výslechů a nakonec 2. dubna vydala na Pacлта zatykač. Jedné noci¹²⁵ zaťukal kdosi na Pacłtovy dveře a vyzval jej, aby se sebral a uprchl, neboť si pro něho časně z rána přijdou policisté. Pacłt finančně poděkoval „příteli“ a raději utekl přes hranice do Berlína.¹²⁶

3.5.1. Berlínský pobyt

Pacłt se vydal přes Domažlice, Cham [Kouba] a Norimberk do Berlína. České hranice překročil 5. dubna 1869. V Berlíně se seznámil s Josefem Václavem Fričem, díky kterému navázal další kontakty. Chyběla mu rodná země, ale kvůli zatykači se nemohl zatím vrátit. Stále přemýšlel, jestli nemá odcestovat na africký kontinent, jenž ještě nepoznal. Nebyl by to ale Čeněk Pacłt, aby alespoň necestoval po okolí Berlína. Jednou navštívil i Drážďany, Žitavu a poté zříceninu Ojvín, ze které mohl pozorovat v dáli českou zemi. Pacłt tušil, že je to asi naposledy, co sleduje svůj rodný kraj.¹²⁷

V blízkosti Berlína v osadě Gransee měl Pacłt dobrého přítele ze své druhé australské cesty, pana Hermanna Michaelise. Od jeho příbuzného se turnovský cestovatel dozvěděl o prvních nálezech diamantů v Kapsku a tato zpráva v něm jistě probudila diggerské touhy.¹²⁸ Když už v srpnu plánoval odcestovat do Londýna a pak odplout do Afriky, tak navštívil policii, kde si chtěl vyzvednout svůj pas. Na policejním úřadě byl zatčen, neboť kromě pasu mu ještě předložili tři zatykače na jeho osobu, datované dne 4. dubna¹²⁹, 20. června a 29. července 1869. Prezident trestního soudu Wurm, jenž Čenka vyslychal, chtěl Pacłta poslat zpátky do Prahy. Berlínské noviny se českého cestovatele zastávaly a požadovaly propuštění z důvodu, že Pacłt je americký občan a tak nemůže být vydán do cizího státu. Pacłt ale nemohl americké občanství prokázat, neboť o tuto písemnost přišel v Austrálii, kde byl dvakrát okraden a jednou mu i shořel stan s mnoha věcmi. Turnovskému cestovateli se dále snažili pomoci i berlínští Češi či Emilie Hessová, u níž si Pacłt pronajímal byt. Nakonec mu

---

¹²⁵ Domnívám se, že by se mohlo jednat o 1. duben 1869.

¹²⁶ Svoboda, c. d., s. 396–397.

¹²⁷ Svoboda, c. d., s. 399–401.

¹²⁸ Kuský, c. d., s. 369.

¹²⁹ Pacłt uvádí dataci pražského zatykače na 2. duben 1869. V Berlíně to ale je 4. duben 1869, buď se spletl sám cestovatel. Nebo datum v Berlíně znamená, kdy vstoupil zatykač v platnost na území Pruska.

pomohl americký diplomat, jenž prokázal, že Paclt je občanem USA. Z vězení byl propuštěn 3. září 1869.¹³⁰

Konečně se Čeněk Paclt oprostil od okovů rakouské monarchie, tedy přesněji z moci Rakouska-Uherska. Určitě chtěl zase zažít svobodné ovzduší jako při cestách po Americe a Austrálii, proto přemýšlel kam se nyní vydat. Stále ho lákaly zvěsti o nálezích diamantů v Kapsku na jihu Afriky. Dalším jeho důvodem pro návštěvu Afriky byl fakt, že byla poslední světadílem, jenž ještě nepoznal. Proto brzy zamířil z Berlína do Londýna.

3.6. Odchod do Afriky

V prosinci 1869 se již Paclt nacházel v Londýně. Zde čekal na vhodnou loď, která by plula do Afriky. Přemístil se do Southamptonu a 9. ledna 1870 vyplul vstříc „černému“ kontinentu. Jedenáctého ledna minuli Plymouth a pak dopluli k ostrovu Madeira. Zde loď vyložila část nákladu a nabrala zásoby uhlí. Madeira je ostrov hornatý a hlavní město Funchal leží na úpatí vysokých strání, pokrytých bujnou zelení. Nad městem se tyčí tvrz a na skále vyčnívá maják, který je obklopen válečnými děly. Šestnáctého byli již u ostrova sv. Helena. Pacltovi se líbilo výstavné městečko, ale chudá ostrovní krajina ho moc neokouzila. Navštívil bývalé obydlí (dvorec Longwood) Napoleona a i jeho hrob. Ke Kapskému Městu doplula loď 26. ledna 1870. Město je obstoupeno třemi horami. Prostřední z nich se nazývá Stolová hora pro svůj neobyčejný tvar. Vedlejší kopec Paclt přirovnává ke tvaru Kozákova. V této zastávce měli 3 dny přestávku. Volný čas využil turnovský cestovatel k prohlídce okolí. Krajina byla velmi úrodná a plodná hlavně na víno a melouny. Po dvoudenní plavbě dorazili do Port Elizabeth. Po odpočinku se Paclt rozhodl vyrazit na cestu za diamanty k řece Vaal, což bylo odsud asi 500 anglických mil.¹³¹

V Port Elizabeth se zdržoval u příbuzného Hermanna Michaelise, Gustava Michaelise. Do Čech dokonce zaslal jeho adresu, kdyby mu někdo chtěl poslat zprávu do Afriky. Adresa

---

¹³⁰ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 13–15.

¹³¹ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 27 – dopis ze dne 24. 2. 1870, Port Elizabeth, s. 1–3.

zněla: Gustav Michaelis, Algon Bay, Port Elizabeth, Cap der guten Hoffnung (Mys Dobré naděje).¹³²

3.6.1. Cesta k řece Vaal

Paclt si koupil káru s osmi mezký a vydal se z Port Elizabeth na sever k Bloemfonteinu, hlavnímu městu Oranžského svobodného státu. Z počátku postupovali krajinou neplodnou, písčitou, z níž místem vyčnívalo kamenité návrší. Přijeli k řece Nedělní, kterou Paclt přirovnával k Jizeře. Za tři dny dorazili k osadě Enon. Tu založili misionáři Českých bratrů a dosud se v holandštině nazývá „Moravská osada“. Pěstovali zde polní plodiny a velmi dobře se dařilo vínu a kukuřici. Na polní práce využívali Hotentoty. Podle Pacltova popisu byli poměrně zámožní a vedli život tak spořádaný jako v saském Ochanově. Za pět dní byl již Paclt u Zuurských hor. Při poznávání krajiny vždy rád vzpomínal na Český ráj, protože mu často některá část krajiny připomenula něco z domova.¹³³

Cestou dál směrem k Bloemfonteinu potkal Paclt rodinu Křováků. Od nich koupil uloveného zajíce a dvě lahve medu. Křováci z toho obchodu měli velikou radost a Paclta oslovovali „old boss“. Pokračoval 7 anglických mil po hřebeni hor, a když opustil hory, tak následovala jednotvárná písčitá rovina. Cestou samozřejmě lovil zvěř k doplnění zásob potravin. Nejčastěji střílel různé druhy ptáků. Přes osady Cradock, Colesberg a Philippolis se dostal do cíle své cesty, městečka Bloemfontein. Trasu urazil z Port Elizabeth za 18 dní. Ve městě bylo asi sto přízemních domků a pět kostelíků. Také zde sídlil prezident oranžské republiky. Žilo tu mnoho osadníků evropského původu, kteří se nazývají Búrové. Zabývali se pěstováním polních plodin a chovem dobytka. Většinu obyvatelstva tvoří však Kafrové. Lid velkého vzrůstu a pěkného obličeje, jak si poznamenal Paclt. Bělochy ale nemají vůbec v lásce. V Bloemfonteinu zastihl turnovský dobrodruh jakéhosi Búra z okolí Jakobsdal, jenž směřoval ke svému domovu. Paclt se k němu přidal a cesta 50 anglických mil uběhla za 4 dni dosti příjemně. Jakobsdal byla maličká kupecká osada. Paclt se ubytoval u Němce Sonnenberga, u kterého i nakoupil potřebné věci na další pout'. K Vaalu již nemohl

---

¹³² Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Paclta, kar. 26 – dopis ze dne 24. 2. 1870, Port Elizabeth, s. 2.

¹³³ RODR, Josef: *Příběhy z dalekých krajin*, Hradec Králové 1986, s. 112–115.

pokračovat vozem, tak se český cestovatel rozhodl, že bude pokračovat pěšky, jak byl nejčastěji zvyklý cestovat.¹³⁴

Paclt tedy nyní pokračoval pěšky směrem k řece Vaal. Krajina byla převážně rovinatá a dosti pustá bez lesů. Občas v dáli viděl pást se antilopy. Cestu si zpříjemňoval zpíváním českých písniček. Po několika dnech dorazil k řece Vaal, která byla podle Čeňka „veliká jako Vltava pod Vyšehradem“. Cestou potkal jen pár domorodců a zažil několik nočních dobrodružství s africkými zvířaty.¹³⁵

3.6.2. Za řekou Vaal

Paclt v dubnu přebrodil řeku Vaal a poté dorazil k městečku Klipdrift, kde několik Evropanů hledalo diamanty. Zde se Paclt na několik měsíců usadil a zkoušel také diggerské štěstí. Samozřejmě nehledal jenom zlatokopecké úspěchy, ale i cestoval po okolí a objevoval jeho krásy. V dopise, jenž poslal Ottu Pinkasovi do Prahy před vánočními svátky 1870, informoval, že ve zdejších krajinách se sice vyskytují diamanty, ale nikoli tak hojně, jak noviny do světa hlásaly. Nalezl zatím jen 4 kamínky. Afrika je dle jeho mínění drsnější a nebezpečnější než ostatní díly světa, které poznal. Pořídil si také dva psy, kteří jej všude doprovázeli.¹³⁶

Levý břeh Vaalu patří Svobodnému státu oranžskému, v jehož pohraničních krajinách se různí misionáři pokoušeli o pokřesťanstvení divochů. S jedním misionářem se dostal Paclt do sporu, neboť kněz kázal zdejším Búrům, že musejí krutě nakládat s Kafry a nejlepší by bylo je vyhladit. Paclt se zastal Kafrů a jako pádný argument uvedl, že vznešené učení Kristovo přikazuje lásku a hlásá mír mezi národy. Kazatel se chtěl zbavit svého odpůrce, tak si na něho najal šest osob, jež měli českého cestovatele zavraždit. Jenže se to dozvěděli i Kafrové a chytli je, než mohli Pacltovi něco udělat. Byl sestaven zvláštní soud, ke kterému se misionář nedostavil a vše písemně popřel. Viníci se však přiznali a dostali po čtyřiceti ranách karabáčem přes holá záda. Poté byli propuštěni na svobodu. Za pár dní někdo zastřelil

---

¹³⁴ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čeňka Paclta, kar. 18 – dopis Jaroslavu Svobodovi, červen 1871, na řece Molopo, Afrika, s. 5–9.

¹³⁵ Rodr, c. d., s. 122–130.

¹³⁶ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čeňka Paclta, kar. 5 – dopis Ottu Pinkasovi, před vánočními svátky 1870, Klipdrift, Afrika, s. 1.

kněze. Hlavním podezřelým se stal Paclt, ale dva svědci dokázali, že se nacházel daleko od místa činu.¹³⁷ Paclt odešel na sever, protože zde by měl stále s někým spory, už kvůli události s misionářem. Znovu o sobě dal vědět z oblasti Harts River, kde ho přestala trápit choroba očí. Zánět očí sužoval Paclta od listopadu 1870, kdy při jedné písečné bouři málem oslepl. Pomáhalo pouze časté vyplachování vodou.¹³⁸ Česká veřejnost si dokonce mohla přečíst článek v novinách o turnovském cestovateli již roku 1870. Sice vydané zatykače na jeho osobu stále v Rakousku-Uhersku platily, ale i tak se lidé dále zajímali o osud tohoto „nepřítele monarchie“. Článek popisuje Pacltův příjezd do Jižní Afriky.¹³⁹

Než Paclt odcestoval směrem na sever k Harts River, tak se v Klipdrift stala zajímavá událost. Začaly totiž spory o území mezi Vaalem a Harts Riverem. Nejvíce si krajinu přisvojovali Griquové, ale o svá práva se hlásila i Transvaalská republika a Svobodný stát oranžský. Dokud se zde neobjevily diamanty, tak o toto území nikdo nejevil zájem. Diggeri se dohodli, že oblast naleziště prohlásí za samostatnou republiku. Udělali si červenobílý prapor, na němž bylo napsáno „Free Republic“¹⁴⁰. Jako vůdce si zvolili Čenka Paclta, protože byl nejstarší. Nedlouho poté přišlo asi 20 ozbrojených transvaalských Búrů, jež se domáhali práva na tuto krajinu. Diggerů bylo přes 200 a bez problémů vetřelce zahnali. Nakonec ale sporné území připadlo Británii, což znamenal konec „Svobodné republiky“. Proti sedlákům z Transvaalské republiky a Svobodného státu oranžského by se sice diggeri ubránili, ale postavit se na odpor anglické armádě nemělo naději na úspěch.¹⁴¹

Paclt se znovu vydal na cesty. Cestoval se dvěma psy a volem, jenž vezl potřebné věci na výpravu do afrického vnitrozemí. Navštívili Kurumán na jihovýchodním okraji pouště Kalahari. Odsud postupovali přes Kolobeng k jezeru Ngami na území dnešní Botswany.¹⁴² V této krajině viděl Paclt mnoho africké zvěře, zvláště pak buvolů. Žilo zde také mnoho žiraf a lvů. Litoval ale toho, že zatím nespatriil slona a nosorožce. Chtěl se vydat až k řece Zambezi

---

¹³⁷ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Paclta, kar. 30 – dopis Jaroslavu Svobodovi, před vánočními svátky 1870, Klipdrift, Afrika s. 1–2.

¹³⁸ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Paclta, kar. 6 – opisy dopisů Ottu Pinkasovi, čtvrtý dopis, únor 1871, u Harts River, Afrika, s. 1–2.

¹³⁹ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Paclta, kar. 74 – útržek z novin, článek s názvem Znamý cestovatel p. Čeněk Paclt z Turnova, 1870.

¹⁴⁰ Český překlad: Svobodná republika.

¹⁴¹ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Paclta, kar. 29 – dopis ze 14. 3. 1871, pustina zvaná Adamanta, Afrika, s. 1–2.

¹⁴² Kanský, c. d., s. 370.

a potom směřovat k Mosambiku. Poté odplout do Evropy. Ale svůj plán nakonec neuskutečnil. Cestou mu totiž zahynuli jeho zvířecí společníci. Obstaral si sice brzy nového vola, ale i ten se zanedlouho utrmácel. Paclt se proto rozhodl vrátit k řece Vaal. Cestou nazpátek potkal bratry Teichovy, rodem z Meklenburska. S nimi se vydal do diamantových polí na jihovýchod od Klipdriftu, zvaných tehdy New Rush, od roku 1873 Kimberley.¹⁴³

3.6.3. V diamantových polích Kimberley

Paclt se v Kimberley usadil. Starší Teich si zde koupil důl na těžbu za 660 liber. Turnovský cestovatel se s ním spojil a znovu začal pracovat v dole, kde tentokrát nehledal zlato nýbrž diamanty. V dole pracovalo dalších šest či sedm Kafrů a jeden běloch. Paclt dostával podíl čistého výtěžku podle počtu pracujících osob. Nejdříve zde bydlel v plátěném stanu, ale když Teichové postavili už druhý kupecký krám, tak český dobrodruh přesídlil do staršího domku, kde měl malou komůrku s plechovou střechou. Všechny potřebné věci si obstarával sám – uklízel, pral, šil a samozřejmě i vařil. Nejčastěji vařil polévky, dále hrách, rýži, ledvinky, knedlíky a občas si udělal lívance. Krajinu kolem Kimberley popsal následovně: „Krajina zdejší kolem na mnoho mil je samé povlovné návrší pokryté červenavým pískem. Rostlinstva je zde málo, jen sem tam živoří trnité křovisko nebo zakrnělý, křivolaký strom. Půda je většinou vyprahlá pro nedostatek vody. Kopaniny, v nichž dolujeme, leží na táhlém holém návrší a jsou asi 800 stop dlouhé, na jednom konci širší, na druhém užší. Tato plocha je rozdělena na sta dílců, jimž se říká claimy.“¹⁴⁴

V diamantových polích se Čeněk Paclt dožil šedesáti let (1873) a již cítil únavu a slabost ze života. Ale poznamenal si: „Nestydím se věru, ač již stojím na okraji hrobu, že posud v srdci mém plá horoucí láska k české vlasti jako v řadách mladických“.¹⁴⁵ Do Kimberley přicházelo stále více lidí. Město se zvětšovalo a bylo v něm mnoho dřevěných, plechových a cihlových domů. Nacházely se zde hospody, kupecké krámy a i několik kostelů. Obyvatelstvo bylo velmi pestré. Mimo pracující dělníky z polí bylo tu i několik kněží, komediantů, zlodějů a také mnoho potulných lehkých slečen bílé, žluté a samozřejmě hlavně

---

¹⁴³ Svoboda, c. d., s. 182–184.

¹⁴⁴ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 153.

¹⁴⁵ Kinský, c. d., s. 373.

černé pleti. Paclt byl populární postavou v kopaninách. Jeho popularita spočívala převážně díky vysokému věku a také kvůli jeho pracovitosti. Kafrové Čěnka nazývali „starým pánem“, ale nejednalo se o přezdívku posměšnou, naopak ho měli ve veliké vážnosti.¹⁴⁶

Před vánočními svátky 1873 visel Pacltův život na vlásku. 16. prosince pracoval v dole, když zde došlo k závalu. Kamení zasypalo Pacлта a hlavně uvěznilo. Naštěstí ho vytáhli přítomní diggeři. Turnovský světoběžník byl velmi potlučený, ale po čtyřech měsících se už cítil dobře, jen v levém boku ho ještě pobolívalo.¹⁴⁷ Paclt se ani po této události nerozhodl skončit s tímto živobytím. Hned jak mu zdravotní stav dovolil, tak se vrátil zase ke své práci. V Kimberley se také turnovský cestovatel seznámil s dvěma Čechy, jež pocházeli rodem z Habrů. Edvard a Karel Stránský zde provozovali obchod s diamanty. Měli s Pacltem velmi dobré vztahy.

Na počátku roku 1874 vykonával Paclt jen lehkou práci kvůli zranění. Teich zaměstnal českého cestovatele v kupeckém obchodě za 5 liber šterlinků měsíčně a stravu navíc. V květnu a červnu podnikal pro bratry Teichy obchodní cesty na východním Transvaalu. Když byl na obchodních cestách, tak vždy lovil zvěř a úspěch ho nikdy neminul. O Vánocích Paclt přemýšlel, že změní lokalitu a navštíví zlatá pole za Lydenburgem. Ale v lednu 1875 stále pracoval v diamantových polích v Kimberley.¹⁴⁸

3.6.4. Vztah Pacлта s Emilem Holubem

Emil Holub patří mezi nejznámější české cestovatele. Vystudoval medicínu a již při studiu plánoval vyrazit do světa. Ve čtyřiaadvaceti letech, hned po ukončení vysoké školy, odcestoval do Afriky. Holub se dostal do Kimberley, kde si chtěl vydělávat lékařskou praxí. Zde se v létě roku 1872 seznámil s turnovským cestovatelem Čěnkem Pacltem.

Oba cestovatelé se po prvním setkání dále navštěvovali. Paclt si do jednoho dopisu poznamenal: „Od té doby stýkal jsem se s ním každého dne. Když se dozvěděl, jaké si tu vedu hospodaření, žádal mne, abych jej přijal k svému stolu. Vyhověl jsem ochotně jeho přání. ...

---

¹⁴⁶ Svoboda, c. d., s. 201–202.

¹⁴⁷ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čěnka Pacлта, kar. 6 – opisy dopisů Ottu Pinkasovi, sedmý dopis, duben 1874, Kimberley, Afrika, s. 2–4.

¹⁴⁸ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čěnka Pacлта, kar. 33 – dopis Jaroslavu Svobodovi, únor 1875, Kimberley, Afrika, s. 1–4.

Jedli jsme tedy každého večera společně. Jednou dal jsem šilink na maso já, po druhé on. ... Tak žili jsme přátelsky po nějaký čas. Dr. Holub přicházel ke mně velmi často, mnohdy u mne i spával.¹⁴⁹ Jejich přátelský vztah popsal i Holub v dopise Karlu Fričovi datovaný 7. září 1872: „Umínil jsem si v dýmákových polích působit jako lékař tak dlouho, dokud nezískám tolik, abych mohl konat cestu další, což bude trvat asi 9 měsíců, nezmění-li se mé nynější okolnosti. Pan Paclt pozdravuje Vás vřecy srdečně. Není večera, abychom o Vás nehovořili. ... Když ráno vstávám, těším se pokaždé na večer a nemohu Vám ani říci, jak mě mrzí, když bije desátá hodina a nastává čas odebrati se na lůžko. Velmi mě těší Pacltovo vypravování o jeho cestách a nynějším zaměstnání.“¹⁵⁰ Holub byl jistě z tohoto přátelství nadšen. Vždyť v prvních měsících pobytu v dýmákových polích vděčil turnovskému cestovateli opravdu za mnohé. Holub totiž neuměl ještě anglicky ani holandsky, a tak právě Paclt mu zprostředkovával všechny důležité informace o Africe. Dále k němu chodil každý den na jídlo, neboť Čeněkovo bydlení bylo pohodlnější a také to byl velmi dobrý kuchař. Holub byl v tomto směru dosti nepraktický, takže Pacltovu pomoc jistě s radostí uvítal.¹⁵¹

Česká společnost velmi kvitovala přátelské pouto mezi dvěma českými cestovateli. V časopise *Lumír* vyšel zajímavý článek, ve kterém autor Ottokar Feistmantl přirovnal Paclta ke zkušenému orlu a Holuba popsal jako opeřeného sokolika. Feistmantl soužití českých cestovatelů idealizoval, ale při psaní fejetonu mohl vycházet pouze z dostupných informací, jež jeho interpretaci nevyvracely.¹⁵²

Po několika měsících přátelství vztah náhle „ochabl“. Proč se tak stalo, můžeme pouze spekulovat. Paclt k tomu stručně poznamenal: „Později však upřímné přátelství naše ochabovalo a se uvolňovalo, až i v lhostejnost přešlo. Nebyl jsem při svém zaměstnání s to všem jeho žádostem vyhovět.“¹⁵³ Vzájemné vztahy obou cestovatelů mohly vydržet asi do konce roku 1872. Došlo tedy k ochlazení vztahů, nikoliv však k nepřátelství, jak správně uvádí Rozhoň. S touto interpretací lze souhlasit, osobně se domnívám, že Paclt se s Holubem přestal vídat, protože se rozešli z několika názorových důvodů. Když Holub plánoval svoji

---

¹⁴⁹ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 153.

¹⁵⁰ Svoboda, c. d., s. 185–186.

¹⁵¹ Rozhoň, c. d., s. 148.

¹⁵² *Lumír*, roč. I., č. 6, Praha 1873, s. 71–72.

¹⁵³ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 153.

první krátkou expedici, tak neuposlechl Pacltovy rady, čehož později litoval. Emil Holub se snažil Čenka přemluvit, aby se vydal s ním do nitra jižní Afriky, přičemž by jeho pravomoc na výzkumné výpravě určovala písemná smlouva. Holub nechtěl rovnocenného partnera, protože pak by cestovatelská a objevitelská sláva nespádala pouze na jeho osobu.¹⁵⁴ Tohle se určitě nelíbilo turnovskému cestovateli, člověku, jenž miluje svobodu a nechce se řídit podle nějaké písemné smlouvy. Určitě nemohl překousnout, že výpravu by vedl nezkušený mladý lékař, který si nenechal ani dobře poradit od zkušeného světoběžníka Paclta.

V roce 1873 udržovali spolu oba Češi alespoň korektní vztahy. Bez problémů spolu komunikovali, ale počáteční vřelost jistě vyprchala.¹⁵⁵ Smočková přirovnává jejich vztah k vodě a ohni, i přes velký věkový rozdíl vidí zásadní třecí plochu v jejich povahách. Paclt byl ve svém pokročilém věku stále živel, Holub uhlazený elegán, jenž se pyšnil vysokoškolským titulem. Paclt se jistě snažil předávat zkušenosti nově příchozímu zelenáči, kterému to po čase už nemuselo být příjemné. Oba také pocházeli z odlišného sociokulturního prostředí. Kde ale určitě narazili na tvrdou zeď, byly politické názory. Paclt byl zásadním odpůrcem britské kolonizace a zastával se domorodého obyvatelstva. Holub naopak stál na straně evropské kolonizace. Ještě ke všemu se vždy hlásil k rakouskému vlastenectví.¹⁵⁶ Domnívám se, že k rozkolu na konci roku 1872 došlo hlavně kvůli politickým názorům. Paclt byl nepochybně horlivým českým vlastencem! Velmi rád diskutoval o politice a proti anglické kolonizaci často brojil. Holub smýšlel nad tímto naprosto odlišně. Při politických debatách se určitě tříštily názory starého kmeta a mladého doktora. To byl dle mého názoru hlavní důvod ochlazení přátelských styků. K tomu samozřejmě přispěly i dílčí aspekty jako neúčast na expedici či značný generační rozdíl.

Léto 1874 přineslo do vztahů obou mužů otevřené nepřátelství. Jaká byla příčina? První krok udělal nejspíše Emil Holub. Doktor totiž začal Paclta pomlouvat u svých známých. Proč se uchýlil k takovému nedůstojnému chování? Stoprocentní odpověď nemáme, ale jedna indicie poukazuje, že za celým incidentem byla třetí osoba nebo osoby. Z Čech někdo poslal Emilu Holubovi „správné“ informace o Pacltovi. Jméno udavače je neznáme, ale jeho plán se bohužel povedl. Udavačské dopisy ještě ke všemu i zapříčinily vydání anglického zatykače na Čenka Paclta.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ Rozhoň, c. d., s. 151–152.

¹⁵⁵ Borovička, c. d., s. 534.

¹⁵⁶ Smočková, c. d., s. 26.

¹⁵⁷ Borovička, c. d., s. 534–535.

Spor se přenesl i do Čech. Když se Holub vrátil roku 1879 do Evropy, tak byl obviňován z vraždy Pacлта a ze zmocnění jeho diamantů, sbírek a zásilek, jež pak vydával za své. Těmto konstrukcím napomáhal fakt, že Pacлт se již čtyři roky neozval.¹⁵⁸ Došlo ještě k dalšímu osočování, ve kterém často nebyli zapleteni oba cestovatelé, ale to již nechme stranou. Konstatujme závěrem, že vzniklé nepřátelství mezi oběma cestovateli bylo opravdu politování hodné. Škodou zůstává, že vystudovaný lékař uvěřil udavači z Čech, který neměl rád českého dobrodruha Pacлта, jenž se vždy projevoval jako vlastenec. Holub uškodil, jak jejich africkému soužití, tak i v podstatě české vědě. Pokud by totiž oba cestovatelé postupovali společně, mohlo to přinést zajímavé výsledky na poli cestovatelství.

3.6.5. Období „ticha“ 1875–1880

Pacлт po 20. březnu 1875¹⁵⁹ přestal s přáteli z Čech komunikovat. Známým vůbec neodepisoval na zasláné dopisy. V Čechách o něm nikdo nic nevěděl. A pak se objevila domněnka, že se vydal do zlatých polí lydenburgských a tam zahynul. To se ale nakonec nepotvrdilo. Hermann Michaelis z Gransee totiž psal do Turnova, že má informace o Čeňku Pacлтovi z minulého roku (1876), kdy se mu vedlo dobře a stále hledal diamanty, i když prý znovu plánoval vyrazit do vnitrozemí Afriky. Michaelis poslal několik dopisů¹⁶⁰ s informacemi o Čeňkovi do Turnova. Pravděpodobně si dopisoval s Jaroslavem Svobodou z Turnova, jenž chtěl objasnit, proč vlastně Pacлт přestal komunikovat.

Pozitivní zpráva přišla do Turnova až v roce 1880. Nezaslal ji ale Heřman Michaelis, ale Hugo Teich z Kimberley. Informoval, že Pacлт stále žije a má se velmi dobře. Zdržuje se u řeky Vaal, asi šest hodin jízdy od Kimberley. Kromě Teicha a Michaelise zaslal dopis do Turnova i doktor Jeppe, africký přítel Pacлта. Na začátku července 1880 informoval, že stále hledá diamanty a to se značným úspěchem, neboť před čtrnácti dny prodal v Kimberley diamant o hodnotě dvaceti sedmi karátů za 425 liber šterlinků. A také doktor Jeppe připsal, že

---

¹⁵⁸ Rozhoň, c. d., s. 156.

¹⁵⁹ Jedná se o poslední známý dopis, jenž Pacлт zaslal roku 1875 do Čech. Viz Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čeňka Pacлта, kar. 34 – dopis zasláný asi Karlu Fričovi, 20. března 1875, Kimberley, Afrika.

¹⁶⁰ Jeden Michaelisův dopis v němčině z tohoto období se dochoval v pozůstalosti turnovského cestovatele. Viz Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čeňka Pacлта, kar. 102 – dopis, odesílatel Hermann Michaelis, Gransee u Berlína.

se snaží přesvědčit Pacлта, aby se už zase ozval svým přátelům do Čech.¹⁶¹ V srpnu 1880 o slavném turnovském cestovateli vyšel článek v Humoristických listech, jenž začíná slovy: „Žije! Náš starý kozák od Kozákova, náš chrabrý Turnovan Čeněk Pacelt žije!“¹⁶² Ve stejném roce Paclt ukončil svoji pětiletou odmlku. Již 30. července přišel od něho dopis, v němž vysvětloval svoje mlčení.

3.6.6. Anglický zatykač na Pacлта

Paclt tedy do Čech neposílal dopisy skoro pět let, protože na něho anglická vláda vydala zatykač a turnovský cestovatel raději utekl přes Svobodný stát oranžský do Transvaalu. Proč na něho byl vydán zatykač? V roce 1874 poslal do Čech zprávu, ve které kritizoval anglickou vládu, přesněji guvernéra Southeye. Některý z Pacltových nepřátel v Čechách se dostal k inkriminovanému dopisu. Na jeho základě přeložil Pacltovu zprávu do angličtiny a zaslal do novin „Diamond News“ v Africe. Dopis se dostal k místnímu úřadu v Kapsku, jenž vydal zatykač na Čenka Pacлта.¹⁶³

Od známého úředníka dostal výstrahu, aby raději opustil¹⁶⁴ Kimberley. Paclt uposlechl a vyrazil směrem na sever. Po této zkušenosti neměl vůbec chuť psát do své vlasti.

---

¹⁶¹ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 189–190.

¹⁶² NERUDA, Jan: *Čeněk Pacelt – dobyvatel zlata a diamantů*, in: *Humoristické listy*, roč. XXII., č. 34, Praha 1880, s. 266.

¹⁶³ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 7 – opisy dopisů Otu Pinkasovi, první dopis, 30. července 1880, v Kieskammě nad řekou Vaal, Afrika, s. 1–2.

¹⁶⁴ Paclt musel utéci z Kimberley mezi koncem března a začátkem června 1875. Nejpravděpodobněji přichází v úvahu odchod na konci dubna či začátku května. Dopis z Prahy došel do redakce novin sice již na konci února, ale než dotyčné psaní obdržel někdo z místních úředníků, tak jistě uplynulo mnoho dní. Dalším záchytným bodem zůstává poslední dopis, jenž Paclt odeslal do Čech dne 20. března 1875. Určitě tedy musel utéct až po 20. březnu 1875. Proč se tedy domnívám, že utekl až o měsíc později? V citovaném dopise z 30. července 1880 Paclt informuje Ottu Pinkase, že utekl den předtím, než mu přinesli předvolání k soudu, protože ho varoval jeden jeho známý úředník, jenž mu radil, aby se na čas vzdálil z Kimberley. Předvolání k soudu bylo stanoveno na 10. června 1875 na desátou hodinu. Viz P–ČP, kar. 85 – opisy dokumentů, s. 1. Jenže předvolání k soudu mu mělo být doručeno určitě mnoho dní (možná i měsíc) předem. Poslední zatím dostupná indicie zůstává informace v dopise, jenž zaslal Paclt. Když utekl z Kimberley, tak zamířil do Pretorie, což je vzdálenost přes 500 kilometrů. V hospodě narazil na kimberlejský list „Government Gazette“, ve kterém bylo otištěno předvolání k soudu pro V. Pacлта. Čeněk se proto vydával za Rusa a nazýval se Věnceslav Paul. Do Pretorie

Procestoval v podstatě celý Transvaal a poté žil osaměle u řeky Vaal. Roku 1877 se vrátil do oblasti kolem Kimberley, neboť byla vyhlášena amnestie od anglické královny pro všechny obviněné.¹⁶⁵

3.6.7. Život u řeky Vaal

Kolem roku 1880 Paclt pobýval u řeky Vaal v blízkosti starých diamantových polí Keiskamma. Zde samozřejmě znovu zkoušel diggerské štěstí s hledáním diamantů, ale vysněný veliký diamant nenašel. Začalo se ale hlásit stáří. Pacлта trápil značně revmatismus, také kožní vyrážka a k tomu ke všemu si pochroumal levou ruku. V březnu 1881 se vylila voda z řeky Vaal. Záplavy postihly rozsáhlé území. Voda odnesla několik diggerských domků, kupeckých krámků a i pár chrámů, při řece stojících. Pacltův malý stan byl na skaliskách nad řekou. Kolem měl postavenou zeď z kamene jako ochranu před větrem. Příběh s vodní potopou popsal takto: „Tu jednou v noci přišla voda tak veliká, že mimo nadání vystoupila až do mého stanu. Tedy ráno, poněvadž povodeň ustavičně stoupala, nezbývalo mi, než všecko zanechat a hleděti, jak bych se dostal na pevninu. Ale kterak? Na severní straně bylo hrůza se podívati na řeku, jak zuřila, a na jihu, kde počínají se vysoká kamenitá návrší, byla zase ta rokle, třicet až čtyřicet stop hluboká. Tu rokli měl jsem přeplavati, jsa všecek nemocen a maje ochromenou levici. A přece musil jsem tu práci podstoupiti! Mám dva veliké, silné psy. Jeden je z plemene novofundlandského a zove se Pluto, druhý je pes řeznický a má jméno Neptun. S pomocí těchto dvou psů, soudruhů tuze věrných, dostal jsem se na sucho. Držel jsem se jich pevně, a zvláště Pluto, jsa větší a silnější, vesloval statně. Je znamenitý plavec a má na nohách veliké tlapky, což mu dává sílu, že prudce rozhání proud vody. Bez jeho pomoci byl bych se jistě utopil.“¹⁶⁶

Na konci roku 1880 přemýšlel Paclt, že by vstoupil do řad transvaalských stoupenců nezávislosti, kteří se snažili získat na Británii suverenitu Transvaalu. Turnovský cestovatel se nakonec k nim nepřidal a to hlavně kvůli svému stáří. Paclt byl ale okouzlen jejich

---

mohl dorazit na začátku června a cesta mu trvala minimálně dva týdny. Proto se domnívám, že odešel z Kimberley v květnu 1875. Viz Svoboda, c. d., s. 318–319.

¹⁶⁵ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 7 – opisy dopisů Otu Pinkasovi, první dopis, 30. července 1880, v Kieskammě nad řekou Vaal, Afrika, s. 2–3.

¹⁶⁶ Svoboda, c. d., s. 257–258.

odhodláním položit své životy za vlast a metaforicky popisoval armádu Búrů jako české husity.¹⁶⁷ První búrská válka (1880–1881) skončila potvrzením nezávislosti Transvaalu. Pacltovy dopisy poukazují, že český světoběžník se vůbec neztotožňoval s anglickou koloniální politikou, v této části světa prezentována Kapskou kolonií (Kapskem). Stál na straně Búrů a i třeba kmene Zulu. Často se zastával domorodců, což v této době nebylo u Evropanů obvyklé.

V roce 1881 přišla Pacltovi velmi příznivá zpráva, neboť obdržel amnestii. A mohl se tedy vrátit, bez očekávaného stíhání, do své vlasti. Paclt zaslal děkovný dopis purkmistrovi města Turnova, ve kterém píše i o návratu do Čech: „Co se týče mého návratu do Evropy, to jest v rukou osudu, a můj osud nemá žádné spojení s Vídní. ... Až přijde čas, který já sám ještě nevím, k mému návratu do Evropy, tak arcí na amnestii můj osud žádný ohled nebere, a já se vrátím. Arcí je jest to pro mne velká výhoda, že budu moci svobodné meze moje české vlasti překročit, na tu posvátnou pudu, kterou naše slavné předkové s jejich vlasteneckou krví, pro svobodu národa, proti vrahům němcům a papežníkům tak často napájeli.“¹⁶⁸ Po této události začali přátelé turnovského cestovatele přemlouvat k návratu do vlasti. Paclt dříve pomýšlel na návrat domů, ale nyní začal od své myšlenky upouštět. V jednom dopise svůj návrat takto zavrhl: „Počínám cítit svízele staroby, přece však vře ve mně táž husitská krev jako před čtrnácti lety, a proto se obávám, že bych ve své vlasti opět snadno narazil na některý paragraf trestního zákona. Zůstanu tedy raději u řeky Vaal, kde žiju osaměle a bezpečně.“¹⁶⁹

3.6.8. Znovu na cestách

Na počátku osmdesátých let žil Paclt hlavně v Keiskammě nad řekou Vaal. V srpnu 1883 si ale vážně porazil prsty u pravé ruky. V okolí již nepobýval žádný lékař, neboť doktor Jeppe se odstěhoval do New Land. Paclt si tedy ruku ošetřoval sám. Hojila se velmi pomalu a špatně se mu s ní pracovalo, a proto se vydal na cestu do Transvaalu.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 207.

¹⁶⁸ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 8 – opis dopisu pro purkmistra Turnova, 20. října 1881, v Kieskammě nad řekou Vaal, Afrika, s. 1.

¹⁶⁹ Svoboda, c. d., s. 289.

¹⁷⁰ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 36 – dopis odeslaný cestovatelem Pacltem, 27. března 1884, v Kieskammě nad řekou Vaal, Afrika, s. 1.

Hodnotnější věci si Paclt uložil u svého přítele učitele Browna, jenž bydlel nedaleko od jeho stanu. I svého kocoura zde zanechal. Na poníku a se svými věrnými dvěma psy vyrazil do afrického vnitrozemí. Přešel řeku Hart a zaměřil k Taungsu, poté prošel novou republikou Stella. Následně se ubíral přes Lichtenburg, Zeerust a Rustenburg k Pretorii. Město Pretoria se Pacltovi líbilo. Zde se usadil u kupce Shiffmana, kterého znal již od roku 1870. Do hlavního města Transvaalu dorazil v listopadu 1883. Ve městě proběhla 20. listopadu poprava kaferského vůdce Mampoera. Paclt popravu navštívil a porovnával popraviště, neboť podobné viděl v Savannah. Z Pretorie putoval český cestovatel přes Middelburg do zlatých polí De Kaap.¹⁷¹

Tady se nezdržel Paclt dlouho a směřoval k východnímu africkému pobřeží. Dorazil k zátoce Delagoa, jež v této době patřila Portugalsku. Nyní tam portugalské inženýři vyměřovali trať pro železniční dráhu, která měla vést z Lauronco Margues do Pretorie a výrazně usnadnit dopravu do Transvaalu. Paclt cestoval dále přes vysoké Amaswaské hory, až se dostal na území kmene Zulu. Pro bělochy byla tato oblast velmi nebezpečná, neboť Zulové měli špatné vztahy s Angličany i Búry. Naštěstí Paclt zde potkal mnoho známých Kafrů, se kterými pracoval v diamantových polích. Proto mu dělali průvodce a byl všude vítaným hostem.¹⁷² Odsud zamířil do jižního Transvaalu, kde navštívil několik památných míst, jež připomínali vítězství nad Angličany z let 1880–1881. V Allemans Nek popsal Paclt pomník jako vysoký jehlan, na němž byla vypsána zlatým písmem jména občanů, kteří položili za svobodu svého národa život.¹⁷³ Dále v tomto státě navštívil místo, kde byl zabit princ Ludvík, syn Napoleona III. Dorazil k osadě Ityotyzy u řeky Hyotozy. Kousek od vísky byl postaven veliký kamenný kříž, pod kterým stál hrob francouzského prince. Kříž nesl francouzský nápis: „Památce Jeho císařské Výsosti Napoleona Eugena Ludvíka Jana Josefa, císařského prince. Narodil se v Tuileriích v Paříži, bydlil později v Chislehurstě a zemřel na tomto místě dne 1. měsíce června 1879.“ Dále navštívil místo zvané Mount Prospect a poté se přes Oranžský svobodný stát vracel nazpět ke Keiskammě. Ve svém obydlí našel vše, jak to zanechal, než vyrazil na výpravu. Jen jeho zdraví se zase zhoršilo.¹⁷⁴

---

¹⁷¹ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 37 – opis dopisu odeslaný cestovatelem Pacltem, 27. března 1884, v Kieskammě nad řekou Vaal, Afrika, s. 1–4.

¹⁷² *Jizeran*, roč. V., č. 81, Mladá Boleslav 1884, s. 3.

¹⁷³ Svoboda, c. d., s. 328.

¹⁷⁴ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 262–265.

Co přesně dělal Čeněk Paclt v následujících letech nevíme. Určitě jeho stálý příbytek byl stále v Keiskammě u řeky Vaal. Možná se vydal na další cesty do afrického vnitrozemí, ale s jistotou to nelze tvrdit. Pravděpodobně dále pokoušel štěstí s diamanty a hlavní společnost mu dělali jeho věrní psi. Stáří a zdravotní problémy se ale stále častěji připomínaly.

3.6.9. Úmrtí Čenka Pacлта

Turnovský cestovatel Čeněk Paclt poslal 26. října 1884 poslední známý dopis. Další se buď nedochovaly či už žádný český světoběžník nezaslal. Pokud je ovšem někdo úmyslně nezničil, jak se to občas stávalo.¹⁷⁵ Jeho poslední věta v dopise zněla následovně: „Všecky známé pozdravuje starý potomek Husitů Čeněk Paclt.“¹⁷⁶

V červnu 1887 přišla do Čech smutná správa. Turnovský cestovatel, jenž navštívil pět obydlí světadílů, zemřel náhle ve svém stanu v Keiskammě u řeky Vaal v červnu 1887. 14. července by oslavil 74 narozeniny. Přesný den úmrtí je neznámý. Dopis zaslal doktor H. Jeppe, který s Pacltem udržoval přátelské vztahy již mnoho let. Národní listy dopis otiskly a ještě k článku přidaly základní informace o cestách českého světoběžníka. Pravdou ale zůstává, že mnoho Pacltových přátel tuto informaci už delší dobu očekávalo, neboť se skoro tři roky neozval do své vlasti.¹⁷⁷

Obrázek č. 2 Podobizna cestovatele Pacлта.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ SMOČKOVÁ, Monika: *Vzpomínka na Čenka Pacлта, světoběžníka z Turnova (1813-1887)*, in: *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, Semily 2007, s. 29.

¹⁷⁶ Svoboda, c. d., s. 366.

¹⁷⁷ *Národní listy*, roč. XXVII., č. 171, Praha 1887, s. 2.

¹⁷⁸ MARTÍNKOVI, Miloslav a Jiří: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*, Praha 1998, s. 324.

4. Osobnost Čenka Pacлта

Jaký byl turnovský cestovatel? Jakou povahu měl Čeněk Paclt? Kuský považuje Pacлта za prvního českého globetrottera¹⁷⁹, který se sice vyučil mydlářskému řemeslu, ale za svůj život prošel všemožnými zaměstnáními. Charakterizuje ho jako člověka svérázného, horkokrevného povahy, plný neklidu, stále hledající svobodný a spravedlivý život. Dále Pacлта hodnotí za člověka velmi uzavřeného, pracovitého, odvážného, přímého a energického. Po celý život horoval pro lidská práva, pro spravedlnost a bezmezně miloval svou vlast.¹⁸⁰

Vaněk popisuje turnovského světoběžníka jako vášnivého hledače zlata a diamantů a přitom osobu nezištného srdce. Uvědomuje si, že Pacltova osobnost je spleť hádank, protože to byl samotář, jenž miloval lidstvo. Nesdílň podivín, jemuž politická situace a zájem o společenské dění byla přímo živem.¹⁸¹ S přihlédnutím k dochovaným dopisům Čenka Pacлта musím s těmito úvahami souhlasit. Paclt byl opravdu pozoruhodnou osobností, která se jen tak často neobjevuje. Sám si poznamenal: „Myslím si někdy sám, že se nehodím do devatenáctého století. Neboť zajisté lidé, kteří navlas vědí, kde třeba je užít chlouby, kde lži, kde jiného kejkle, prospívají. Jsou velebeni a peníze se jim sypou ze všech stran. Prostý člověk jako já, který od nikoho ničeho nežádá, ale také každému řekne své mínění upřímně a bez obalu, je pokládán za hloupého a podivína. Snad mají lidé poněkud pravdu. Jenže podivín, který neumí lhát, lichotit a sekat poklony, nemusí být právě hlupákem.“¹⁸² K charakteristice osobnosti z pohledu politického a vlasteneckého pojetí připojme Kuského velmi vhodně zvolenou myšlenku: „V cizině se cítil vyhnanec, doma zajatcem.“¹⁸³ Tato připomínka prokazuje, že Paclt miloval svoji rodnou zem, ale politická situace mu zde nedovolila žít, tak svobodně jako si zvykl ve Spojených státech amerických. Když byl v zahraničí, tak často vzpomínal na Turnov a jeho okolí. Krajinu americkou, australskou a i africkou mnohokrát porovnával s českým prostředím. Jeho popisy dalekých krajin

---

¹⁷⁹ Světoběžník.

¹⁸⁰ Kuský, c. d., s. 363.

¹⁸¹ VANĚK, Pavel: *Nedoceněný český cestovatel Vincenc – Čeněk Paclt*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*. Acta Universitatis Purkynianae. Ústí nad Labem 1995, s. 439.

¹⁸² PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 239.

¹⁸³ Kuský, c. d., s. 363.

s českými přirovnáními potvrzují, jak mu jeho rodný kraj chyběl, i když v něm nikdy dlouho nevydržel. Pacltově povaze musíme přičíst „nezkrotnou“ duši, jež ho hnala na svých cestách stále dál. Na skoro žádném místě nedokázal vydržet. K turnovskému cestovateli se opravdu hodí označení světoběžník, neboť na svých výpravách poznal značnou část světa a málokdy se usadil na jednom místě delší čas.

Čeněk Paclt nebyl sice literát, ale nechal se přemluvit svým turnovským přítelem Jaroslavem Svobodou, aby popsal některé své zážitky z cest po světě. Svoboda pak ještě doplnil Pacltovo dílo o jeho vyprávění a hlavně korespondenci, jež zasílal z Afriky. Svoboda text výrazně neupravoval a právě proto je kniha *Čenka Pacлта cesty po světě* tak bezprostřední a výjimečná.¹⁸⁴ Turnovský cestovatel ale nechtěl psát pro veřejnost. Necítil se kompetentní pro tuto činnost, i když si občas postěžoval, že měl alespoň sbírat etnografické exponáty na svých cestách. Svému příteli Paclt napsal, proč nechce popisovat africké příběhy: „Mohl bych dost psát o Africe, neboť jsem vykonal zajisté daleko větší cesty než mnohý jiný cestovatel. Pobyl jsem v divokých krajinách, kde tuzemci ani nevědí, co je vůz, kdežto mnozí cestovatelé, kteří píší obsáhlé cestopisy, obvykle se ubírají cestami, uježděnými dávno od rozličných obchodníků. Také bych byl nucen psát o věcech zdejších poněkud jinak, než jak se čte v mnohých knihách.“¹⁸⁵ Ohledně nepublikování svých zážitků se vyjádřil Paclt ještě jednou takto: „Obvykle píšou se cestopisy pro zisk a slávu, a já nebažím po těch věcech. Četl jsem mnohé knihy toho druhu a mohu posoudit, jak se spisují. Něco látky nasbírám na cestách, něco vypíše se ze spisů cestovatelů jiných, zvláště starších, a něco se k tomu přibájí, aby vypravování hodně zajímalo a vzbudilo úžas. Vymyšlenými věcmi honosit se mi protiví a skutečné příhody na cestách mých zdají se mi býti málo znamenitými, aby čtenáře upoutaly. Čtenář očekává samé potyčky s divochy a se lvy a nenaleznuv jich, vidí se zklamán.“¹⁸⁶ Paclt se opravdu necítil kompetentní k sepsání cestopisu, protože si na svých cestách nechtěl vymýšlet a jeho dobrodružné výpravy mu přišly nezajímavé pro čtenáře. Alespoň toto vyjadřuje jeho dva charakterní rysy – čestnost a pravdomluvnost.

Paclt byl velmi pracovitý člověk. Při svých cestách vykonával mnoho různých povolání. V Evropě se snažil uživit jako mydlář, brusič kamenů či obchodník s drahými kameny. V Americe nejdříve vstoupil do armády, neboť nemohl najít práci, ale později se na

---

¹⁸⁴ Borovička, c. d., s. 556.

¹⁸⁵ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 238.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 214.

čas usadil a zkusil se živit zemědělskou a farmářskou činností. Na australském kontinentě hledal Čeněk Paclt hlavně zlato. Dostal se i k truhlářské činnosti. Občas si přivydělal na živobytí krátkodobou prací typu litím lojových svíček, stavby silnice či komínu. Jednu dobu se živil jako kuchař. Příprava jídla byla Pacltova velmi oblíbená činnost. Na africkém světadíle působil hlavně jako zlatokop a v pokročilejším věku se živil již jen jako obchodník. Čenkovu pracovitost a ochotu shrnul Svoboda následovně: „Za tělesnou práci jakéhokoli druhu a způsobu nikdy se nestyděl; ano byl tomu rád, mohl-li někomu přátelskou službu prokázati. Ať bylo dílo sebe obtížnější, vždycky ochotně se k němu nabídl. Nic mu nebylo nesnadno, nikam mu nebylo daleko, nic mu netrvalo dlouho. Pro věc nepatrnou konal cestu třeba kolik hodin dlouho, a záleželo-li mu na něčem, překonal lehce a hravě obtíže sebe větší. Ochota jeho byla druhdy tak veliká, že přátelé jeho nesměli před ním žádného přání projevit. Jistá paní vyvrtnula si nešťastnou náhodou nohu. Paclt se dověděl, že by jí pomohla mast připravovaná lékařem v Hoříčkách. Ani slovem se nezmínil, sebral se ještě téže noci a chvátal do Hoříček. Navrátil se druhého dne pozdě u večer, přibatočil se úslužně a přinesl malou krabičku masti. Cestu do Hoříček vykonal, jako by šlo o pouhý skok někam za humny.¹⁸⁷ Turnov je přitom od Hoříček vzdálen přes 80 km. Turnovský cestovatel se tedy na svých cestách světem živil různými profesemi. Nebyl vybíravý, využil každou příležitost k obživě. Práce si totiž vážil. Často nepracoval za peníze, ale jen za jídlo a nocleh. To českému cestovateli stačilo. Paclt sám o sobě napsal: „Nejsem člověk učený a ve všech vědách, co jich na světě, prohnáný, ale na svých cestách nabyl jsem mnohých zkušeností a vědomostí.“¹⁸⁸

Jak vnímala společnost Pacлта? Domnívám se, že na mnoho osob působil turnovský cestovatel jako opravdový podivín. Jako příklad uvádím Pacltův popis v době, kdy pobýval v šedesátých letech 19. století v Praze: „Byl vyšší snědé postavy, chodil v jakémisi „lesáckém“ obleku a zejména na sebe upozornil svým širákem a vysokými loveckými botami.“¹⁸⁹ Podle tohoto popisu se zdá, že Paclt nezměnil svůj styl oblékání po návratu ze Severní Ameriky a z Austrálie. Jeho oděv se spíše hodil do australské divočiny, než na vycházky do pražských ulic. Právě Pacltův netradiční zjev mohl stačit, aby se mu lidé raději vyhýbali. Určitě si obyvatelé Prahy říkali, co to je za člověka z okraje společnosti. Ještě když u turnovského cestovatele vezmeme v úvahu, jak moc miloval debaty o politice. Rád srovnával české

---

¹⁸⁷ Svoboda, c. d., s. 388 – 389.

¹⁸⁸ PACLT, Čeněk: *Jak jsem hledal zlato a diamanty*, Praha 1947, s. 83.

¹⁸⁹ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 66 – novinový článek, 11. března 1943, in: Národní politika – Episoda ze života cestovatele Pacлта.

poměry se zahraničními zkušenostmi, kvůli tomu se v hospodách často dostával do sporů. Paclt si totiž v USA zvykl na svobodný život, jiné politické zřízení a samozřejmě i na svobodu projevu slova, která byla v českém prostředí v šedesátých letech 19. století omezená. Paclt také velmi rád mluvil o české historii, hlavně o husitském období. Díky tomu si vysloužil v podstatě hanlivé označení „starý Husita“¹⁹⁰, i když Čenka to neuráželo a naopak se mu toto pojmenování líbilo. K tomu nesmíme opomenout jeho základní povahové rysy: přímý, rázný a charakterní. Paclt byl opravdu člověk, který se ve společnosti vyčníval, a to jak svým zjevem, tak i svojí povahou a svými názory. Turnovský cestovatel miloval dobrodružný život a i toto chování mohlo též odrazovat společnost. Do jednoho dopisu Paclt napsal: „Nícméně spí se v pustinách afrických přece lépe než v Novoměstské pražské radnici.“¹⁹¹ Vaněk k Pacltovu „podivínství“ dodává, že se dnes musí jevit jako zjev relativní. „Byla to v podstatě dobově podmíněná tragická výjimečnost charakterního muže, který v sobě choval živelnou potřebu svobody, přímého a rázného jednání, tedy vlastností, díky kterým neustále narážel na potíže, s kterými se musel těžce vyrovnávat. V tom je Pacltova tragika a Pacltův nejcennější odkaz.“¹⁹² S Vaňkovým stručným výkladem nelze nesouhlasit. Čeněk Paclt byl opravdu zajímavá cestovatelská osobnost, jež se svojí povahou dosti odlišovala od společnosti dané doby.

4.1. Vnímání domorodých etnik a pohled na kolonizaci

Turnovský cestovatel poznal během svých cest po světě několik domorodých etnik. Nejdříve se setkal s americkými indiány, poté s australskými domorodci, Maory na Novém Zélandě, Kafrý, Basuty a Zuly v Africe. V Pacltových cestopisných záznamech a v jeho dopisech se dozvídáme o sociálním prostředí, o skutečném životě domorodého člověka, do něhož on pronikal a s nímž se naučil sžívat. Paclt byl hrdý především na to, že si získal důvěru australských domorodců a jihoafrických Kafrů, neboť jej nepovažovali za „nositele civilizace“.¹⁹³

---

¹⁹⁰ Svoboda, c. d., s. 195.

¹⁹¹ Svoboda, c. d., s. 178.

¹⁹² Vaněk, c. d., 441.

¹⁹³ Vaněk, c. d., s. 439.

Paclt se na americkém kontinentě setkal s indiánským kmenem Seminolů. Na území Floridy, kde toto etnikum žilo, si poznamenal indiánskou báj: „Velký Duch stvořil na počátku tři lidi: bílého, hnědého a černého a přivedl je k třem uzavřeným truhlám. Jedna byla naplněna knihami, druhá nástroji honebními a třetí motykami a nářadím k práci potřebným. Tu řekl Velký Duch: Ty bílý, ty se mi líbíš ze všech nejlépe, přístup blíže a vyber si jednu z těch tří truhel – a bílý si vybral truhlu s knihami. Pak obrátil se Velký Duch k hnědému a pravil: Ty se mi líbíš po bílém nejlépe, pojď a vyber si jednu z těchto truhel, hnědý vybral si truhlu s honebními nástroji. Černému pravil nato Velký Duch: Vezmi truhlu, která zbyla pro tebe – jdi a pracuj! Proto jste vy učení [Američané] a knihami se zabýváte, my [Indiáni] jsme dobří lovci a černochové musí pracovat, neboť tak chce tomu Velký Duch.“¹⁹⁴ Tento sakrální příběh s implicitně zakotveným rasovým podtextem v podstatě vykresluje dobovou sociální hierarchii v USA založenou na nerovnosti ras. Autorství báje je neznámé, ale domnívám se, že Indiáni museli být ovlivněni misionářskými myšlenkami, které si pak zasadili do tohoto příběhu. Určitě zajímavým aspektem zůstává fakt, že podle zmíněného indiánského vyprávění jsou bílí lidé důležitější, než samotní Indiáni.

Když Paclt žil v Savannah, tak se seznámil s příběhem o vyvraždění Indiánů. Poreferoval o tom takto: „Indiáni byli lid mírný a nikomu neubližovali. Tu jednoho času zmizelo několik dětí, aniž bylo lze dopátrati se, kam se poděly. A koupiv kdo od Indiánky polévku, našel prý v ní dětský prst. Ihned hádáno na rudochy, jako by oni pohřešované děti byli povraždili. Jak se o tom pověšť rozletěla, nastalo proti nim veliké jitření. V noci přepadly tlupy ozbrojeného lidu jejich příbytky a nastalo vraždění ukrutné. Kdo z nešťastných domorodců dopaden, ať muž, ať žena, ať dítě, vše bylo bez slitování pobito a chaty jejich spáleny. Od těch dob říkají tomu místu „Jammergrube“. Jménem kultury páchaný v Americe i jinde děsné zločiny na ubohých domorodcích. Jestliť zajisté velice podobno pravdě, že pověšť o ztracených dětech a nalezeném prstě byla prostě vyhlaná k tomu, aby hrabiví bělochové měli příčinu vrhnouti se na nevinné Indiány, vyhladiti je a zmocniti se jejich pozemků.“¹⁹⁵ Turnovský cestovatel sice nespecifikoval indiánský kmen, ale z jeho slov je cítit, že byl na straně Indiánů. Pacltovi bylo jedno, jestli se jednalo o evropskou civilizaci nebo domorodé kultury, ale zastával se spravedlivé strany. Vždy ho zajímala hlavně pravda. Obecně ale můžeme o Čeňkovi Pacltovi říct, že stál na straně domorodých etnik.

---

¹⁹⁴ Svoboda, c. d., s. 31.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 46.

V Austrálii, při cestě z Melbourne do Portlandu, se turnovský světoběžník setkal s australskými domorodci. Jednou večer hledal Čeněk Paclt dřevo, když se vracel ke svému ohništi, tak byl překvapen nezvanými hosty. Domorodce popsal takto: „Byli nazí a jak z celého jejich chování jsem pozoroval, měli velikou radost z ohně vysoko plápolajícího, neboť poskakovali při hrozném křiku kolem plamenu a mávali rukama kolem sebe, tělo všelijak při tom prohýbajíce. Jak mne zahlédni, shlukli se kvapně v jednu hromadu, kopími a bumerangy rachotíce; jevíli však patrně bázeň a sklíčenost. V malé chvíli byl jsem obklopen zástupem nahých dětí a žen, které odevšad ruce proti mně vztahovaly, pronikavými výkřiky almužny žádající. ... Brzo rozmnožil se dav ještě jinými, kteří bezpochyby z lovu se vraceli, neboť za dlouhé ohony přinášeli ulovená opossum (vačice) pravou to lahůdku australských domorodců, a celá tlupa radostně vítala. ... Když se byli již dost nahodovali, což se ostatně v největším tichu dalo, poněvadž každý dychtivě, ano takměř bez ducha očekával, až na něho při jídle dojde, postavili se zase všichni do kola a počali na jedné noze divě poskakovati. Skákáním tímto unaveni, vrhali se pak jeden přes druhého na zemi, kde z počátku z hluboka oddechujíce, brzo na to usnuli.“¹⁹⁶ Část mužů měla v rukou kopí, které končilo ostrým železným hrotem. Jiným sloužila za zbraň krátká sukovitá hůl (vaddi), jejíž tlustý konec byl zakončen ostrými hřeby ze železa. Většina domorodců používala dřevěné bumerangy. Jednalo se o kmen Minera. Muži měli obvykle dvě či tři ženy (polygynické společenství).¹⁹⁷ Paclt také podotýká, že domorodci velmi rádi lovili klokany pro jejich chutné maso. Sám turnovský cestovatel si toto maso připravoval na způsob českých řízků.

S australskými domorodci se Paclt setkal mnohokrát. Turnovský cestovatel se začal zajímat i o jejich kulturu. V popisech jejich rituálů se snažil popsat vše, co o nich věděl. Jedná se v podstatě o první etnografické zkoumání, jež Paclt učinil: „Jednou zajdu hlouběji než obvykle do lesa a slyším zdálí pronikavý křik; zabočiv v onu stranu, odkud nárek k uchu mému dorážel, uzřím kolem nízkého rovu seděti tři ženštiny, které bědující a hořekující hůlkami tak nelítostně do hlavy se tloukly, až krev po obličeji na zemi se řinula. Dověděl jsem se, že tím způsobem světí vždy ženy památku zemřelého manžela, jehož viny jen krví nejméně příbuzných mohou býti smazány. Proto kdykoli Australan zemře, schází se vždy po několik večerů příbuzní jeho u hrobu, kde pak při ohnisku žalostnými nářky a svojí krví odpuštění jemu vymáhají. Tělo zemřelého pochová rodina na tomtéž místě, kde zemřel,

---

¹⁹⁶ Svoboda, c. d., s. 61–62.

¹⁹⁷ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 60–61.

hned po smrti mnohdy ještě teplé, a vloží mu na hrob, který ho, jsa velmi mělký, sotva ukryje, všecky zbraně, jichž za živobytí užíval. Také bývá u nich obyčejem, že zemřelému hned po smrti zub se vytluče, jejž pak příbuzní jeho d nejblížšího stromu zarazí a kolem kůru odloupají, tak strom schnouti počíná. To prý jest pomník zemřelého. Vytloukání zubů děje se u nich i při jiných příležitostech zvláště v dospělejším věku, neboť považují mezeru v pořadí bílých zubů za zvláštní okrasu. Žení-li se domorodec, sejdou se přátelé jeho v lese k ohni, na němž smaží opossum. Za jídla ztratí se ženich s nevěstou a ukryjí se stranou v houštině; přátelé rozcházejí se pak s hrozným nářkem po lese bědujíce, že jim někdo „lubru“ (děvu) ukradl. Druhého dne po líbáncích navrátí se ženich s nevěstou opět k rodině, která je již jako manžely uvítá. Následuje pak slavnost, při které ženy tuzemcovy, má-li už jaké, neboť panuje u nich mnohoženství – novou společnici mezi sebe přijímají a příbuzní mezi sebou kyji zápasí. O nějakém spořádaném životě společenském nemůže při nich býti ani řeči, neboť i ve sborech panuje největší nevázanost a proto nemá rozdělení jich ve sbory jiné důležitosti, leč že údové jednoho sboru vždy pohromadě se drží a jedněch obyčejů zachovávají. Obcujíce s národy vzdělanými odložili již mnohé hnusné obyčeje a zušlechtili poněkud hrubé mravy své. Již neprotahují nos mezi chrípím bambusovou hůlkou, aniž těla tetují. Přece však libují si až podnes černé splývavé vlasy při zvláštních příležitostech ohony a barevným peřím zdobiti a tělo červenou hlinkou potíratí. Stálých sídel nemají, neboť uvyklí jsou těkavému a toulavému životu, že ani v kopaninách, kde mnohdy dobře se jim daří, příliš dlouho neprodlejí, ale záhy a mimo nadání na jiné místo celým sborem tajně se odklidí. Jen když deště a tuhé zimy uhodí, ubírají se na delší čas do lesů, kde skalní jeskyně nuzného úkrytu jim poskytuje. Zde pak zabývají se hlavně lovem.¹⁹⁸

Jinou skupinu domorodého obyvatelstva popsal Paclt na severu Austrálie, když byl v blízkosti města Rockhampton. „Po břehu řeky Fitzroyi blízko u samého města měla své ležení (camp) tlupa černých domorodců, z větší části zcela nahých, z nichž mnozí i do města přicházeli. Muži ozbrojeni byli vesměs dlouhými pikami, bumerangy, štíty a klacky malými i velikými zvláštního typu, které „nili-nili“ nazývají. Cestou musily však tyto zbraně nositi ženy za svými muži, neboť muž nese si jenom sekerku, která se „tomijak“ (tomahawk) zove.“¹⁹⁹

Při cestách na Novém Zélandu se turnovský cestovatel setkal s Maory. Ve městě Nelson si o nich roku 1865 poznamenal: „V nejbližším okolí města bydlí mnoho Maorů,

---

¹⁹⁸ Svoboda, c. d., s. 83–84.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 113.

původních obyvatelů, kteří zde mají spořádaná obydlí a svoje pozemky, v příčině vzdělanosti a pracovitosti pak i samy přistěhovalce předčí. Mimo orbu zabývají se také lovem a honbou, která zde pro nedostatek zvěře ovšem mnoho nevynáší. ... Maorové jsou téměř všichni statné, vysoké postavy a mají cosi příjemného v řeči i ve mravech. Obyčej tetování udržel se při nich dosud, zejména ženy rády sobě pysky, bradu a obočí tetují. Ve všem chování Maora zračí se jakási vážnost a neobyčejná dumavost, která zvláště cizince mile dojíká. Jsou dobří křesťané, i znají výborně také bibli, do níž i vlastní svá podání a bohaté pověsti s velikou zálibou vkládají. Slaví svědomitě svátky a neděle a nedovolí ti v těchto dnech ani cestovati. ... Jda kolikráte lesem, napadl jsem náhodou při ohni houfec Maorů, z nichž bylo několik vždy puškami, tomijaky a krátkými dřevci se sekerkou ozbrojeno. Nemaje k nim z počátku důvěry, hleděl jsem se jim opatrně vyhnouti. Tím však pokládali se býti velice uraženými. Běželi pokaždé za mnou, volajíce po anglicku: „abych se jim nevyhýbal, že jsou přátelé a křesťané!“ A vskutku jejich vlídnost a pohostinnost mnohdy mne až překvapily. Smutný příklad zvrhlosti a kleslosti poskytují za to Maorové v hlavních městech, jako v Dunedině, kde ve špíně a hadrech ulicemi se potulují a nechtíce pracovati, o hladu a bídě žijí.“²⁰⁰

V Africe se český světoběžník setkal s mnoha etniky. Pro představu vnímavosti turnovského cestovatele zde uvádím popis kmene Kafrů: „Většinu obyvatelstva [v Oranžském státu] činí však Kafrové, lid velikého vzrůstu a pěkného obličeje. Vyznamenávají se udatností a vědomím kmenové pospolitosti. Bělochy mají u veliké nenávisti. Běda tomu, kdo je proti sobě popudí; při nejbližší příležitosti podríznou mu krk. Kroj jejich je nad míru jednoduchý, chodí většinou nazí. Bohatá Kaferka nosí sukni z drahé látky a přes rameno zavěšuje si na způsob šerpy drahocenný indický šál; ostatně je všecka obnažena. Chudé ženy mají na pásku, ovinutém kolem boků, vzadu zavěšený čtyrhanný kus kůže a v předu jakési třepení, obyčejně pestré a korálky přiozdobené; to je celý jejich oděv. Všecky chodí bosy, ale šperky milují vášnivě. Tetují-li se v obličeji, vedou od ucha po líci čáry, rozbíhající se jako paprsky. V uších nosí veliké náušnice, a na krku, na rukou, pod kolenoma i nad kotníky šnůry korálů, známých výrobků jabloneckých. Celé levé předloktí mívají pokryté mosaznými nebo měděnými kruhy, často také lesklým plechem. Bohatší muži mívají kalhoty i kabát, ale košili pokládají chudší všichni za zbytečný přepych; chodí nazí, jen vpředu nosí jako jejich ženy malou roušku.“²⁰¹

---

²⁰⁰ Svoboda, c. d., s. 142–143.

²⁰¹ Tamtéž, s. 159–160.

Na africkém kontinentě se Paclt setkal s mnoha odlišnými kulturami. Některé zvyky se mu nelíbily, ale nikdy cizí kulturu nezatracoval. Velmi osobitě popsal svoji návštěvu u kaferského šamana: „Léčení bylo velice kratochvilné. Lékaření jest u Kafrů umění dědičné. Potřebné nástroje i vědomosti zanechává děd otci a tento synovi. Přepodivné tyto tretky, což jsou všelijaké kůstky, zuby, trubičky, mističky plechové i dřevěné, dlouhá, v pouzderku uložená jehla, má takový doktor na sobě navěšené a ustavičně křepčí a prozpěvuje. Dal jsem se léčit, abych tu švandu poznal. Vzal kůži z jakési šelmy, uřízl kousek od hlavy a potíral jím ruku, všelijak bruče a tanče kolem ohniště zpíval. A to mělo ruku zahojiti!“²⁰² Z Pacltova líčení je zřejmé, že tomuto domorodému léčení nevěřil. Tento kulturní aspekt chtěl poznat, aby o tom mohl podat zprávy a také hlavně pro zábavu, jak sám podotýká. V dopisech se pak ale nezmiňuje, jestli mu toto léčení pomohlo či ne a ruka se uzdravila. Chápal šamanské léčení jako pověru.

Když se Paclt setkal s Basuty, popsal u nich válečný obřad: „Basuti mají zvláštní obřad, vypravující se do boje. Všichni pohlaváři a jejich bojovníci v úplné výzbroji shromáždí se na určitém místě, doprovázeni svými doktory, čaroději, hadači a proroky. Přivedou pěkného zdravého psa a silného vola. Potom naplní se veliký kotel vodou a rozdělá se pod ním oheň. Nejstarší doktor zabije psa, stáhne jej, rozseká tělo na několik kusů a dá do kotlu. Na to prořízne volovi kůži na přední pravé noze okolo kopyta, stáhne ji až pod koleno, v koleně uřízne nohu a vhodí do kotlu, v němž se vaří pes. Když je vše uvařeno, pojí té polévky každý bojovník, což má dosti pěkný význam. Pes vyniká věrností a vůl silou. Nabudou tedy prý tou krmí věrnosti a síly, kteréžto vlastnosti často v boji více prospívají než požehnání. Stojí-li vůl pokojně na třech nohách po všecku dobu, než polévka je vypita, pokládají to za znamení, že se z bitvy vrátí jako vítězové.“²⁰³

V Africe se také Paclt zúčastnil pohřbu jednoho Inda. Pohřební rituál, odlišný od Čech, tak Paclta zaujal: „Po celou noc byl u mrtvoly jeho hřmot a šramot jako u nás u muziky o posvícení. Chvillemi zpívali a tloukli na dvě tamburiny, veliké asi jako hodné síto, chvílemi odříkávali modlitby, že jsem pro ten lomož skoro ani oka nezamhouřil. Druhého dne byl pohřeb. Mrtvého zašili do bílého plátna a přivázali na nosítka. Při tom dva třískali do tamburin a hlouček ostatních poskakoval jako při tanci. O smutku a pláči, jakož bývá při pohřbích u nás, nebylo ani zmínky. Příbuzní nejsou pohřebnímu obřadu přítomni. Skryjí se,

---

²⁰² PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 147.

²⁰³ Svoboda, c. d., 302–303.

a najatí pohřebníci čím veseleji si vedou, tím pěkněji věc provádějí. Potom uvázal jeden Ind ku mrtvole živou slepici za nohy, čtyři nosiči chopili se nosítek, vzali je na ramena a veselý ten průvod hnul se ku předu. Napřed šli ti dva s tamburinami, stále bubnujíce, několik jiných poskakovalo, jako by tančili, ba i ti nosiči hráli laškovně nohama dle taktu, jako když komediant chodí po provaze. Kdosi z nich mi vypravoval, že v jejich vlasti bývají pohřby slavnější. Křepčí také kněží a ku zvukům tamburin hlaholí i několik rohů. Na cestě zastavili se každou chvíli a při zvucích tamburin provedli nějaký tanec. Přišli jsme ku hrobu. Složili mrtvého s nosítek a spustili jej do hrobu i se slepicí. Bylo jí v hrobě nevolno, cukala sebou a chtěla uprchnouti, ale nemohla, jsouc pevně k mrtvole přivázána. Jeden Ind předčítal z knihy modlitby, jimž jsem ovšem nerozuměl, ač jsem stál vedlé něho. Na to podal mu jiný vak s nějakými zrnky, podobnými semenci. Každý nabral hrst semen a potrousil jimi nebožtíka. I mně podali ten pytlík. Vyňav tedy hrst zrníček, vhodil jsem je do hrobu, ale při tom jsem si myslel, že bych já té pěkné tlusté slepice lépe užil než chudák v hrobě. Potom hrob zaházeli a Ind i se slepicí odebral se do indického ráje. Co tam s ní bude dělati, nevím a nemohl jsem se toho dovědět ani od Inda. K mé otázce, jak daleko je z Kimberleye do jejich nebe, pokrčil ramenoma, jako by chtěl říci, že zrovna tak daleko, jako z nebe do Kimberleye. A to je pravda tak jasná, že ani já netroufám si o ní pochybovati. Z příbuzných nebyl u hrobu nikdo, aby zaplakal a zahořekoval. Tak veselého pohřbu jsem posud neviděl.“²⁰⁴

Pacltův pohled na domorodé obyvatelstvo by se dal zhodnotit jako přístup pozorovatelský. Rozhoň zmiňuje, že tímto přístupem se charakterizovala početná skupina cestovatelů 19. století. Jednalo se o podání co nejrealističtějšího popisu, který měl být co možná nejkomplexnější. Autor zachycuje zvyky a kulturu domorodého obyvatelstva, aniž by čtenáři vnucoval vlastní názor. Na základě předložených informací tak má čtenář možnost si vytvořit svůj vlastní názor.²⁰⁵

Paclt se otevřeně zastával domorodého obyvatelstva a vystupoval proti kolonizaci. Uvědomoval si, že domorodci nemají šanci proti lépe vyzbrojeným a organizovaným kolonizátorům. V Austrálii byl dokonce turnovský cestovatel přepaden domorodci roku 1865, ale i tak se jich nepřestal zastávat. I jejich agresivitu vůči jeho osobě omlouval a chápal ji, neboť jako bělocha jej pokládali za nepřítel. K australským obyvatelům si poznamenal: „Ubohý lid domorodý! – Je věru už nejvyšší čas, aby se s těmito posledními zbytky

---

²⁰⁴ Svoboda, c. d., s. 241.

²⁰⁵ Rozhoň, c. d., s. 171.

australských domorodců s větší šetrností zacházelo: vždyť nemoci, nedostatek a bída, ba i příroda sama pracují vši mocí o úplné jejich zkáze a záhuby!“²⁰⁶

Důležité je si uvědomit, že Paclt se zastával původního obyvatelstva v době, kdy to nebylo vůbec obvyklé. Jeden z hlavních důvodů jistě byl, že mnohokrát žil mezi domorodci. Snažil se pochopit jejich zvyky a kulturu. Nepřijímal je za něco méněcenného, ale vždy se k nim choval přátelsky a bral je za sobě rovné.

4.2. Pacltovo vlastenectví

Cestovatel Čeněk Paclt patřil k lidem, kteří hrdě projevovali své nacionalistické smýšlení na veřejnosti. Na svoji rodnou zem nedal nikdy dopustit. Byl to horkokrevný debatér, který si vždy stál za svým slovem a nejraději se bavil o politických a historických tématech. Paclt byl opravdu hrdý na českou minulost a rád o ní mluvil, a to nejen v českých zemích. Například v Austrálii poučoval domorodé etnikum o husitském období: „Tu naskytla se mi příležitost vypravovat jim o českém národě, o jeho dobách moci a slávy, o jeho pokoření a zázračném znovuzrození! Zvláště rádi poslouchali, když jsem jim vyprávěl o našem reku Žižkovi a o velikém trpiteli pro svobodu svědomí, velikánu Husovi, – kteráž obě jména černoši hned sobě pamatovali a přede mnou často vyslovovali. Stala se nám slavná tato jména každodenním pozdravem!“²⁰⁷ Tuto historku ještě umocňuje příběh, který Paclt popsal, když se s těmito australskými domorodci loučil: „Loučice se s námi, provolávali ještě slova, kterým jsem je byl naučil: „Sláva Husovi, – sláva Žižkovi!“ Těšilo mne upřímně, že jsem také v odlehlých pustinách australských slyšel vzdávat hold slavným našim hrdinům!“²⁰⁸ Tento příběh také naznačuje, že husitství bylo pro Pacлта oblíbené téma.

Rád o sobě psal, že je potomkem husitů, což naznačuje jeho sympatie k této české historické éře. Můžeme na tom reflektovat jeho vlastenecký vztah k české historii: „Odpůrci moji v Praze říkají mi prý posměšně „starý Husita“. Já se za to jméno nehanbím, ano s hrdostí se chlubím a chlubití se budu vždycky, že jsem potomkem slavných bojovníků božích Husitů,

---

²⁰⁶ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 106.

²⁰⁷ PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954, s. 108.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 108.

byť i nevědomci je pokládali jen za žháře a vrahy. Nestydím se věru, ač již stojím na okraji hrobu, že posud v srdci mém plá horoucí láska k české vlasti jako v nadrech mladických.²⁰⁹ Paclt chápe husity jako bojovníky, kteří se „bili“ za českou zemi, a proto se k nim rád odkazuje. Pacltova láska k rodnému kraji je naprosto zřejmá, když si přečteme jeho cestopis, neboť vždy velmi rád vzpomínal na svůj kraj a celkově na Čechy. Když Paclt v dopisech popisoval cizí krajinu, tak velmi často používal přirovnání k českým přírodním krásám. Například v Africe Stolovou horu přirovnal ke Kozákovu a různé řeky zpodobňoval k Jizeře nebo Vltavě. Svou vlast opravdu miloval, ale když zjistil, že v zahraničí se dá žít o dost svobodněji, než na našem území, tak se tam raději vydával a nakonec v cizině i zůstal.

Paclt byl sice člověk, jenž se hrdě hlásil ke své národnosti, ale nemohu opomenout jeho spolupráci s Němci na zahraničních výpravách. V této době se totiž Češi a Němci k sobě v zahraničí vřele hlásili. Jednak z důvodu, že se znali z rodné země, neboť tyto národy vedle sebe žily již několik staletí. Další fakt je i provázanost německé a české historie. Paclt Němce znal ze svého rodného kraje. Také uměl dobře německy²¹⁰, proto jeho jednání se zdá být logické. K německému národu měl mnohem blíže než k ostatním, které potkal na americkém, australském, asijském a africkém kontinentě. V době, kdy turnovský dobrodruh putoval po světě, ještě mnoho Čechů necestovalo, což také prokazuje Pacltův cestopis a naznačuje to i důvod proč spolupracoval s Němci. Čeněk Paclt se tedy v cizině občas zdržoval ve společnosti lidí ze střední Evropy a Němci byli mezi nimi nejpočetněji zastoupeni.

Paclt si také velmi rád připomínal slavná výročí. Vždy vzpomínal na turnovské slavnostní průvody, kterých se nemohl zúčastnit, když cestoval po světě. Jeho nejoblíbenější svátek má logicky spojitost s husitstvím. Jedná se o 6. červenec, tedy úmrtí Jana Husa. Například roku 1868 zajistil, aby byl Turnov prezentován na slavnosti konané na počest Jana Husa v Kostnici. Vyjednal totiž věnec, který „uvily dámy a slečny“²¹¹ města Turnova. Tato pout' Čechů do Kostnice se stala velkou vlasteneckou manifestací. Akce se zúčastnilo mnoho čelních představitelů dobového národního života (Karel Sabina, Bedřich Smetana, Josef Václav Frič a mnoho dalších).²¹² Jestli se této pouti zúčastnil i Paclt není jisté. V dopise

---

²⁰⁹ Svoboda, c. d., s. 195.

²¹⁰ Paclt posílal do Čech i dopisy v německém jazyce. Např. Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 3 – dopis pro Karla Friče, březen 1875, Kimberley, Afrika.

²¹¹ Muzeum Českého ráje Turnov, Pozůstalost Čenka Pacлта, kar. 9 – dopis pro Konstantina Schustera ze dne 30. 6. 1868, Praha, s. 1.

²¹² URBAN, Otto: *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha 1982, s. 240.

z června 1868, který Čeněk Paclt poslal do Turnova, aby zajistil slavnostní věnec je implicitně zmíněno, že by se tam měl též vypravit, ale zda se tak stalo, nemůžeme s jistotou tvrdit. Ale i tak to dokazuje, jak bylo pro turnovského cestovatele důležité oslavovat významné historické milníky. Proto se domnívám, že tuto pout' vykonal. Jeho zapálení pro konání svátků a obdiv husitství naznačují, že by to bylo opravdu s podivem, kdyby se této výpravy nezúčastnil. Pacltův vlastenecký duch byl značně působivý. Sice odpovídal dobové atmosféře národního uvědomování, ale pro řadu lidí mohl jistě představovat nemalou inspiraci.

5. Cestovatelovo rodné město

Počátky města Turnova, odvozené z písemných pramenů, bychom mohli umístit do 12. století, kdy Turnovsko společně s téměř celou oblastí horního Pojizeří náleželo rodu Markvarticů. Bratři Jaroslav z Hruštic a Havel z Lemberka si toto území rozdělili na dvě velké části před polovinou 13. století. Kolem roku 1250 nechali na hranicích svých držav oba zmiňovaní bratři vysadit nové město Turnov a založili v něm kostel sv. Mikuláše. V písemných pramenech je existence města doložena listinou českého krále Přemysla Otakara II. z 1. května 1272, kde byl nalezen podpis, jednoho ze svědků soudního sporu, Jaroslava z Turnova, syna Havla z Lemberka.²¹³

Turnov vznikl ve středu lidnaté krajiny a plnil od počátku funkci přirozeného tržního a hospodářského centra pro okolní zemědělské osady. Většina měšťanů se stále zabývala zemědělstvím. Prvními obyvateli byli přesídlenci z okolních českých osad a také část německých kolonistů, kteří přišli pravděpodobně z Frank. Německá menšina byla ale velmi brzy asimilována. Po čase svědčila o jejich německém původu pouze osobní jména.²¹⁴

Na konci 18. století mělo město více než 300 domů a v době Pacltova dospívání to bylo již kolem 400 domů a 3000 obyvatel. Tradičním řemeslem v této oblasti bylo kamenářství. Počátky turnovského kamenářství se datují až do 16. století. Turnovští kamenáři zpracovávali ve stále větším množství drahokamy a polodrahokamy z pojizerských nalezišť, ale později i drahokamy dovážené z ciziny. Kamenáři se nepovažovali za obyčejné řemeslníky, ale v podstatě za umělce, a proto jejich sdružení nebyl cech, ale konfraternita – bratrstvo. Na počátku 18. století se stala výroba skelné kompozice zcela novým kamenářským odvětvím. Její kvalita dokázala předčit tradiční benátskou produkci a díky tomu přinesla téměř na celé století obživu stovkám lidí celého kraje.²¹⁵ Během první poloviny 19. století si turnovští řemeslníci uvědomili potenciál brusičského umění. Někteří obchodníci se i začali zaměřovat na zahraniční trhy. Zřejmě nejúspěšnějším byl František Marek, jenž se usadil v roce 1832 v Petrohradě, kde společně s příbuzným Františkem Kotlerem vyjednával zakázky, zatímco v Turnově je vyřizoval Michal Kotler. Marek se do Turnova vrátil na

---

²¹³ BABÍK, Michal – COGAN, Miroslav: *Turnovsko*, Praha – Litomyšl 2007, s. 7.

²¹⁴ ŠTĚPÁNEK, Miroslav – KNOB, Jan: *700 let města Turnova*, Turnov 1972, s. 16.

²¹⁵ Babík – Cogan, c. d., s. 12–13.

sklonku svého života a svými financemi umožnil založení odborné školy pro průmysl a obchod.²¹⁶

Michal Antonín Kotler (1800 – 1879) nebyl jen obchodník, ale i cestovatel. Vystudoval litoměřické gymnázium. Poté se sice zapsal na filozofickou fakultu pražské univerzity, ale studium nedokončil. Spolu se svým strýcem Františkem Markem se vydal roku 1829 na svoji první obchodní cestu do Ruska. Ve třicátých letech cestoval mezi Turnovem a Ruskem v podstatě každý rok. Obchody se mu dařily a Kotler se stal poměrně zámožným turnovským občanem. Procestoval značnou část Ruska a i sibiřské oblasti. O svých cestách sepsal cestopis. Ten pak publikoval v letech 1842–43 v *Časopise Českého muzea* jeho druhý strýc Antonín Marek, známý národní buditel. Po roce 1842 se Kotler již zdržoval v Čechách a zabýval se organizováním kulturního a politického života v rodném městě. Tento turnovský obchodník a cestovatel poznal Rusko tak dokonale jako málokterý Čech této doby.²¹⁷ Čeňka Pacлта mohly Kotlerovy cesty jistě inspirovat k vlastním výpravám po světě. Město Turnov zrodilo hned dva důležité cestovatele 19. století.

1.1. Pacltův rodný dům a pamětní deska

Rod Pacltů se v Turnově usadil prokazatelně během první poloviny 18. století. V matrikách a rodinných písemnostech nalezneme několik podob příjmení Paclt: *Pazelt*, *Paczalt* nebo *Pacalt*. Tradičním řemeslem rodu bylo sedlářství, ale s rozmachem kamenářského odvětví se několik členů rodiny začalo orientovat na tuto činnost. I otec Čeňka byl nejdříve sedlářem, brzy si ale na živobytí vydělával lukrativnějším obchodem s drahými kameny.²¹⁸ Toto podnikání nemálo vylepšilo finanční situaci rodiny, např. v roce 1822 v dražbě zakoupili dům ve Skálově ulici čp. 89 (původně ulice Klášterní).²¹⁹

---

²¹⁶ Tamtéž, s. 13–14.

²¹⁷ Borovička, c. d., s. 345–348.

²¹⁸ Smočková, c. d., s. 25–26.

²¹⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Příběhy města Turnova nad Jizerou*, díl III., Turnov 1904, s. 173.

Obrázek č. 3 Severozápadní část turnovského náměstí v letech 1870–1880²²⁰

Dobrodruh Čeněk Paclt se narodil roku 1813 v domě na západní straně turnovského náměstí. Na tomto místě budova *U saského dvora* (rohová budova na obrázku č. 3) již nestojí, protože na počátku osmdesátých let 19. století byla zbořena. Měšťanský rohový dům byl nahrazen honosným hotelem *Central*, dnes tato budova nese název *Korunní princ*.

Nyní se na tomto hotelu nachází pamětní deska, jež připomíná turnovského cestovatele Čenka Paclta. Deska byla odhalena v neděli 5. července roku 1925 a uskutečnilo se to v rámci programu sjezdu turnovských rodáků. Tato akce také proběhla v období, kdy se v Turnově konala významná Krajinická výstava (21. června – 2. srpna 1925).²²¹ Slavnostního odhalení se zúčastnilo mnoho osob. Mezi zástupci města nechyběl starosta JUDr. V. Šolc, dále se zde nacházeli turnovští rodáci, kteří přijeli i ze vzdálených koutů českého území a občané města Turnova. O turnovském cestovateli a buditeli Čenku Pacltovi pronesl řeč MUDr. V. Král, jenž hlavně připomenul Pacltovu velkou lásku k vlasti a shrnul jeho cesty po světě. Po odhalení

²²⁰ Šimák, c. d., obrazová část s. II.

²²¹ *Hlasý pojizerské*, roč. XL., č. 27, Turnov 1925, s. 5.

pamětní desky na zdi hotelu *Central* zapěl pěvecký spolek *A. Dvořák* národní hymny, načež se shromáždění rozešli.²²²

1.2. Rozhledna Kopanina – Pactova rozhledna

Nedaleko vesnice a hradní zříceniny Frýdštejn, a to severním směrem, se nachází kopec Kopanina (657 m n. m.) s vysokou rozhlednou. Odtud je krásná vyhlídka na celý Český ráj, na Podještědí, Lužické hory, Jizerské hory a Krkonoše. Pro velmi dobré sněhové podmínky byla tato oblast v minulosti hojně navštěvována lyžaři.²²³

V 19. století na těchto místech vedla jazyková hranice, jež oddělovala oblasti s převahou německy mluvícího obyvatelstva od území, kde se mluvilo hlavně česky. V této době došlo v Čechách k vzestupu zájmu o turistiku. Vznikaly turistické spolky a podnikaly se organizované výlety do přírody. Velký zájem o turistiku panoval hlavně v německy mluvících oblastech Čech. Na přelomu 19. a 20. století rostlo v Libereckém kraji nacionální napětí mezi Čechy a Němci. Právě výstavba rozhledny na Kopanině měla být symbolickou hrází proti německému rozrůstání.²²⁴

---

²²² *Hlasy pojizerské*, roč. XL., č. 28, Turnov 1925, s. 4.

²²³ KADAVA, Ladislav: *Maloskalsko*, Turnov 1961, s. nestránkováno.

²²⁴ TŮMA, Jan – KŇAP, Jaroslav: *Zlatá stezka Českého ráje – putování po přírodních krásách a historických zajímavostech*, Praha 2007, s. 98.

Obrázek č. 4 Rozhledna Kopanina – současný stav, vlastní fotografie

Stavbu rozhledny podporoval Klub českých turistů. S myšlenkou výstavby na Kopanině přišel turnovský odbor KČT. Byla to samozřejmě reakce na aktivitu německých spolků, které v českém pohraničí postavily řadu rozhleden. Stavět se začalo na podzim roku 1893 a již na jaře následujícího roku se podařilo stavbu dokončit. Slavnostní otevření se uskutečnilo 3. června 1894 a tato akce se stala manifestací českých vlasteneckých zájmů. Předseda Klubu českých turistů Vratislav Pasovský tuto akci označil za „druhý svátek“ pro českou turistiku. Slavnost začala o 9. hodině ranní, kdy do Turnova přijeli speciálně vypraveným vlakem členové KČT v počtu asi 150 osob. Navštívili město a ve 12 hodin a 45 minut odjeli vlakem směrem k Malé Skále. Vlak převážel na 400 účastníků. Na Malé Skále se setkali s tamějšími spolky a poté se vydali na pochod k rozhledně. Stavitel rozhledny K. Knop slavnostně předal klíče od věže turnovskému zástupci odboru KČT Karlu Reslovi. Akci doprovázel turnovský pěvecký sbor, který zpíval české písně často s vlasteneckým podtextem (např. Chorál národa českého). Po prohlídce rozhledny se turistická výprava

vydala navštívit ještě zříceninu hradu Frýdštejn. Akce byla zakončena večer slavnostním banketem v hotelu pana Schöbla v Turnově.²²⁵

Klub českých turistů pojmenoval rozhlednu podle turnovského cestovatele a dobrodruha Čenka Pacлта. Název Pacltova rozhledna se ale mezi lidmi neujal a dnes se používá pouhé jednoduché místopisné označení Kopanina. Staré pojmenování připomíná pouze informační ukazatel KČT. Během druhé světové války byla rozhledna přejmenována na Konradhöhe.

Obrázek č. 5 Turistický ukazatel KČT Kopanina – Pacltova rozhledna, vlastní fotografie

Odkaz Čenka Pacлта na Turnovsku není sice velký, ale není bez významu. Pamětní deska na hotelu *U Korunního prince* připomíná rodné místo turnovského cestovatele a také je zmiňován mezi regionálními osobnostmi v Muzeu Českého ráje v Turnově, kde jsou v historické expozici vystaveny i památky po tomto rodákovi. Turnovské obyvatelstvo si nejčastěji spojuje cestovatele Pacлта s budovou, která nese pojmenování Pacltova huť. Název budovy neodkazuje ale na Čenka, nýbrž na jeho bratra Antonína, jenž ve sklářské huti vyráběl skelnou kompozici a tuto činnost zde provozoval do roku 1864. Pacltova huť se nachází v centru města, nedaleko od budovy Sokolovny a vedle historicky významné Střední umělecko-průmyslové školy ve Skálově ulici. Cestovatel Paclt sice „získal“ vlastní rozhlednu, jak jsem již zmínil, ale tento fakt je dnes pozapomenut. Čeští vlastenci, kteří iniciovali tuto výstavbu, pojmenovali rozhlednu na Kopanině podle turnovského dobrodruha, protože jej

---

²²⁵ *Hlasý pojizerský*, roč. VIII., č. 11, Turnov 1894, s. 2–3.

považovali za symbol českého odporu proti rakouskému útlaku. Třebaže se pojmenování neuchytilo. Ale Čeněk Paclt je i tak významnou osobností města Turnova a i celého Libereckého kraje. Dokazuje to i fakt, že dvě ulice v Turnově a v Liberci nesou název po slavném cestovateli jako symbol uznání.

Závěr

Cestovatel je osoba, která ráda poznává nové kraje. Většinou se jedná o člověka, jenž nedokáže vydržet na jednom místě a miluje objevování něčeho nového, nejlépe ještě neobjeveného. A poté co se vrátí do své rodné země, sepíše o tom cestopis, aby poučil čtenáře o vzdálených kulturách a zemích. Přesně takhle výjimečný byl cestovatel Čeněk Paclt. Také nikdy nevydržel dlouho na jednom místě a stále chtěl poznávat nové kraje. Dalo by se říci, že šel z jednoho dobrodružství do druhého. Nejdříve se zdráhal o svých cestách psát, ale nakonec značnou část svých výprav sepsal.

Jedním z cílů této práce bylo uvést čtenáře do problematiky českého cestovatelství 19. století. Tomuto úkolu jsem věnoval převážně druhou kapitolu. A to hlavně kvůli tomu, abych naznačil dobové prostředí v Čechách, ve kterém se cestovatel a dobrodruh Paclt pohyboval. Nejdříve jsem se vymezil v definicích, neboť cestování a cestovatelství jsou dvě odlišné věci. Cestovat může každý a jedná se hlavně o přesun osob, oproti tomu cestovatelství musí být provozováno jedinečně cestovatelem. Tedy osobou navštěvující cizí krajiny za poznáním s úmyslem vrátit se a své cesty a nabyté zkušenosti předat svému okolí. Ve druhé polovině 19. století došlo v českých zemích k výraznému rozvoji v cestovatelské tematice. Do dějin českého cestovatelství se nesmazatelně zapsala osobnost Vojty Náprstka. Náprstek totiž ve svém domě *U Halánků* vytvořil kulturní centrum, jež mělo zásadní podíl na vznik cestovatelského zázemí v Praze. Toto velmi napomohlo tomu, že se v této době objevují cestovatelé – profesionálové, což jsou osobnosti, které tomuto poslání zasvětily značnou část svého života.

Analýza života Čenka Pacлта byla vytvořena s důrazem na jeho cesty po pěti kontinentech. O jeho mládí toho moc nevíme, ale po odchodu do USA roku 1846 je pramenů už více. Paclt cestoval ze záliby a na svých výpravách si přivydělával různými povoláními. Přes vojáka, farmáře, kuchaře k obchodníkovi. Nebyl vybíravý, využil každou příležitost k obživě. Práce si totiž vážil. Paclt celý život velmi tvrdě pracoval, ale tomu nebránilo, aby nepoznal veřejný život v Americe, Austrálii, na Novém Zélandě či v jižní Africe. Když nebyl ve svých rodných Čechách, tak na ně vzpomínal s láskou. Ve svých myšlenkách se k rodné zemi často vracel a rád porovnával českou krajinu s odlišnou přírodou, kterou poznal v zahraničí. Paclt miloval politická témata. Často kritizoval poměry v zemi, až mu to bylo

osudné. V dubnu 1869 byl na něho vydán zatykač v Praze a turnovský cestovatel raději uprchl ze země. V Africe roku 1875 se zase nevybíravě obul do anglické vlády, a proto na něho byl vydán anglický zatykač a Paclt znovu utekl před vězením. Odlišné politické smýšlení bylo nejspíše jedním z důvodů, proč se rozpadl přátelský vztah s cestovatelem Emilem Holubem. Paclt se seznámil s doktorem Holubem v létě 1872. Vřelé přátelství trvalo jen několik měsíců, poté se názorově rozešli. Nemáme jisté informace, co se mezi nimi vlastně stalo. Ale domnívám se, že jedním z aspektů byl odlišný pohled na africké expedice, také značný věkový rozdíl a hlavně naprosto odlišné politické názory. Holub byl totiž zastáncem evropské kolonizace a zastával se i Rakouska–Uherska. Oproti němu byl turnovský dobrodruh velký český vlastenec a často stál na straně domorodého obyvatelstva. Čeněk Paclt se již z afrického kontinentu nevrátil, zemřel ve stanu v Keiskammě u řeky Vaal v červnu 1887.

Pacltova osobnost se jeví velmi pozoruhodně. Byl to svérázný a přímý člověk, který vždy stál na straně spravedlnosti a neměl rád lež. Jednalo se spíše o samotáře, ale jeho zájem o politiku a společenské dění nemělo obdoby. Dobrodružný podivín, jenž ve společnosti vyčníval, a to jak svým zevnějškem, tak i povahou a svými názory. Paclt patřil k lidem, kteří hrdě projevovali své nacionalistické smýšlení na veřejnosti. Turnovský cestovatel byl hrdý na českou minulost a rád o ní mluvil. Pacltův vlastenecký duch byl značně působivý. Vztah Pacлта k domorodému obyvatelstvu hodnotím pozitivně. Paclt se totiž zastával domorodců v době, kdy to nebylo vůbec obvyklé. Vystupoval proti kolonizaci, neboť si uvědomoval, že původní obyvatelstvo nemá žádnou šanci proti lépe vyzbrojeným a organizovaným kolonizátorům. S domorodci mnohokrát žil v těsné blízkosti, a proto se snažil pochopit jejich zvyky a kulturu. Nebral je za něco méněcenného a vždy se k nim choval přátelsky.

Čeněk Paclt byl výjimečná osobnost na poli cestovatelském. Mezi cestovateli 19. století zaujímá důležité místo. A to nejen tím, že navštívil jako údajně první Čech pět světadílů naší Země, ale jeho pozoruhodná osobnost a prožitá dobrodružství jsou netradiční a zajímavá. Paclt patří k významným osobnostem města Turnova, kde také jedna ulice nese jeho jméno a nachází se zde několik památek po tomto cestovateli.

Cílem této diplomové práce bylo za pomoci studia veškerých dostupných materiálů analyzovat život turnovského rodáka Čenka Pacлта a vytvořit určitý pohled na osobnost tohoto významného cestovatele devatenáctého století. Pochopit jeho cestovatelskou činnost a jeho smýšlení s přesahem na uvědomění si dobového kontextu je pro čtenáře to nejdůležitější. Věřím, že tato práce bude přínosem pro ty, kteří se chtějí dozvědět více o tomto významném českém cestovateli.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní prameny

- Muzeum Českého ráje v Turnově, Fotografie Turnova, kar. 184 a 214.
- Muzeum Českého ráje v Turnově, Pozůstalost Antonína Paclta, kar. 7.
- Muzeum Českého ráje v Turnově, Pozůstalost Čeňka Paclta, kar. 1–109.

Tisk

- *Humoristické listy*, roč. XXII., č. 34, Praha 1880
- *Jizeran*, roč. V., č. 77, Mladá Boleslav 1884
- *Jizeran*, roč. V., č. 81, Mladá Boleslav 1884
- *Jizeran*, roč. VIII., č. 7, Mladá Boleslav 1887
- *Jizeran*, roč. VIII., č. 12, Mladá Boleslav 1887
- *Lumír*, roč. I., č. 6, Praha 1873
- *Národní listy*, roč. XXVII., č. 171, Praha 1887
- *Hlasy pojizerské*, roč. VIII., č. 11, Turnov 1894
- *Hlasy pojizerské*, roč. XL., č. 27, Turnov 1925
- *Hlasy pojizerské*, roč. XL., č. 28, Turnov 1925
- *Světozor*, roč. VIII., č. 7, Praha 1874
- *Vesmír*, roč. III., č. 8, Praha 1874

Paměti

- PACLT, Čeněk: *Cesty po Austrálii*, Praha 1939
- PACLT, Čeněk: *Cesty světem – Příhody a zkušenosti na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zélandě a jižní Africe*, Praha 1954
- PACLT, Čeněk: *Jak jsem hledal zlato a diamanty*, Praha 1947
- PACLT, Čeněk: *Sedmnáct let v jižní Africe*, Praha 1941
- SVOBODA, Jaroslav: *Čeňka Pacлта cesty po světě*, Mladá Boleslav 1891
- SVOBODA, Jaroslav: *Čeňka Pacлта cesty po světě – Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Austrálii, Novém Zealandě a jižní Africe*, Mladá Boleslav 1888

Odborná literatura

- *Antropologické přístupy v historickém bádání*, (edd. D. Tinková – M. Nodl), Praha 2007
- BABÍK, Michal – COGAN, Miroslav: *Turnovsko*, Praha – Litomyšl 2007
- BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*, Praha 1999
- BOROVIČKA, Michael: *Velké dějiny zemí Koruny české – Cestovatelství*, Praha 2010
- BURKE, Peter: *Co je to kulturní historie?*, Praha 2011
- BURKE, Peter: *Variety kulturních dějin*, Brno 2006
- *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století*, (edd. K. Bláhová – V. Petrbok), Praha 2008.
- DÜLMEN, Richard van: *Bezectní lidé – o katech, děvkách a mlynářích – nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003
- DÜLMEN, Richard van: *Historická antropologie – vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002
- FAPŠO, Marek: *Čeněk Paclt v Austrálii*, in: *Turnovsko*, č. 8, Turnov 2012, s. 20–21.
- FAPŠO, Marek: *Turnovský mydlář v mexické válce*, in: *Turnovsko*, č. 10, Turnov 2009, s. 20–21.
- FAPŠO, Marek: *Turnovský mydlář v mexické válce*, in: *Turnovsko*, č. 11, Turnov 2009, s. 18.
- HORSKÝ, Jan: *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, Praha 2009
- HULEC, Otakar: *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 1997
- KADAVA, Ladislav: *Maloskalsko*, Turnov 1961
- JANKA, Otto: *Příběhy českých cestovatelů*, Třebíč 2001
- KAŠPAR, Oldřich: *Tam za mořem je Amerika*, Praha 1986
- KOLEKTIV AUTORŮ: *Kdo byl kdo – čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, Praha 1999
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 7. díl, Praha 2008
- KUNSKÝ, Josef: *Čeští cestovatelé I.*, Praha 1961
- KUNSKÝ, Josef: *Čeští cestovatelé II.*, Praha 1961
- LE GOFF, Jacques: *Paměť a dějiny*, Praha 2007

- LORENZOVÁ, Maren: *K čemu je antropologizace historie? Několik poznámek ke kontraproduktivní polarizaci poznávacích zájmů v humanitních vědách*, in: Dějiny–teorie–kritika = History–Theory–Criticism, č. 2, roč. 2, Brno 2005, s. 227–246.
- MARTÍNKOVI, Miloslav a Jiří: *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*, Praha 1998
- MARTÍNKOVI, Miloslav a Jiří: *Kdo byl kdo – světoví cestovatelé a mořeplavci*, Praha 2003
- NEŠPOR, R. Zdeněk – HORSKÝ, Jan: *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*, in: Kuděj, č. 1, roč. 6, Příbram 2004, s. 61–81.
- NEŠPOR, R. Zdeněk: *Dvojitý život historické antropologie – interdisciplinární (ne)porozumění mezi historiky, sociology a sociálními antropology*, in: Dějiny–teorie–kritika = History–Theory–Criticism, č. 1, roč. 2, Brno 2005, s. 87–104.
- OPATRŇÝ, Josef: *Objevitelé, dobyvatelé, osadníci – 500 let Ameriky*, Praha 1992
- OPATRŇÝ, Josef: *Stát osamělé hvězdy a mexicko-americká válka*, Praha 2002
- OPATRŇÝ, Josef – RAKOVÁ, Svatava: *Stručná historie států – USA*, Praha 2003
- PATKOVÁ, Jana: *Věž zapomenutého dobrodruha*, in: Věčko, č. jaro, roč. 11, Liberec 2012, s. 60–61.
- POLIŠENSKÝ, Josef: *Úvod do studia dějin vystěhovalectví do Ameriky I. - Obecné problémy dějin českého vystěhovalectví do Ameriky 1848-1914*, Praha 1992
- POLIŠENSKÝ, Josef – NESVADBÍK, Lumír: *Úvod do studia dějin vystěhovalectví do Ameriky II - Češi a Amerika*, Praha 1996
- RODR, Josef: *Příběhy z dalekých krajín*, Hradec Králové 1986
- ROZHOŇ, Vladimír: *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha 2005
- SMOČKOVÁ, Monika: *Vzpomínka na Čenka Paclta, světoběžníka z Turnova (1813-1887)*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší, Semily 2007, s. 25–36.
- STÍSKAL, Jiří: *Průkopníci emigrace z českých zemí do mexicko amerického pohraničí v polovině 19. století*, in: Acta Facultatis Philosophicae Historica 8, Ostrava 2000, s. 141–160.
- ŠATAVA, Leoš: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, Praha 1989
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Příběhy města Turnova nad Jizerou*, díl III., Turnov 1904

- ŠOLLE, Zdeněk: *Vojta Náprstek a jeho doba*, Praha 1994
- ŠTĚPÁNEK, Miroslav – KNOB, Jan: *700 let města Turnova*, Turnov 1972
- TICHÁ, Zdeňka: *Jak staří Čechové poznávali svět – Výbor ze starších cestopisů 14.-17. století*, Praha 1986
- TŮMA, Jan – KŇAP, Jaroslav: *Zlatá stezka Českého ráje – putování po přírodních krásách a historických zajímavostech*, Praha 2007
- URBAN, Otto: *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982
- VANĚK, Pavel: *Nedoceněný český cestovatel Vincenc – Čeněk Paclt*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti. Acta Universitatis Purkynianae. Ústí nad Labem* 1995, s. 437–442.
- VANĚK, Pavel: *Osobnost Čenka Paclta*, diplomová práce, Ústí nad Labem 1995
- VESELÝ, Josef: *Kterak, aneb, (první) půlkopa, tj. plná třicítka míst a příběhů z české, moravské a slezské minulosti, a to slavné i neslavné*, Praha 2005
- ZIMÁK, Alexandr: *Stručná historie států - Jihoafrická republika*, Praha 2003

Sekundární literatura - Beletrie

- KNOB, Jan: *Kámen ze všech nejkrásnější*, Brno 1946
- URBAN, A. Jaroslav: *Přítel domorodců*, Praha 1954
- ŠAJNER, Donát: *Zpívající digger*, Praha 1950

Obrazová příloha

Příloha č. 1 – Čeněk Paclt, fotografie z ateliéru;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-P-ČP 76/1

Příloha č. 2 – Čeněk Paclt, fotografie z ateliéru;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-P-ČP 76/2

Příloha č. 3 – Antonín Paclt, bratr Čenka Pacлта, fotokopie obrazu;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-OF-AP 7/1

Příloha č. 4 – František Paclt, bratr Čenka Pacлта;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-P-ČP 79

Příloha č. 5 – Čeněk Paclt sedící s lopatou, Afrika;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-P-ČP 77

Příloha č. 6 – Čeněk Paclt v Africe;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-P-ČP 103/1

Příloha č. 7 – Pohled na ulici Klášterní (dnes Skálova ulice),
dům čp. 89 (obchod Jaroslava Kozáka v přízemí) patřil rodu Pacltů od roku 1822;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-FT 184

Příloha č. 8 – Pacltova huť, reprodukce kresby Karla Vika;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-FT 214

Příloha č. 9 – Odhalení pamětní desky Čěňku Pacltovi 6. 7. 1925;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-P-ČP 103/2

Příloha č. 10 – Pamětní deska Čěňka Pacлта, umístěná na hotelu Korunní princ na turnovském náměstí;
zdroj: Muzeum Českého ráje v Turnově, A-P-ČP 109